

2010 – 2011 Eerste examenperiode

De psychopaat in politieverhoor: cues en strategieën

Masterproef neergelegd tot het behalen van de graad van
Master in de psychologie, afstudeerrichting klinische psychologie

Frederik Braeckman

Promotor: Prof. Paul Verhaeghe, Dr.

Begeleider: Jochem Willemsen, Dr.

ABSTRACT

Het doel van deze masterproef is via een literatuurstudie op zoek te gaan naar het beschikbare wetenschappelijk onderzoek rond psychopathie en het in verband te brengen met de modaliteit van een politie verhoor. Psychopathie is herhaaldelijk gelinkt aan crimineel gedrag en het uitgangspunt van deze studie is dat politiemensen door hun direct contact met alle lagen van de samenleving frequent met deze pathologie in aanraking zullen komen. Deze opzet wordt uitgewerkt aan de hand van twee onderzoeksvragen. (1) Welke cues kunnen we hanteren om een hypothese van psychopathie uit te werken voorafgaand en tijdens het politieverhoor? (2) Welke strategieën zijn te verkiezen boven de standaard verhoortechnieken bij deze specifieke populatie? Het resultaat is dat psychopaten zowel in hun delict als in hun voorgeschiedenis te onderscheiden zijn van niet-psychopaten. In het delict zien we doorgaans meer instrumenteel geweld, zijn de slachtoffers meestal vreemden en zal hij een poging doen zijn sporen uit te wissen. De criminele versatiliteit impliceert dat psychopaten zich aan allerlei delict-types bezondigen maar binnen de meeste categoriën blijkt het mogelijk om de psychopate dader te onderscheiden van de niet-psychopate dader. In de voorgeschiedenis (zowel crimineel als algemeen) van de verdachte zijn ook cues geïdentificeerd die indicatief zijn voor psychopathie. Ten slotte geven we aandacht aan enkele specifieke strategieën om om te gaan met psychopate karaktertrekken in een verhoor.

WOORD VOORAF

Ik wil graag deze masterproef beginnen met een dankwoord aan enkele mensen die een onmisbare rol hebben gespeeld in het tot stand komen van deze masterproef:

Als eerste wil ik mij richten tot de vakgroep Psychoanalyse en Raadplegingspsychologie van de universiteit Gent. In het bijzonder wil ik graag mijn begeleider Dr. Jochem Willemsen bedanken voor zijn continue medewerking en tegelijk mijn promotor Prof. Dr. Paul Verhaeghe. Ook de bibliotheek en het testpracticum van de faculteit wens ik te bedanken om mij inzage te verschaffen in publicaties en testmateriaal die in deze masterproef aan bod komen. Verder dank ik graag Prof. Frederic Declercq (Ugent), Prof. Dr. Chris Dillen (VUB) en Prof. Marc Kozlowski (Bath University – Verenigd Koninkrijk) voor hun expertise en suggesties bij de aanvang van deze masterproef. Prof. Dr. Robert Hare (University British Columbia – Canada) dank ik voor het ter beschikking stellen van ongepubliceerd testmateriaal en publicaties.

Deze masterproef zou nooit veel praktische relevantie gehad hebben zonder de hulp en steun van de mensen van de Federale Gerechtelijke Politie Gent waar ik zes maanden stage liep. In het bijzonder hoofdcommissaris Marc Bockstaele die optrad als mijn interne stage begeleider, de leden van de unit witwas/zwendel onder leiding van Michael Osaer en de leden van de unit agressie onder leiding van Ronny Thienpont. Deze mensen hebben me de noodzakelijke link met de praktijk gegeven die me in staat stelde om deze masterproef ook praktisch relevant te maken. Ze gaven me een eerlijke kijk op politiewerk en hun expertise heeft sterk bijgedragen tot de diepgang van deze masterproef. Ik kreeg ook enorm veel steun vanuit politie en gerechtelijke diensten van naburige arrondissementen. Voor toegang tot casusmateriaal bedank ik graag het team van de gedragswetenschappen FGP Antwerpen, de unit moord van de FGP Kortrijk, Carla Verbandt van de gedragswetenschappen FGP Brussel en Katrien Rega van de lokale recherche Gent.

INHOUDSTAFEL

1. Abstract.....	ii
2. Woord vooraf.....	iii
3. Gebruikte afkortingen.....	v
4. Inleiding.....	1
5. De psychopaat.....	3
Evolutie van het construct.....	3
Assessment.....	3
Cleckley's 16 criteria.....	4
De Hare Psychopathy Checklist Revised (PCL-R).....	5
De Hare P-scan & I-scan.....	6
De Interpersonal Reactivity Index (IRI).....	7
De Interpersonal Measure of Psychopathy (IM-P).....	8
Validiteit van het construct.....	9
Heterogene profielen: de factor structuur voorbij.....	15
Prevalentie.....	15
Psychopathie en criminaliteit.....	17
Differentiaaldiagnose en comorbiditeit.....	20
6. Detectie van psychopate trekken.....	23
In het delict-type.....	24
Oplichting.....	24
Seksuele delicten.....	25
Geweld- en levensdelicten.....	25
Eigendomsdelicten.....	25
Recidive.....	26
Op de plaats delict.....	26
Slachtofferkeuze.....	27
Benaderingswijze.....	27
Geweldtype.....	28
Delict-kenmerken.....	29
Post-delict gedrag.....	30
In de criminele voorgeschiedenis.....	30
In de levensgeschiedenis.....	31
7. De psychopaat in verhoor.....	32
Inleiding op het verhoor.....	33
Belang van een goede voorbereiding.....	33
Eerste contact met de verdachte.....	34
De overdrachts- en tegenoverdrachtsrelatie met de psychopaat.....	36
Typerend gedrag tijdens het verhoor.....	39
Interpersoonlijke kenmerken.....	40
Affectieve kenmerken.....	46
Antisociale en levensstijl kenmerken.....	48
8. Conclusie.....	50
9. Referenties.....	56

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ANG: Algemene Nationale Gegevensbank
ASPD: Anti-Social Personality Disorder
BSU: Behavioral Sciences Unit (van het FBI)
CD: Conduct Disorder
CFA: Confirmatorische Factor Analyse
DSM: Diagnostic and statistical manual of mental disorders
FBI: Federal Bureau of Investigation
FGP: Federale Gerechtelijke Politie
ICD: International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems
IM-P: Interpersonal Measure of Psychopathy
IRI: Interpersonal Reactivity Index
IRT: Item Response Theory
MO: Modus Operandi
MTC-R3: Massachusetts Treatment Centre - Third Revision
NPD: Narcistic Personality Disorder
PCL-R: (Hare) Psychopathy CheckList - Revised
PCL-SV: (Hare) Psychopathy Checklist - Screening Version
PD: Plaats Delict
PPI: Psychopathic Personality Inventory
RCMP: Royal Canadian Mounted Police
RPM: Rationaliseren, Projecteren, Minimaliseren
SES: Sociaal Economische Status
SORAG: Sex Offender Risk Appraisal Guide
TBS: Ter Beschikking Stelling (Nederland)
ViCAP: Violent Criminal Apprehension Program
ViCLAS: Violent Crime Linkage Analysis System
VRAG: Violent Risk Appraisal Guide

INLEIDING

Psychopathie wordt vaak naar voor geschoven als het voornaamste criminogene persoonlijkheidskenmerk (Wilson & Herrnstein, 1985) en het belangrijkste klinisch construct in de forensische sector (Hare, 1996; Harris, Skilling, & Rice, 2001). Hare stelt dat, hoewel de etiologie, dynamiek en conceptuele grenzen van de stoornis nog steeds onderwerp zijn van debat en verder onderzoek, er een constante klinische traditie bestaat rond de kernattributen van psychopathie (Hare, 1996). Met andere woorden psychopathie leeft in de praktijk en dat is niet verwonderlijk. Hare stelt in Millon et al. (1998) dat: "Hoewel psychopaten slechts 1% van de bevolking uitmaken zijn ze verantwoordelijk voor een opmerkelijk disproportioneel aandeel in misdaad, geweld en sociaal terrorisme" (Millon, Simonsen, Birket-Smith, & Davis, 1998; p. 196; eigen vertaling). Het is dan ook voor de hand liggend dat psychopathie een onderwerp van interesse vormt voor de forensische wereld. Het construct psychopathie duikt in zijn huidige betekenis op in de vakliteratuur sinds Cleckley er in 1976 zijn boek "The mask of sanity" over schreef. Het construct heeft van bij het begin het onderwerp uitgemaakt van heel wat controverse.

Psychopathie prikkelt de wetenschappelijke belangstelling van medici die op zoek gaan naar deficieten in de hersenen, van criminologen die trachten uit te klaren in welke mate zij zich bezondigen aan criminaliteit, van sociologen die trachten achterhalen wat hun impact op de maatschappij is en van psychologen, zoals mezelf, die al deze aspecten met elkaar trachten te verzoenen en op zoek gaan naar een persoonlijkheidsstructuur als kern van de zaak. Naast de wetenschappelijke wereld verwonderen ook juristen zich over psychopaten die ze herhaaldelijk in hun rechtszaal ontmoeten en kijkt de algemene bevolking met interesse naar de gepopulariseerde verhalen die in de media rond psychopaten worden gesponnen.

Uit alle beroepsgroepen zijn het echter politiemensen die volgens onderzoek het meeste kans lopen om psychopaten te ontmoeten. Als we daarnaast weten dat psychopaten een aanleg hebben voor crimineel gedrag en een kleine subgroep van hen verantwoordelijk is voor extreem gruwelijke misdaden (O'Toole, 2007; Hare, 1998; Woodsworth & Porter, 2002) wordt het al snel duidelijk dat de groep van psychopate daders "een reusachtige uitdaging [vormt] voor politiepersoneel" (Perri, 2011; O'Toole, 2007, p. 322, eigen vertaling). Politiemensen zijn bij uitstek gebaat bij een degelijke kennis van deze persoonlijkheidsstoornis en de relevantie ervan voor het uitoefenen van hun beroep. Logan & Hare (2008) wijzen op de relevantie van het construct voor zowel rechercheurs en onderzoekers als leden van de interventiepolitie.

Vanuit dit uitgangspunt twijfelde ik dan ook niet lang om een aanvraag in te dienen om stage te mogen lopen bij de Federale Gerechtelijke Politie (FGP) van Gent. Ik heb de kans gekregen om zes maanden lang samen te werken met enkele van de meest ervaren rechercheurs uit Gent en ik kan enkel hopen dat deze masterproef hun input en begeleiding weerspiegelt. Het is ook tijdens deze stage dat ik het casusmateriaal verzamelde dat het derde deel van deze masterproef begeleidt. De keuze van het onderwerp van deze masterproef kwam dan ook voort uit een specifieke vraag vanuit de FGP Gent. Samen met hen stelde ik me de vraag hoe het

uitgebreide corpus aan wetenschappelijk onderzoek rond psychopathie kon worden omgezet in een praktisch voordeel voor de politie-mensen in een eerste etappe van het juridische proces.

Ik vertaalde deze praktische vraag in twee onderzoeksvragen: (1) Kan men een psychopathische persoonlijkheidsstructuur reeds in een vroeg stadium (i.e. in de context van een eerste verhoor) detecteren en (2) zijn er wetenschappelijk onderbouwde strategieën voor het verhoren van een psychopate persoonlijkheid. Ik hoop met deze masterproef een lacune in het onderzoeksveld bloot te leggen en daarenboven een hand te reiken naar de praktijk om aan te tonen dat het loont om theoretische kennis te implementeren in de praktijk.

Eerst en vooral vraagt dit onderwerp om wat achtergrond en een gedetailleerde omschrijving van de relevante karaktertrekken van de psychopaat. Hoewel het merendeel van de bevolking wel een (vaak gepopulariseerd) beeld heeft van een psychopaat, is dit beeld vaak ver verwijderd van het klinische construct dat de kern vormt van deze masterproef. In een eerste deel zal ik dan ook enkele belangrijke algemene punten bespreken rond psychopathie. Ik werk in detail de evolutie uit van het construct zoals het door Cleckley (1976) geconceptualiseerd werd en door Robert Hare verder uitgewerkt is. Ondanks de fervente inspanningen van deze onderzoekers blijft psychopathie in de media en de praktijk een diffuus concept waarin velen door het bos de bomen niet meer zien. Mijn eerste opdracht zal dan ook zijn om feit van fictie te onderscheiden en psychopathie helder te definiëren als basis voor deze masterproef.

In deel twee tracht ik een antwoord te formuleren op de eerste onderzoeksvraag: hoe kan men psychopathie in een vroeg stadium detecteren? Ik tracht de bestaande literatuur te verzamelen op een manier die logisch opgebouwd werd rond de werkwijze van de Belgische federale politie zoals ik die op mijn stage heb ervaren. Ik geef aandacht aan de kenmerken van psychopate daders in het delict en in zijn persoonlijke voorgeschiedenis. Het doel is aan te tonen welke kenmerken psychopathie suggereren. De focus ligt hier op de antisociale en levensstijl kenmerken.

In deel drie ga ik na een korte inleiding over de vorm van een politieverhoor dieper in op het detecteren van de affectieve en interpersoonlijke kenmerken van psychopathie tijdens het eigenlijke verhoor. Terzelfdertijd tracht ik een antwoord te formuleren op de tweede onderzoeksvraag: hoe pakken we een verhoor van een (mogelijks) psychopate verdachte concreet aan? Dit deel is gestructureerd rond een selectie van de Hare PCL-R criteria met het oog op de context van een politieverhoor. Dit deel gaat gepaard met casusmateriaal. Dit casusmateriaal is gegrepen uit de werkelijkheid maar enkele pertinente details werden veranderd ter bescherming van alle betrokken partijen. Elke betrokken persoon werd voorzien van een schuilnaam.

Ik ben me terdege bewust van de problematische aard van termen als verdachte, dader, psychopaat, moordenaar, verkrachter, ... Allemaal termen die ik in deze masterproef courant dien te gebruiken. Ze zijn stigmatiserend, niet altijd duidelijk gedefinieerd en durven als eens te verschillen in invulling naar gelang de persoon die ze hanteert. Van bij het begin heb ik dan ook mijn best gedaan om deze termen consequent op dezelfde wijze te gaan hanteren. Ik verduidelijk deze termen waar nodig.

DE PSYCHOPAAT

Evolutie Van Het Construct

Rond dit concept heerst heel wat verwarring die zijn oorsprong deels vindt in de tegenstrijdige etymologische betekenis. Etymologisch vindt 'psychopathie' zijn herkomst in het grieks en is opgemaakt uit de woorden 'psyche' (ziel) en 'pathos' (lijden). Voor de leek betekent dit hetzelfde als 'psychotisch', 'sociopathisch', 'neurotisch', 'neuropathisch', etc. In het beroepsveld hebben deze concepten echter over de jaren sterk uiteenlopende betekenissen verworven. Psychose werd reeds in de 19e eeuw gebruikt als medisch-psychiatrische term om de abnormaliteiten van de geest te onderscheiden van de neurosen die gezien werden als stoornissen van het zenuwstelsel. Sociopathie wordt doorgaans gelijk gesteld aan psychopathie maar prof. David T. Lykken stelde recentelijk voor om sociopaten en psychopaten te zien als specifieke vormen van antisociale persoonlijkheidsstoornissen, zoals beschreven in de DSM (cf. Infra)

Een exhaustieve geschiedenis van psychopathie ligt buiten het bestek van deze masterproef en is elders reeds in detail besproken (cf. Werlinder, 1978; Millon et al., 1998) maar een kort overzicht dringt zich op. Het concept "psychopathie" gaat al een hele tijd mee maar het is sterk geëvolueerd over de jaren heen. De vroegste beschrijving van de persoonlijkheidsstructuur die we nu onder psychopathie beschouwen vinden we bij Theophrastus, een leerling van Aristoteles. Hij beschrijft een 'gewetenloze man' als onderdeel van zijn werk over karakters. Hij schrijft: "De gewetenloze man gaat geld lenen van een schuldeiser die hij nooit betaald heeft ... Wanneer hij naar de markt gaat zal hij de slager herinneren aan een dienst die hij deze ooit bewezen heeft en intussen wat extra vlees in de weegschaal gooien en als het hem lukt ook nog een soepbeen. Geraakt hij ermee weg, des te beter. Indien niet dan graait hij toch nog een stukje vlees mee en loopt lachend weg." (geciteerd in Millon et al., 1998; eigen vertaling)

De eerste vermelding van psychopathie zoals we er vandaag de dag tegen aankijken vinden we bij Cleckley (1976). Hij heeft ongetwijfeld de psychopaat geconceptualiseerd zoals we die nu kennen en het gepopulariseerde beeld dat we vandaag de dag van een psychopaat hebben staat in wetenschappelijke kringen nog steeds bekend als de 'Cleckley psychopaat'. Het is deze operationalisering, later uitgewerkt door Robert D. Hare die het structureel kader rond psychopathie zal uitmaken in deze masterproef.

Assessment

Vooraleer we kunnen ingaan op hoe we dienen om te gaan met psychopaten is het noodzakelijk om ze te identificeren. Over de jaren heen zijn voor dit doel een hele reeks aan instrumenten ontwikkeld. Elk van deze maten gaan gepaard met eigen specifieke assumpties rond psychopathie. Ze zijn dan ook zelden onderling inwisselbaar. Een gedetailleerde beschrijving van elk van deze instrumenten valt wederom buiten het bestek van deze masterproef. De meeste aandacht zal hier gaan naar de onderzoekslijn die ontstaan is bij Cleckley.

Deze conceptualisering van psychopathie werd grondig uitgewerkt door Robert D. Hare en is de meest gehanteerde conceptualisering in onderzoek rond psychopathie. Hare ontwikkelde ook een instrument om deze conceptualisering te diagnosticeren. De Hare Psychopathy Checklist - Revised (PCL-R; cf. infra) groeide ook in de praktijk uit tot een gouden standaard. Toch zijn er enkele gegronde redenen om voorzichtig om te springen met de PCL-R aangezien het vaak riskant is om een conceptualisering te baseren op één enkel instrument. Het instrument wordt het construct en vice versa, de scheiding tussen beide is nog moeilijk te maken. Verscheidene auteurs waarschuwen: "Aangezien psychopathie een theoretisch construct is, kan men niet tot een ware meting komen en valt het te verkiezen om zich te beroepen op meerdere maten" (Blackburn, 1993; Brantley & Sutker, 1984; Widiger & Frances, 1985). De opmerkzame lezer zal echter snel opmerken dat weinig van deze instrumenten toepasbaar zijn in de context van een politieverhoor. Om die reden zal dan ook speciale aandacht gegeven worden aan de Interpersonal Reactivity Inventory (IRI; Davis, 1980; Davis, 1983), de Interpersonal Measure of Psychopathy (IM-P; Kosson, Forth, Steuerwald, & Kirkhart, 1997) en de Hare P-scan (Hare & Hervé, 1999). Het uiteindelijke doel is om na te gaan of deze maten van nut kunnen zijn bij het voeren van een politieverhoor.

Cleckley's 16 Criteria

Zoals eerder vermeld was Cleckley diegene die als eerste het klinisch concept van psychopathie vorm gaf. Hij deed dit aan de hand van 16 criteria (cf. tabel 1). In verder onderzoek wist hij de interbeoordelaars betrouwbaarheid vast te stellen maar zijn concept van psychopathie blijft tot op heden ongefalsificeerd. Cleckley's theoretische ontwikkelingen vormde de fundering voor het onderzoek van Robert D. Hare en de ontwikkeling van de PCL-R.

Tabel 1: De 16 Persoonlijkheidsfactoren volgens Cleckley*

---

1. **Superficial Charm and good 'intelligence'** (oppervlakkige charme en goede intelligentie)
2. **Absence of delusions and other signs of irrational thinking** (geen waanbeelden of irrationeel denken)
3. **Absence of 'nervousness' or psychoneurotic manifestations** (geen psychoneurotische manifestaties)
4. **Unreliability** (onbetrouwbaarheid)
5. **Untruthfulness and insincerity** (leugenachtig en bedrieglijk)
6. **Lack of Remorse or Shame** (ontbreken van wroeging of schaamtegevoel)
7. **Inadequately motivated antisocial behaviour** (onvoldoende gemotiveerd asociaal gedrag)
8. **Poor judgement and failure to learn from experience** (zwak beoordelingsvermogen, niet leren uit ervaring)
9. **Pathologic egocentricity and incapacity for love** (pathologisch egocentrisch en niet in staat tot liefde)
10. **General poverty in major affective reactions** (affectvervlakking)
11. **Specific loss of insight** (specifiek inzichtsverlies)
12. **Unresponsiveness in general interpersonal relations** (niet responsief in algemene interpersoonlijke relaties)
13. **Fantastic and uninviting behavior +/- Alcohol** (fantasmatisch en gesloten gedrag met/zonder alcohol)
14. **Suicide rarely carried out** (zelden uitvoeren van zelfmoord)
15. **Sex life impersonal, trivial, and poorly integrated** (onpersoonlijk, triviaal, slecht geïmplementeerd seksleven)
16. **Failure to follow any life plan** (falen in het volgen van elk levensplan)

---

* Zoals beschreven in "The mask of sanity" 5e editie (Cleckley, 1976; eigen vertaling)

De Hare Psychopathy Checklist Revised (PCL-R)

De **PCL-R** is bij verre het meest bekende en het meest frequent gebruikte instrument om tot de diagnose van een psychopathische persoonlijkheid te komen. Het instrument is veelvuldig gevalideerd over de gehele wereld maar is vrij omslachtig in afname en kan bijgevolg enkel worden afgenomen door hoger opgeleide klinici met een diploma in de sociale, medische of gedragswetenschappen die daarenboven sterk vertrouwd zijn met het instrument (Hare, 2003). Dit maakt het instrument weinig bruikbaar voor onze doeleinden. Een diagnostisch proces van deze omvang is niet realistisch in een verhoorsituatie. Toch wil ik kort even ingaan op dit instrument omwille van zijn baanbrekende invloed in het veld en omwille van de afgeleide vorm, de P-SCAN die van opmerkelijk nut kan zijn in het huidig kader.

De PCL-R is opgebouwd uit een gestructureerd interview en een gedetailleerde gevalstudie. Het interview gaat dieper in op de onderwerpen: opleiding, tewerkstelling, familiegeschiedenis, interpersoonlijke relaties, druggebruik en antisociale of criminele activiteiten in adolescentie. De voornaamste doelen van het interview zijn Hare, 2003

- Verkrijgen van historische informatie om de PCL-R items te kunnen scoren
- Een indruk vormen van het individu z'n interpersoonlijke stijl (interactiepatronen)
- De interviewer in staat stellen om consistentie in de uitspraken te toetsen en te vergelijken met de case-studie
- De interviewer de kans bieden om extra informatie uit te lokken en om het individu te confronteren met discrepanties in zijn verklaringen.

Daarnaast bevat de PCL-R ook een grondige studie van het case materiaal. Onder dit materiaal vallen onder andere politieverlagen, strafblad, juridische verslagen, interviews met familie, vrienden, werkgevers, hulpverleners, etc. PCL-R scores kunnen niet toegekend worden zonder deze informatie. De voornaamste doelstellingen van deze studie zijn (Hare, 2003):

- De waarachtigheid van informatie uit het interview nagaan
- Nagaan of de interactiestijl die het individu vertoonde in het interview representatief is voor zijn/haar gewoontelijke gedrag.
- De voornaamste informatie verschaffen voor het scoren van de PCL-R items

De PCL-R is gestut op een specifieke factorstructuur (cf. infra). De 2 factoren interpersoonlijke/ affectieve stijl en sociale deviantie vallen respectievelijk uiteen in een interpersoonlijk (item 1,2,4 en 5) en een affectief facet (item 6,7,8 en 16) enerzijds en een levensstijl (item 3,9,13,14 en 15) en een antisociaal facet (item 10,12,18,19 en 20) anderzijds. De 20 items van de PCL-R staan samen met een korte beschrijving opgesomd in tabel 2. De uiteindelijke score die een individu haalt op de PCL-R is een positionering op een dimensionele schaal die weergeeft in hoeverre hij/zij overeenkomt met het prototypische beeld van de psychopaat.

Tabel 2: de 20 items van de PCL-R *

1. **Glibness/Superficial Charm** (gladheid, oppervlakkige charme)
2. **Grandiose Sense of Self Worth** (grandiositeit, narcisme)
3. **Need for stimulation/ Proneness to Boredom** (stimulatienuitdaging/ neiging tot verveling)
4. **Pathological lying** (pathologisch liegen)
5. **Conning/Manipulative** (oplichten/manipuleren)
6. **Lack of Remorse or Guilt** (ontbreken van wroeging of schuldgevoel)
7. **Shallow Affect** (oppervlakkig affect)
8. **Callous/Lack of Empathy** (onverschilligheid/ gebrek aan medeleven)
9. **Parasitic Lifestyle** (parasitaire levensstijl)
10. **Poor Behavioural Controls** (zwakke gedragscontrole)
11. **Promiscuous Sexual Behaviour** (promiscue seksueel gedrag)
12. **Early Behavioural Problems** (vroege gedragsproblemen)
13. **Lack of Realistic, Long-Term Goals** (gebrek aan realistische doelen op lange termijn)
14. **Impulsivity** (impulsiviteit)
15. **Irresponsibility** (onverantwoordelijkheid)
16. **Failure to Accept Responsibility for Own Actions** (verantwoordelijkheid niet opnemen voor eigen acties)
17. **Many Short-Term Marital Relationships** (veelvuldige, korte huwelijken)
18. **Juvenile Delinquency** (jeugdcriminaliteit)
19. **Revocation of Conditional Release** (ingetrokken voorwaardelijke invrijheidstelling)
20. **Criminal Versatility** (criminele veelzijdigheid)

* Zoals beschreven in de PCL-R handleiding 2e editie (Hare, 2003; eigen vertaling)

Hare ontwikkelde ook afgeleide versies zoals de Hare Psychopathy Checklist – Screening Version (**PCL-SV**). Dit instrument dat in wezen een verkorte versie is van de PCL-R, werd ontwikkeld om sneller te kunnen screenen in burger- en criminele populaties. De test zou maximaal anderhalf uur in beslag mogen nemen en deelt dezelfde psychometrische eigenschappen als de PCL-R. De verkorte test (herleid tot 12 items) wordt idealiter gebruikt om aan te geven in welke gevallen een volledige PCL-R aangewezen is. Ook de Hare Psychopathy Checklist – Youth Version (**PCL-YV**) is een afgeleide versie van de PCL-R ditmaal specifiek gericht op adolescentie populaties (12 tot 18 jaar oud). Ook de Antisocial Process Screening Device (**APSD**; Frick, & Hare, 2001) is een adaptatie op de PCL-R maar is meer bepaald ontwikkeld als een screeningsmaat voor gedrag of trekken in de kindertijd die een inzicht zouden kunnen bieden in de precursoren van psychopathy. Tot slot is ook de Hare Psychopathy Scan (**P-SCAN**) een afgeleide van de PCL-R.

De Hare P-scan & I-scan

Een diagnose via de Hare PCL-R (Hare, 2003) vergt heel wat tijd en moeite en zou bij aanvang van een verhoor zeker niet op zijn plaats zijn. De P-scan, een afgeleide versie van de PCL-R, werd specifiek ontwikkeld als verkort screenings instrument. De P-scan is een checklist van 90 items die screent op trekken en gedrag die typerend zijn voor psychopathie. De test zou slechts 15 min. in beslag nemen. Ook deze test vereist een degelijke kennis van psychopathie. Als alternatief zijn Logan & Hare (2008) momenteel bezig

met de ontwikkeling van een variatie op de P-scan (I-scan genaamd) specifiek voor politiemensen. Het zou gaan om een computer gestuurde test met een éénvoudig score-systeem die onmiddellijk feedback geeft. In de feedback zullen strategieën inbegrepen zijn voor communicatie, verhoor, onderhandelingen en undercover werk. Dit instrument lijkt veelbelovend maar het is wachten op een officiële publicatie.

De Interpersonal Reactivity Index (IRI)

De Interpersonal Reactivity Index (IRI; Davis, 1980; Davis, 1983) is een zogenaamde 'self-report' vragenlijst waarbij men empathie gaat trachten te meten via 28 items die aan het subject worden voorgelegd. Empathie wordt breed gedefinieerd als "de reacties van een individu op de geobserveerde ervaringen van een ander." (Davis, 1983; p. 113) Aanvankelijk ging men er van uit dat empathie gegrond ligt in ofwel de cognitieve sfeer ofwel de emotionele. Al snel werd echter duidelijk dat het concept niet gevat kon worden zonder aandacht te geven aan beide. Bij de conceptualisatie van de IRI ging men uit van de assumptie dat empathie eerder een verzameling constructen is dan één enkel unipolair construct. Het resultaat is een instrument dat bestaat uit vier subschalen (7 items per subschaal). (1) Perspectief nemen: de neiging om spontaan het psychologisch standpunt van een ander in te nemen. (2) Fantasie: de neiging om zichzelf imaginair te verplaatsen in fictieve personages. (3) Empathische bezorgdheid: op de ander georiënteerde gevoelens van medeleven. (4) Persoonlijk ongemak: op zichzelf georiënteerde gevoelens van angstigheid in intense interpersoonlijke situaties. Davis (1980) bepaalde de psychometrische eigenschappen van de IRI en kwam tot de conclusie dat alle vier de schalen beschikten over voldoende hoge interne- en test-hertestbetrouwbaarheid. Er werden sekseverschillen gevonden in die zin dat vrouwen over de gehele lijn hoger scoren op alle schalen. Deze multidimensionele conceptualisatie van empathie lijkt bevestigd te worden in onderzoek (Davis, 1983).

Hoewel de IRI stilaan is uitgegroeid tot standaard instrument om empathie te meten is het toch noodzakelijk om na te gaan in hoeverre dit instrument betrouwbaar is in een forensische context. Al in 1964 opperden Feshbach & Feshbach de hypothese dat empathie werkt als een inhibitor voor agressie en geweld. Als we in het achterhoofd houden dat gebrek aan empathie één van de items van de PCL-R vormt dan bevestigt dit de hypothese. Het lijkt dus ten zeerste aangewezen om een inschatting te maken van het empathisch vermogen van de verdachte. Het probleem met het gebruik van dit soort instrumenten is dat ze zelden gevalideerd zijn in een forensische context. Beven, O'Brien-Malone, en Hall (2004) gingen de betrouwbaarheid na in een forensische context en slaagden er niet in dezelfde factorstructuur te bevestigen. In hun vergelijking van de gemiddelden van de dadergroep met die van de niet-dadergroep besluiten ze dat de IRI wel degelijk in staat moet zijn om daders van niet-daders te onderscheiden maar dat de betrouwbaarheid van drie van de vier subschalen te wensen overlaat. Hoewel het empathie construct een essentiële component lijkt bij de assessment van psychopathie lijkt deze test niet voldoende robuust in een forensische context. Daarenboven gaat het hier om een self-report test die moeilijk te verzoenen valt met de context van een verhoor.

De Interpersonal Measure Of Psychopathy (IM-P)

Hoewel de PCL-R tot op zekere hoogte een indirecte meting geeft van de interpersoonlijke stijl bleek in de praktijk toch een grote vraag te ontstaan naar een specifiek instrument gericht op dit facet. In 1997 kwamen Kosson et al. tegemoet aan deze vraag door de ontwikkeling van de IM-P (Kosson, Forth, Steuerwald, & Kirkhart, 1997). Hoewel de schaal vrij recent is werd ze snel opgenomen door onderzoekers. De validiteit is intussen herhaaldelijk gerepliceerd (e.g. Zolondek, Lilienfeld, Patrick, & Fowler, 2006). De IM-P is een schaal met 21 items die via observatie van het het subject (in casu de verdachte) gescoord kunnen worden. De items worden gescoord op een vier punten schaal en leveren een score op van 21 tot 84. Deze score weerspiegelt de mate van psychopate interpersoonlijke kenmerken.

Tabel 3: de 21 items van de IM-P *

---

1. **Interrupts** (onderbreken)
2. **Refuses to tolerate interruption** (intolerant t.a.v. onderbrekingen)
3. **Ignores professional boundaries** (negeert professionele grenzen)
4. **Ignores personal boundaries** (negeert persoonlijke grenzen)
5. **Tests interviewer** (beproeft de ondervrager)
6. **Makes personal comments** (levert persoonlijke commentaar)
7. **Makes requests of interviewer** (maakt verzoeken aan de ondervrager)
8. **Tends to be tangential** (is oppervlakkig)
9. **Fills in dead space** (vult stiltes)
10. **Unusual calmness or ease** (ongewone kalmte)
11. **Frustration with argument avoidance** (frustratie en ontwijken meningsverschillen)
12. **Perseveration** (doortastendheid)
13. **Ethical superiority** (ethisch superioriteitsgevoel)
14. **Expressed narcissism** (uitgesproken narcisme)
15. **Incorporation of interviewer into personal stories** (betreft ondervrager in persoonlijke verhalen)
16. **Seeking of alliance** (op zoek naar medestanders)
17. **Showmanship** (theatraliteit)
18. **Angry** (kwaad)
19. **Impulsive answers** (impulsieve antwoorden)
20. **Expressed toughness** (uitgesproken stoer)
21. **Intense eye contact** (intens oogcontact)

---

* Zoals beschreven in Kosson et al. (1997; eigen vertaling)

In de context van een verhoor is dit een uiterst interessant instrument. De IM-P werd niet ontwikkeld ter vervanging van de PCL-R maar eerder als aanvulling om meer aandacht te geven aan de interpersoonlijke stijl. In tegenstelling tot de PCL-R vereist dit instrument geen doorgedreven training enkel een algemene kennis van het concept psychopathie. De IM-P kan gebruikt worden in alledaagse sociale interacties en is dus niet beperkt tot een klinisch interview (Zolondek et al., 2006). Het instrument kan dus ook toegepast worden op een verhoor, videomateriaal en de persoonlijke interactie met de verdachte.

Validiteit Van Het Construct

Omwille van de hectische ontstaansgeschiedenis en de legale verwickelingen rond psychopathie alsook de veelvuldigheid van betrokken disciplines en theoretische kaders is het niet verwonderlijk dat de validiteit van het construct vaak in vraag gesteld wordt. Is psychopathie een welgedefinieerd en bruikbaar klinisch construct of slechts een morele verwerping van een bepaalde patiëntengroep?

De theoriën rond psychopathie zijn legio en zijn te situeren in zeer uiteenlopende theoretische kaders maar Hare antwoordt kort en krachtig op deze vraag door te zeggen dat psychopathie, zoals gemeten door de PCL-R een goed gevalideerd klinisch construct vormt, mogelijks zelfs hét belangrijkste klinische construct in de forensische sector (Hare, 1996). Er zijn weliswaar zeer waardevolle psycho-dynamische, interactionistische, linguïstische, biologische, cognitieve, evolutionaire, ... theoriën geconstrueerd over de jaren die elk belangrijke aspecten belichten van psychopathie maar niet zelden werken ze rond een eigen conceptualisatie van psychopathie. In het licht van spaarzaamheid en om verdere verwarring te voorkomen lijkt het aangewezen de focus te leggen op de onderzoekslijn die volgt op de ontwikkeling van de PCL-R en het onderzoek van Hare. Deze conceptualisatie werd de laatste jaren het meest uitvoerig bestudeerd en kent aanhang in het grootste deel van de hedendaagse praktijk. Daarenboven bevat de handleiding van de PCL-R: 2e editie beschrijvende statistieken van omvangrijke populaties van misdadigers én patiënten (n=10896). Om die redenen biedt ze dan ook het ideale uitgangspunt voor deze masterproef.

Toch bestaan er van bij de start al mogelijke problemen rond de validiteit van dit instrument. Cooke, Michie en Hart (2007) waarschuwen voor 'monomeasurement bias' (het risico om te veel belang aan één meetinstrument te hechten) en ze wijzen erop dat de PCL-R als top-down instrument (i.e. ontstaan vanuit de selectie van een beperkt aantal trekken geselecteerd volgens een specifieke conceptualisatie – In dit geval een adaptatie van de stereotype Cleckley psychopaat) lijdt aan de inherente limitaties van zo'n benadering. Het instrument is maar zo goed als de conceptualisatie die eraan vooraf gaat. Als deze conceptualisatie essentiële trekken negeert (construct onderrepresentatie) of ongerelateerde trekken betreft (construct irrelevante surplus) dan zal dit de validiteit van het instrument schaden. Dit komt meestal voor wanneer men zich baseert op te beperkte settings of een te beperkte groep van subjecten zoals volgens Cooke, Michie en Hart (2007) bij Cleckley zelf wel degelijk het geval was. Het dient echter opgemerkt te worden dat de conceptualisatie van Hare in de PCL-R toch aardig verschilt van deze van Cleckley. Nog overtuigender is misschien het feit dat Hare na decenia van onderzoek en praktische ervaring nog steeds overtuigd is van de items in zijn instrument en toevoeging of eliminatie van items tracht te vermijden. Een gedetailleerde weergave van dit dilemma is elders te vinden (PCL-R handleiding; Cooke, Michie en Hart, 2007)

Wanneer we spreken over de factorstructuur van psychopathie spreken we eigenlijk over een samenvallen van drie verschillende onderzoeksrichtingen. Als eerste distilleerde men een factorstructuur uit de PCL en zijn herwerkingen. Daarnaast is men ook bij het ontwikkelen van de PPI van Lilienfeld op zoek gegaan naar de onderliggende factorstructuur. Ten slotte heeft men ook via cluster analyse getracht te komen tot een

significante opdeling in een populatie van gevangenen die elk aan de criteria van psychopathie voldeden (PCL-R score > 30). Uit elk van deze invalshoeken kwamen 2 groepen naar voren. Dat deze drie onafhankelijke onderzoeklijnen elk tot een tweedelige opdeling kwamen en dat deze bovendien nog een sterke samenhang blijken te vertonen is op zich een sterke indicatie van de validiteit van het construct. De validiteit van de factorstructuur van psychopathie hangt dus integraal samen met de validiteit van zijn meetinstrumenten. In wat volgt gaan we dieper in op de eerste invalshoek (i.e. Hare en de PCL-R)

Oorspronkelijk werd via factoranalyse in navolging van de ontwikkeling van de PCL (Harpur, Hakstian, & Hare, 1988) en PCL-R (Hare et al., 1990) een tweefactorenmodel naar voren geschoven (zie tabel 4) dat enerzijds bestond uit een factor van interpersoonlijke en affectieve kenmerken en anderzijds een factor rond sociaal deviant gedrag. De intercorrelatie tussen deze factoren was ongeveer .5. Deze factorstructuur is herhaaldelijk gerepliceerd. Desondanks kwam er toch enige kritiek op deze structuur.

Tabel 4: Het 2 factoren model (Hare, 1991)

Factor 1: egoïsme, argeloos en zonder spijt misbruiken van anderen

1. **Glibness/Superficial Charm** (gladde persoon/ oppervlakkige charme)
2. **grandioze Sense of Self Worth** (narcisme)
4. **Pathological lying** (pathologisch liegen)
5. **Conning/Manipulative** (oplichten/manipuleren)
6. **Lack of Remorse or Guilt** (ontbreken van wroeging of schuldgevoel)
7. **Shallow Affect** (oppervlakkig affect)
8. **Callous/Lack of Empathy** (onverschilligheid/ gebrek aan medeleven)
16. **Failure to Accept Responsibility for Own Actions** (verantwoordelijkheid niet opnemen voor eigen acties)

Factor 2: chronisch onstabiele, antisociale en sociaal deviante levensstijl

3. **Need for stimulation/ Proneness to Boredom** (stimulatienudd/ neiging tot verveling)
9. **Parasitic Lifestyle** (parasitaire levensstijl)
10. **Poor Behavioural Controls** (zwakke gedragscontrole)
12. **Early Behavioural Problems** (vroeg gedragproblemen)
13. **Lack of Realistic, Long-Term Goals** (gebrek aan realistische doelen op lange termijn)
14. **Impulsivity** (impulsiviteit)
15. **Irresponsibility** (onverantwoordelijkheid)
18. **Juvenile Delinquency** (jeugdcriminaliteit)
19. **Revocation of Conditional Release** (ingetrokken voorwaardelijke invrijheidstelling)

Ongerelateerd (enkel van belang voor de PCL-R totaal score)

17. **Many Short-Term Marital Relationships** (veelvuldige, korte huwelijken)
  20. **Criminal Versatility** (criminele veelzijdigheid)
-

De grootste kritiek kwam van Cooke & Michie, 2001 die een literatuurstudie presenteerden en eruit concludeerden dat: een aanzienlijk aandeel van de congruentiecoëfficiënten te laag lagen en dat teveel belang gehecht werd aan deze congruentiecoëfficiënten ten nadele van andere maten van similariteit. Hoewel Hare herkent dat dit valide punten zijn stelt hij enkele vragen bij de selectie van de publicaties die Cooke en Michie in hun review opnamen. Op deze manier weet hij enkele van hun bezwaren te weerleggen. Hij blijft de oorspronkelijke factorstructuur verdedigen. In navolging van hun kritiek komen Cooke & Michie, 2001 tot een nieuw factor model. Aanvankelijk vonden ze 'top down' een obliek geroteerde 5 factoren structuur via

exploratieve factoranalyse en met behulp van item response theory (IRT) technieken verfijnden ze het model 'bottom up' tot 3 clusters die een affectieve, interpersoonlijke en gedragscomponent vormden (cf. tabel 5). Daar bovenop konden ze 7 items uitsluiten die naar hun mening slechts een opsomming waren van deviant gedrag (cf. strafblad). In een latere publicatie wijzen Cooke, Michie en Hart (2007) erop dat dit soort items die deviante handelingen meten eerder een indicatie geven van specifiek antisociaal gedrag en dat dit kwalitatief verschilt van de meer algemene persoonlijkheidstrekken die de PCL-R pretendeert te meten. Ze verwijzen hiervoor ook naar andere auteurs die waarschuwen voor dit soort contaminatie (Blackburn, 1988; Widiger & Lynam, 1998; Lilienfeld, 1994). In essentie komt het erop neer dat de oorspronkelijke factoren opgedeeld werden in 4 delen. Factor 1 wordt opgedeeld in een affectieve en een interpersoonlijke factor en Factor 2 valt uiteen in een gedragsfactor en enkele items die criminaliteit meten en die verworpen werden. Het resultaat is een 3 factoren model met 13 items. Het is tot slot nog belangrijk om op te merken dat Cooke & Michie, 2001 ook een extra hiërarchische dimensie toevoegen aan hun model door het hanteren van 'testlets'. Een testlet is een groepering van items die kan wijzen op een latente variabele (i.e. Een onderliggende karaktertrek). Zoals in tabel 5 te zien is aan de groepering van de items valt elke factor nog eens uiteen in 2 testlets (T1 – T6). Deze representeren respectievelijk: narcistische neerbuigendheid, aanleg tot bedrog, affectieve ontkoppeling, niet voor verantwoording vatbaar, gebrek aan inhibitie, afhankelijkheid. Deze testlets zijn "niet enkel statistisch coherent, ze komen ook logisch over vanuit een theoretisch standpunt" (Weaver, Meyer, Van Nort, & Tristan, 2006; eigen vertaling) In hun onderzoek komen ze tot de conclusie dat elk model sterker wordt door toevoeging van deze testlets.

Tabel 5: Het 3 factoren model (Cooke & Michie, 2001)

Factor 1: arrogantie en bedrog in interpersoonlijke stijl

- T1:** 1. **Glibness/Superficial Charm** (oppervlakkige charme)
2. **grandioze Sense of Self Worth** (narcisme)
T2: 4. **Pathological lying** (pathologisch liegen)
5. **Conning/Manipulative** (oplichten/manipuleren)

Factor 2: deficiente affectieve ervaring

- T3:** 7. **Shallow Affect** (oppervlakkig affect)
8. **Callous/Lack of Empathy** (onverschilligheid/ gebrek aan medeleven)
T4: 6. **Lack of Remorse or Guilt** (ontbreken van wroeging of schuldgevoel)
16. **Failure to Accept Responsibility for Own Actions** (verantwoordelijkheid niet opnemen voor eigen acties)

Factor 3: impulsieve en onverantwoordelijke gedragsstijl

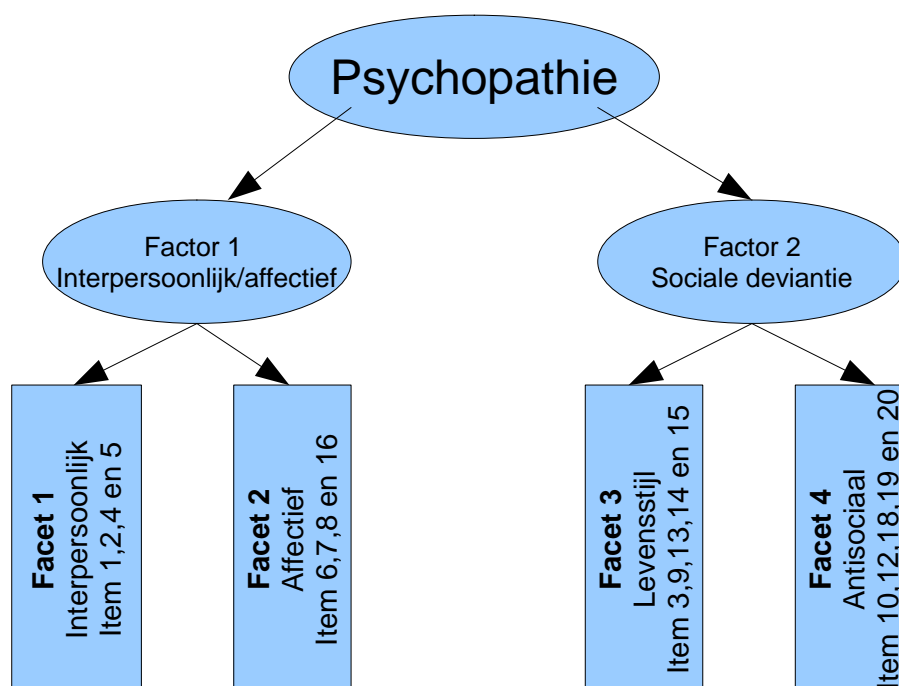
- T5:** 3. **Need for stimulation/ Proneness to Boredom** (stimulatie nood/ neiging tot verveling)
15. **Irresponsibility** (onverantwoordelijkheid)
14. **Impulsivity** (impulsiviteit)
T6: 9. **Parasitic Lifestyle** (parasitaire levensstijl)
13. **Lack of Realistic, Long-Term Goals** (gebrek aan realistische doelen op lange termijn)
-

Hare verwerpt dit model in de handleiding van de PCL-R: 2e editie (Hare, 2003). Hij beklemtoont de gelijkenissen met het twee factoren model (factor 1 werd opgesplitst en 4 items worden verworpen) en geeft aan dat de selectie van de drie items ogenschijnlijk volledig arbitrair was (op basis van klinische ervaring en

---

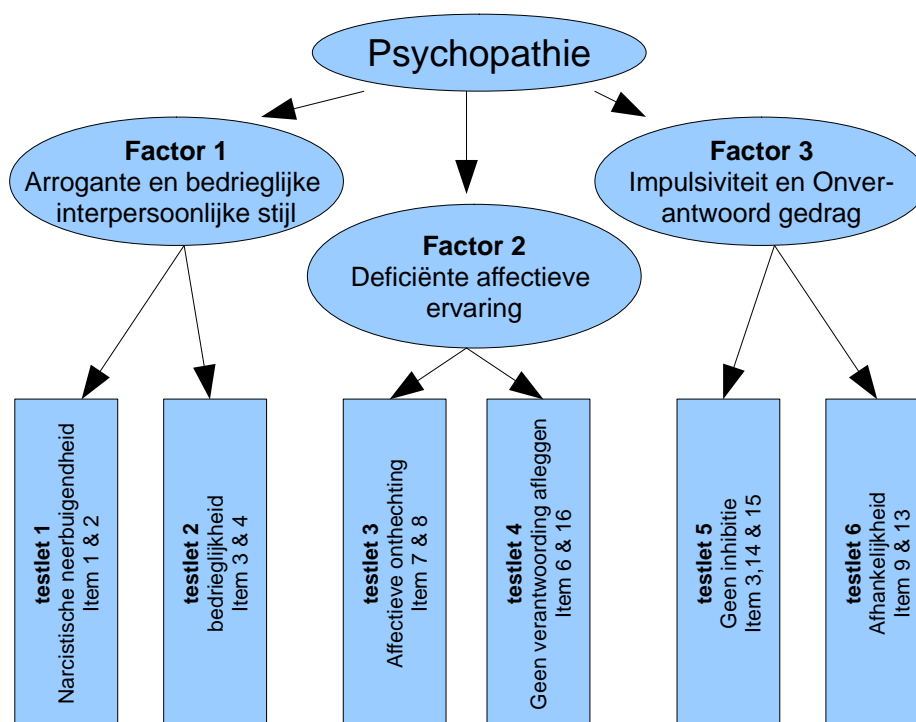
vorig onderzoek dat even positief is over de andere, niet geselecteerde, items). Cooke en Michie beargumenteren dat hun omissies bewust gekozen werden om een zuivere drie-factor structuur te bekomen. Hare weerlegt dit argument door te wijzen op het self-fulfilling prophecy karakter van hun onderzoek van bij het begin (i.e. replicaties werden steeds geconstrueerd via items die identiek beschouwd werden aan de originele 13 items). Dit bevoorrecht deze items in replicatie van bij de start. Het is ook belangrijk om op te merken dat in het onderzoek van Cooke en Michie evidentie te vinden is voor de validiteit van een oblieke twee factoren structuur in de 13 items. Voor Hare versterkt het feit dat de twee factorenstructuur ook in deze 'gefingeerde' versie van de PCL-R terug te vinden is de plausibiliteit van zijn model. Hij maakt zich sterk dat de onderzoekers bij de 2e editie van de PCL-R veel grotere en meer diverse steekproeven ter beschikking hadden voor de validering van hun instrument. Verschillende modellen werden getoetst en leidden tot het uitsluiten van item 11 en 17 (opvallend is dat ook Cooke et al., 2004, bij het controleren van de items die ze verworpen hadden in de constructie van hun 3 factoren model, deze items weten te clusteren in een factor die ze relatie-labiliteit dopen.) maar ook dat de overige 18 items op één enkele psychopathie factor laden, en dat het model hiërarchisch verder kan uitgebouwd worden (cf. Tabel 6). Confirmatorische factor analyse (CFA) op vier grote onafhankelijke steekproeven toonde aan dat het uiteindelijke vier facetten model een uitstekende fit vertoonde met de data (Parker et al., 2003). In de 2e editie van de PCL-R wordt dan ook een 4 factorenmodel naar voren geschoven. In essentie is dit het 3 factoren model van Cooke en Michie maar met de daar verworpen items (10,12,18, 19, 20) in een extra factor gevat en behouden. De empirische bevestiging van dit model is schaars. Om het nog ingewikkelder te maken herziet Hare, 2003 de hiërarchische structuur en komt tot deze afgebeeld in tabel 6. De 2 oorspronkelijke factoren worden behouden en de 4 factoren worden er onder geplaatst als facetten. Dit lijkt een klein verschil maar zoals Weaver, Meyer, Van Nort,& Tristan, 2006 stellen: "Hoewel dit model conceptueel erg lijkt op het 4 factoren model is het wel degelijk een verschillend model dat onder een empirische microscoop gelegd dient te worden" (eigen vertaling).

Tabel 6: Hiërarchische factorstructuur van de Hare PCL-R: 2e editie

Opm.: items 11 en 17 zijn ongerelateerd aan de factoren en dragen enkel bij tot de PCL-R totaalscore

Cooke, Michie en Hart (2007) wijzen er op hun beurt weer op dat nergens in de handleiding van de 2e editie van de PCL-R data te vinden is die deze stellingen ondersteunen en voeren wederom hun eigen valideringsonderzoek uit. Zij komen tot de conclusie dat het 2 factoren/ 4 facetten model zelfs niet in de buurt komt van een goede fit en daarenboven dat hun eigen 3 factorenmodel wel een veel betere fit voor de data biedt. Aangezien niet al het materiaal van Hare beschikbaar is voor inzage is het moeilijk om hieruit een (al was het maar tijdelijke) stand van zaken te distilleren. Het lijkt erop dat deze onderzoekers vooral voor eigen deur vegen. De discussie gaat nog verder maar voor onze doeleinden is het belangrijk te concluderen dat: (a) De symptomen van psychopathie een coherent construct lijken te vormen. (b) We een onderscheid moeten maken tussen PCL-R score en psychopathie. (c) Er met items rond antisociaal gedrag voorzichtig dient omgesprongen te worden aangezien ze in het onderzoek van Cooke et al. (2004) "zelfs de meting van psychopathie degradeerden" (eigen vertaling). In een studie die deze verschillende modellen naast elkaar evalueerde behaalt het 3 factorenmodel de beste fit (mits toevoegen van testlets; Weaver, Meyer, Van Nort, & Tristan, 2006). Dit model (gerepresenteerd in tabel 7) lijkt de best passende theoretische operationalisering van het psychopathie construct tot nu toe.

Tabel 7: Hiërarchische factorstructuur van het 3 factoren model van Cooke, Michie en Hart (2007)

Ze maken echter ook de belangrijke opmerking dat het merendeel van het validiteitsonderzoek in een research setting gebeurt en dat er weinig evidentie is voor de waarde van de metingen in de praktijk. Ze citeren Hare zelf met de woorden: "De interbeoordelaarbetrouwbaarheid en andere indices van de PCL-R zijn indrukwekkend, ten minste wanneer we ze in een onderzoekssetting beschouwen. Ik heb totaal geen idee wat de gemiddelde clinicus doet wanneer deze een rechtzaal binnenstapt of hoe betrouwbaar deze persoon is." (Weaver et al., 2006; p. 211; eigen vertaling). Het verschil tussen een toegepaste- en een onderzoekssetting komt ook aan bod in het onderzoek van Weaver et al. Bij onderzoek gegrond in een toegepaste setting is deze voorkeur voor het drie factoren model veel minder uitgesproken. We dienen hier toch even bij stil te staan: het elimineren van items rond criminaliteit mag dan wel verantwoord zijn vanuit de wetenschappelijke zoektocht naar de essentie van psychopathie maar in de praktische applicatie (en voor onze doeleinden) lijkt het onlogisch om delictgeschiedenis buiten beschouwing te laten. De PCL-R is op de eerste plaats ontwikkeld als risico taxatie instrument. Voor onze doeleinden zou het een indicatie zijn die de keuze van strategie voor het verhoor moet bepalen. In dit opzicht lijkt delictinformatie een essentieel aspect. Zoals we reeds besproken hebben laten niet alle psychopaten zich verleiden tot criminaliteit maar wanneer we met criminele populaties te maken hebben dan zijn gegevens rond hun delicten een waardevolle informatiebron.

Een verdere nuance vinden we in de opdeling van psychopaten in 'primaire' (de emotioneel stabiele maar onthechte groep uit de cluster analyse) en 'secundaire' (de agressieve groep uit de cluster analyse) psychopaten. De benaming is misschien wat ongelukkig gekozen want ze insinueert dat men meer belang moet hechten aan de eerste (die in werkelijkheid minder voorkomt) dan aan de tweede. Ook het idee dat de eerste gevaarlijker zou zijn klopt geenszins. Zoals Fowles & Dindo, 2007 beklemtonen zou: "[door de sterkere associatie met geweld] deze tweede groep door velen gezien worden als gevaarlijke en ernstige 'echte' psychopaten en niet als een groep die op een bepaalde manier perifeer is aan het psychopathie construct." (Fowles & Dindo, 2007; eigen vertaling). Het is dus belangrijk om in het achterhoofd te houden dat deze opdeling in primaire en secundaire psychopaten weinig zegt over de ernst van de stoornis. Het wijst eerder op een graad van gelijkenis met het originele stereotype van de psychopaat (cf. Cleckley, 1976)

Heterogene Profielen: De Factor Structuur Voorbij

Als er iets is dat de psycho-analyse ons leert is het wel dat elk individu uniek is en dat we naast het categorieel nosologische steeds beducht moeten zijn op het particuliere van het subject. Bij psychopaten is het opmerkelijk eenvoudig om het individu te verloochenen en de dualiteit tussen goed en slecht, wij en hen, normaal en ziek tot het extreme door te trekken. Als we op een professionele manier willen omgaan met deze bevolkingsgroep is het noodzakelijk attent te zijn voor individuele verschillen. Er is enorm veel variatie in de uitingsvormen van psychopathie. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat er over de jaren een overvloed aan subtyperingen is ontstaan. Cleckley (1976) liep niet al te hoog op met subtyperingen omdat hij vreesde dat ze zouden leiden tot het verwateren van het psychopathie construct. Dit heeft echter niet kunnen voorkomen dat heel wat auteurs een eigen typologie naar voren hebben geschoven. Het is een hele opgave om een overzicht te houden in de volledige reeks van subtyperingen. Zo houden sommige auteurs het bij een binaire opdeling tussen primaire en secundaire psychopaten (Blackburn, 1993) of psychopaten en sociopaten (Lykken, 2007) terwijl andere auteurs een stap verder gaan tot wel tiendelige subtyperingen (Millon et al., 1998). Een volledige uiteenzetting van al deze subtyperingen valt buiten het bestek van deze masterproef. Wat we hiermee echter willen duidelijk maken is dat het noodzakelijk is om te differentiëren in de misleidend homogeen ogende populatie van psychopaten.

Prevalentie

Prevalentiegegevens zijn voornamelijk beschikbaar voor de Verenigde Staten en verschillen sterk over diverse populaties. Hare, 1998 schat de prevalentie van psychopathie rond 1% in de algemene bevolking en wat de criminele bevolking betreft (alvast in de Verenigde Staten) stijgt dit cijfer tussen de 15% en 25%. Wat ASPD betreft liggen de cijfer iets hoger. Volgens Blair, Mitchell, & Blair, 2005 kunnen we spreken van 3% bij de mannelijke en 1% bij de vrouwelijke bevolking. Coid et al., 2009 merken op dat: "er merkwaardige verschillen zijn in de gerapporteerde prevalentie cijfers bij gevangenispopulaties in verschillende landen met een reikwijdte van 3% tot 73%" (p. 134; eigen vertaling).

Cijfers voor België en zijn buurlanden zijn amper gepubliceerd en vaak staat de representativiteit van de 'samples' ter discussie. In onderzoek van Decuyper et al., 2008 bekomt men in een Nederlandse forensisch psychiatrische setting (Daders die door het gerecht ter beschikking gesteld worden - TBS) tot 30 patiënten (van de 42 opgenomen in de studie) die een cut-off score van 25 halen. In een beperkt onderzoek bij een gevangenispopulatie in Frankrijk bekomt men 8 patiënten (van de 60 opgenomen in de studie) die een cut-off score van 30 halen (Pham et al., 2005b). Het onderzoek van Coid et al., 2009 biedt heel wat meer informatie. Ze zetten zelf een nationale studie op in Engeland en Wales en gaan psychopathie na in een tweede fase waarbij de subsample nog 661 subjecten bevatte. Deze subsample werd getrokken uit de totale nationale gevangenispopulatie (n=61944) wat de representativiteit van de studie garandeert. De prevalenties die ze op deze manier bekwamen bedragen 7.7% bij mannen en 1.9% bij vrouwen (met een cut-off van 30 op de PCL-R). Dit komt neer op een ratio op basis van geslacht van 4:1. Autochtone gevangenen hadden een hogere gemiddelde PCL-R score (14.20) t.o.v. allochtone gevangenen (8.75). Alleenwonenden en ongehuwd samenwonenden hadden een hoger gemiddelde PCL-R score dan gehuwde of gescheiden gevangenen. Enige vorm van opleiding verlaagde de gemiddelde PCL-R score (van 15.21 naar 12.37). Er werden geen significante associaties gevonden tussen totale PCL-R score en sociaal economische status (SES).

Het belang van deze prevalentiegegevens is meervoudig. Enerzijds geeft het ons een beeld van wat we mogen verwachten in de praktijk. Met het onderwerp van deze masterproef indachtig is het interessant even stil te staan bij het percentage hoogscoorders op psychopathie waar politiemensen mee te maken krijgen. Aangezien een verhoor zelden gepaard gaat met de afname van de PCL-R kunnen we hiervan slechts een beeld schetsen. De populatie van mensen die door politie ondervraagd worden is echter voldoende verschillend van een gemiddelde gevangenispopulatie om het verschil aan te duiden. Gezien de tendens van psychopate hoogscoorders tot criminaliteit mogen we ervan uitgaan dat ze vaak met de politie in contact zullen komen. We weten dat psychopate daders aan de hand van hun aptitude voor impressie management zichzelf uit de gevangenis weten te houden en vaak erg vlug in aanmerking komen voor vervroegde vrijlating (Hare & Neumann, 2009). De politie staat echter nog enkele fasen vroeger in het veroordelingsproces. Ze staan werkelijk op de 'eerste lijn' en staan in constante interactie met de samenleving. Of het nu gaat om een burenruzie, een diefstal of een moord de politie zal steeds met de betrokkene in contact komen los van de aanwezigheid van een klacht of een veroordeling. Het lijkt dus aannemelijk dat bij de politie het contact met psychopate personen hoger zal liggen dan het aantal psychopate daders die effectief in de gevangenispopulatie terecht komt. Is het een stap te ver om te stellen dat politiemensen wel eens het meeste met psychopathie te maken kunnen krijgen? Anderzijds kunnen specifieke prevalentiecijfers voor ons land ook van belang zijn voor de keuze van de cut-off score bij het afnemen van de PCL-R. Het vastleggen van een cut-off score voor de PCL-R blijkt nogal omstrede en de twee tegengestelde posities hierrond worden door Coid et al., 2009 mooi samengevat. Hij verwijst naar enkele auteurs (Cooke, Michie, Hart, & Clarck) die in Groot-Britanië tot de conclusie kwamen dat de cut-off score diende verlaagd te worden tot 25 omwille

van de veel lagere PCL-R scores in hun onderzoek. Daar tegenover vermelden Coid et al., 2009 enkele andere auteurs (Bolt, Hare, & Neumann) die er op wijzen dat lagere scores niet per definitie wijzen op een gebrek aan scalaire equivalentie. m.a.w. zij impliceren dat de cut-off beter gelijk kan gehouden worden over de landsgrenzen heen.

Op de originele teksten van Cleckley, 1976 na heeft het heel lang geduurd vooraleer er aandacht werd besteed aan de prevalentie van psychopathie bij vrouwen. De recente opwakking van onderzoek bij deze populatie produceert consistente resultaten die erop wijzen dat psychopathie (net als ASPD en CD) minder vaak voorkomt bij vrouwen dan bij mannen. Jackson & Richards, 2007 bieden drie mogelijke verklaringen: (a) de diagnostische criteria zijn gericht op detectie van mannen (i.e. gender bias), (b) er bestaan ware geslachtsverschillen in de kernkenmerken van de stoornis en (c) de stoornis wordt consequent gediagnosticeerd in geslachtsgedetermineerde populaties (e.g. mannelijke gevangenen, veteranen ziekenhuizen, etc.; i.e. sampling bias). De stoornis blijkt bij zowel mannen en vrouwen voor te komen maar lijkt toch sterk te verschillen in hoe de stoornis zich presenteert. Jackson & Richards, 2007 bieden een beknopt overzicht van de resultaten tot hier toe. Op vlak van ernst blijken vrouwen lagere PCL-R scores te behalen in geïnterneerde (Jackson et al., 2002), forensisch psychiatrische (Grann, 2000) en behandelings- (Rutherford et al., 1996) populaties. Het gemiddelde aantal zou bij vrouwen ook lager liggen dan bij mannen en mogelijks zelfs afhankelijk zijn van geografische locatie (Louth et al., 1998). Ondanks de verschillen wordt de PCL-R ook bij vrouwen gezien als een betrouwbare maat van psychopathie (Vitale & Newman, 2001a). Meer zelfs, Cooke (2005) toont aan in onderzoek dat de link tussen psychopathie en criminaliteit sterker zou zijn bij vrouwen ($r = .35$) dan bij mannen ($r = .20$). Bij het overzien van de literatuur valt op dat de vraag rond geslachtsverschillen bij psychopathie maar heel recent aan de orde kwam. De kernkarakteristieken vindt men ook bij vrouwen terug maar steeds meer gender gespecificeerd onderzoek komt aanzetten met belangrijke nuanceverschillen. (e.g. grotere nadruk op promiscuïteit en criminele veelzijdigheid; Salekin et al., 1997). Voor onze doeleinden volstaat het om te besluiten dat mannelijke en vrouwelijke psychopaten in de kern sterk op elkaar gelijk zijn maar in de marge belangrijke verschillen vertonen.

Psychopathie En Criminaliteit

Psychopathie kent een inherente link met criminaliteit. Hart (1998) stelt: "Het klinische concept van psychopathie is onlosmakelijk verbonden met crimineel gedrag en meer specifiek met crimineel geweld" (p. 355; eigen vertaling). Los van het feit dat vele auteurs (Hare, 1993 ;Babiak, 2000) waarschuwen voor het voorkomen van psychopathie ook buiten de forensische sector willen we in de volgende alinea's dieper ingaan op voorvermelde relatie. Hare (1993) stelt dat: (a) 20% van de gevangenis populatie bestaat uit hoogscoorders op psychopathie en dat (b) hoogscoorders op psychopathie verantwoordelijk zijn voor meer dan 50% van de ernstige delicten. Porter & Porter (2007) stellen dat: "er een robuuste relatie bestaat tussen

psychopathie en gewelddadig gedrag bij volwassen daders"(p. 289; eigen vertaling; Hart & Hare, 1997; Porter & Woodworth, 2006).

Een conventionele opdeling in gewelddelicten is deze in instrumenteel/proactief geweld enerzijds en affectief/reactief geweld anderzijds. Instrumenteel geweld is specifiek geweld dat gepleegd wordt met het oog op het verkrijgen van voordelen (e.g. geld, drugs en goederen maar ook wraak, seks of de gunst van een vrouw). Affectief of spontaan geweld daarentegen komt voort uit een opvliegend karakter en kent geen zulke motieven. Het lijkt vaak (vooral bij psychopaten) impulsief en zonder directe aanleiding. Intuïtief vormden onderzoekers de hypothese dat psychopaten meer geneigd zouden zijn tot instrumentele delicten en hoewel onderzoek aantoonde dat psychopaten proportioneel meer affectief geweld stellen (Williamson et al., 1987) wijst ander onderzoek er op dat instrumenteel geweld wel de specialiteit lijkt te zijn van psychopaten (andere daders plegen voornamelijk affectieve delicten). Hare rijmt deze resultaten aan elkaar en stelt dat: "Hun impulsiviteit en zwakke gedragscontrole kunnen leiden tot reactieve agressie of geweld maar andere kenmerken ... laten hun toe over te gaan tot meer voorbedacht, instrumenteel geweld" (Hare & Neumann, 2009; p.796; eigen vertaling). Cornell, Warren, Hawk, Stafford, Oram, & Pine (1996) toonden aan dat psychopaten in vergelijking met niet-psychopaten meer kans liepen om reeds één instrumenteel delict gepleegd te hebben. In dit opzicht zijn de resultaten van Williamson et al. (1987) nog verontrustender. Ze houden namelijk in dat psychopaten naast hun kenmerkende instrumentele delicten minstens zoveel affectieve delicten stellen. Porter & Porter (2007) besluiten dat: "hoewel ... een instrumenteel doel de primaire motivatie levert, lijken psychopaten genot te onttrekken aan het toebrengen van schade bij anderen tijdens hun misdaden." (p. 293; eigen vertaling). Dit alles schetst een vrij ernstig beeld en verklaard grotendeels waarom psychopaten door vele klinici als nefast voor de samenleving worden gezien. Wanneer we over moord spreken ligt de zaak iets anders. Woodsworth & Porter (2002) stelden vast dat psychopate moordenaars bijna uitsluitend (93.3%) instrumentele moorden plegen (vergeleken met 48.4% bij niet psychopaten). Deze resultaten lijken te vloeien met het karakteristieke opvliegende karakter en het gebrek aan zelfcontrole bij de psychopaat. Porter & Porter (2007) trachten dit te verklaren door te stellen dat moord bij psychopaten, "net als ander impulsief gedrag, minder te maken zou hebben met een controlegebrek dan met een bewuste beslissing na een vluchtige overweging van de gevolgen" (p. 291; eigen vertaling). De affiniteit van psychopaten voor geweld en misdaad wordt ook gelinkt aan hun neiging tot 'thrill-seeking' (i.e. het opzoeken van spannende situaties; Hare, 1993). Toch zijn er ook uitzonderingen. Zo beschrijft Paul Babiak (2000) een 'witte-boord' variant van psychopaten die omwille van de aard van zijn criminele activiteiten minder geneigd zijn om over te gaan tot fysieke agressie. Porter & Porter, 2007 Insinueren daarenboven dat ook intelligentie een mediërende rol zou hebben. Intelligente psychopaten zouden meer kunnen terugvallen op hun vaardigheid tot manipuleren en daardoor minder nood hebben om over te gaan op fysiek geweld. Een verdere uitwerking hiervan zou ons te ver leiden maar we komen hier nog op terug in deel twee.

De link tussen psychopathie en criminaliteit kan op twee manieren bekeken worden. Enerzijds vanuit het aantal vroegere veroordelingen. Zo vindt men in onderzoek een significante ($p < .001$) positieve correlatie tussen PCL-R score en aantal eerdere termijnen in de gevangenis (Coid et al., 2009). Anderzijds m.b.t. recidive. Wat men vooral in de praktijk graag wil weten is welk niveau van geweld we van psychopaten mogen verwachten en of ze na het einde van hun straf geneigd gaan zijn te hervallen in crimineel gedrag. In Amerikaans onderzoek leidden enkele bevindingen tot de conclusie dat: (a) recidive bij psychopate daders ongeveer dubbel zo hoog ligt als bij andere daders. (b) gewelddadige recidive bij psychopate daders ongeveer driedubbel zo hoog ligt in vergelijking met andere daders. In België werd deze invalshoek van psychopathie m.b.t. risico taxatie (i.e. het bepalen van de kans op recidive) bestudeerd door Thierry Pham. Hij bekomt iets meer genuanceerde resultaten: In een steekproef van 230 geïnterneerden (uit hoog beveiligde gevangenissen en psychiatrische ziekenhuizen) ging hij na wat de link was tussen score op de PCL-R en het risico op recidive. Hij deelde deze populatie op in gelijke groepen van lage en hoge scoorders op de PCL-R en kwam tot de conclusie dat hoogscoorders in 30% van de gevallen algemeen recidiveerden en in 20% van de gevallen gewelddadig recidiveerden (in vergelijking met 13% en 4% bij de laagscorders; Pham et al., 2005a). Deze resultaten zijn nog meer doorslaggevend als we bedenken dat: "we enkel de officiële recidive beschouwen [en dat] dit steeds het reële risico binnen de samenleving onderschat" (Pham et al., 2005a). Dit biedt evidentie voor de waarde van de PCL-R als risico taxatie instrument.

Ten slotte kunnen we psychopathie ook in verband brengen met seksueel geweld (voornamelijk t.o.v. vrouwen). Dit is niet verwonderlijk als we ervan uitgaan dat seksualiteit bij psychopaten losgekoppeld is van emoties (cf. Cleckley, 1976). Een (mogelijke) seksuele partner zal door psychopate daders dan ook materialistisch beschouwd worden als 'iets' dat te verwerven valt of waar ze recht op hebben. Het principe van wederzijdse toestemming gaat dan ook vaak aan hen voorbij wat leidt tot seksueel geweld. Verkrachting wordt ook vaak beschreven als een vorm van hun 'cheating strategies' (i.e. een strategie voor individuele korte termijn winst boven lange termijn cooperatieve winst). Psychopaten blijken verantwoordelijk voor een aanzienlijk deel van de zedendelicten. Hare stelt: "Misschien de helft van recidiverende of serie verkrachters zijn psychopaten" (Hare, 1993). Met betrekking tot pedofilie lezen we dat hogere PCL-R scores worden gevonden bij verkrachters dan bij pedofielen maar nog hogere scores bij daders van zedendelicten tegenover volwassenen en kinderen (Knight & Guay, 2006). Desondanks "lopen pedofielen met een hoge PCL-R score een verhoogd risico op recidive" (Hare & Neumann, 2009; p.797; eigen vertaling). In gevangenispopulaties werd ontdekt dat 30% van de psychopate daders een zedendelict (verkrachting, sodomie, aanranding van de eerbaarheid) op zijn naam had staan in vergelijking met 13% in de rest van de mannelijke bevolking in de gevangenis (Coid, 1992). De vraag die zich stelt is wat maakt een psychopate verkrachter anders? M.a.w. brengt deze differentiatie ons iets op bij het behandelen van zeden delicten? Er zijn alvast enkele indicaties die er op wijzen dat een psychopate verkrachter meer schade kan aanrichten. "Psychopate daders zijn niet enkel disproportioneel meer geneigd naar seksueel getinte moorden, ze gebruiken erbij ook opmerkelijk

meer gratuit en sadistisch geweld" (Porter et al. geciteerd in Hare & Neumann, 2009; p. 797; eigen vertaling). Op vlak van recidive en risico taxatie vinden we ook hier een hoge predictieve kracht van de PCL-R (Rice et al., 1990; Quinsey et al., 1995). Deze wordt sterk verhoogd wanneer gekoppeld aan maten van deviante seksuele arousal. (o.a. penis plethysmografie) De combinatie zou "hoog predictief [zijn] voor algemene recidive, zowel seksueel als niet seksueel" (Harris et al. geciteerd in Hare & Neumann, 2009; p. 797; eigen vertaling). Deze onderzoekslijn leidde tot de ontwikkeling van de Violent Risk Appraisal Guide (VRAG) en de Sex Offender Risk Appraisal Guide (SORAG) die nu de beste predictie vormt voor gewelddadig en seksueel recidive. Een structureel model voor predictie van seksuele dwang t.o.v. vrouwen werd opgesteld door Knight & Guay (2006) en bevat verschillende componenten die sterk aanleunen bij het psychopathie construct. Dit model in detail bespreken valt buiten het bestek van deze masterproef.

Differentiaaldiagnose En Comorbiditeit

De comorbiditeit (i.e. het samen optreden van verschillende stoornissen) is van belang omdat dit een sterke invloed zal hebben op o.a. etiologie, verloop en behandeling (Widiger, 2007). Anderzijds wordt hiermee het unieke karakter van de stoornis in vraag gesteld. Widiger (2007) citeert Mineka et al. (1998): "De grootste uitdaging die de uitgebreide comorbiditeitsdata stellen voor huidige nosologische systemen [cf. DSM] is de validiteit van de diagnostische categoriën zelf – vormen deze stoornissen unieke klinische entiteiten?" (Widiger, 2007; p. 156; Mineka et al., 1998; p. 380; eigen vertaling).

De diagnose van psychopathie is tot nu toe het vaakst gelinkt aan de antisociale persoonlijkheidsstoornis (ASPD) en narcistische persoonlijkheidsstoornis (NPD) van de DSM-IV-TR (APA, 2000; Coid et al., 2009). Deze diagnoses zijn echter op zichzelf al moeilijk uit elkaar te houden. Kernberg (1998) stelt: "De manier om [NPD] en [ASPD] van elkaar te onderscheiden is de afwezigheid van de capaciteit tot gevoelens van schuld en berouw bij de laatste" (p. 42-43; eigen vertaling). Onderzoek toont over het algemeen aan dat: "psychopathie gediagnosticeerd in ... forensische settings meestal zal voldoen aan de DSM-IV criteria van ASPD maar vermoedelijk slechts de helft van de ASPD diagnoses zal voldoen aan criteria van psychopathie" (Widiger, 2007; p.157; eigen vertaling). Deze link kan ook bekeken worden vanuit de factor structuur (cf. supra). We zien dan dat ASPD sterker gerelateerd lijkt aan factor 2 dan aan factor 1. Wat NPD betreft zien we dat deze vooral gelinkt is aan de eerste factor maar minder aan de tweede factor (Hare, 1991).

Nosologische systemen zoals de DSM schieten volgens vele onderzoekers tekort in hun beschrijving van psychopathie. Vanaf de DSM-III en in de DSM-IV-TR nog steeds, stelt men psychopathie en sociopathie gelijk aan ASPD. Dit maakt ze in essentie onderling uitwisselbaar. Hare heeft daarop het volgende te zeggen: "Hoewel het klopt dat psychopathie ... en ASPD verschillende (vooral anti-sociale) kenmerken gemeenschappelijk hebben, zijn het geen synonieme termen of constructen ..." (Hare & Neumann, 2009; p. 795; eigen vertaling). In hetzelfde artikel worden ook Rogers et al. geciteerd: "DSM-IV doet onrecht aan diagnostische helderheid door [ASPD] en psychopathie gelijk te stellen" en ten slotte Lykken: "ASPD

vaststellen bij iemand is ongeveer even nonspecifiek als koorts ... diagnosticeren bij een zieke patiënt"(Hare & Neumann, 2009; p.796; eigen vertaling).

Via differentiaaldiagnostiek komen we ook terecht in een lange discussie over wat de plaats van psychopathie nu precies is in relatie met andere persoonlijkheidsstoornissen. Een eerste invalshoek is de categoriale visie van de DSM maar deze toonde in zijn evolutie wat moeilijkheden in het opnemen van deze persoonlijkheidsstructuur. In de DSM-II was psychopathie opgenomen (overeenkomstig de beschrijving van Cleckley, 1976) maar het ontbrak diagnostische criteria en werd onbetrouwbaar toegepast. Vanaf DSM-III wordt er enkel nog gesproken over antisociale persoonlijkheidsstoornis (ASPD) die in het begin enkel gebaseerd was op het breken van sociale conventies. ASPD blijkt een sterk heterogene groep te dekken wat ertoe leidt dat ASPD te frequent gediagnosticeerd wordt in delinquente populaties (Lykken, 2007; Widiger et al., 1996). Bij de ontwikkeling van DSM-IV werd een field trial (Widiger et al., 1996) opgezet met als doel (a) meer de klemtoon te leggen op persoonlijkheid en (b) de criteria te vereenvoudigen zonder de diagnose sterk te veranderen. In deze fieldtrial werden items uit de Diagnostic and statistical manual for mental disorders van de American Psychiatric Association (DSM), uit de International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems van de wereldgezondheidsorganisatie (ICD) en uit de Psychopathy Checklist van Hare (PCL) vergeleken in 4 verschillende settings. Het resultaat was een hervorming van de DSM-III criteria: 'ouderlijke onverantwoordelijkheid' en 'falen in het volhouden van een monogame relatie' liet men vallen en 'financiële verplichtingen' en 'inconsistent werk' werden samengevoegd in 'constante onverantwoordelijkheid zoals blijkt uit het herhaaldelijk niet in staat zijn vast werk te behouden of financiële verplichtingen na te komen' (DSM-IV; APA, 2000). Voor de superioriteit van persoonlijkheidstrekken over gedragsbeschrijvingen werd geen evidentie gevonden. Wel beklemtonen Widiger et al. (1996) dat items uit de PCL-R en ICD steeds even betrouwbaar waren als deze in de DSM terwijl de DSM niet altijd een betrouwbare meting opleverde. Hare wijst er ook op dat de DSM op een verwarrende wijze ASPD linkt aan psychopathie, sociopathie en dissociale persoonlijkheidsstoornis (Hare, 1998). De clinicus is nu vrij om deze termen naar believen equivalent aan elkaar te hanteren wat de complexiteit van de stoornis geen eer aandoet.

Lykken (2007) lijkt dan weer sterk gekant tegen de DSM aanpak. Hij wijst erop dat een diagnose niet gemaakt kan worden op basis van acties en handelingen alleen omdat deze een verschillende psychologische grondslag kunnen hebben. Widiger et al. stellen het als volgt: "Surveys en face validiteitsstudies ... tonen aan dat klinici trekken van psychopathie ... meer indicatief vinden voor ASPD dan gedrags specifieke criteria..." (Widiger et al., 1996; p.4; eigen vertaling). Deze vorm van equifinaliteit, waarbij verschillende oorzaken leiden tot eenzelfde gevolg, is een reden om meer op de determinanten van het gedrag te focussen (i.e. de persoonlijkheid; Lykken, 2007). Hij stelt dan ook voor om ASPD verder op te splitsen in een psychopatische en een sociopathische variant. De psychopaat zou aan een genetisch deficiet leiden in de persoonlijkheid waardoor hij niet in staat is een normale socialisatie door te maken. Deze groep zou een minderheid uitmaken. Bij de sociopaat daarentegen zou zijn gebrek aan socialisatie te wijten zijn aan slechte opvoeding,

misbruik, verwaarlozing, etc. De sociopaat zou het dichtste aanleunen bij de secundaire psychopaat. In eigen onderzoek met de MPQ (cf. infra) vindt Lykken opnieuw een grote heterogeniteit. Hij besluit: "Tenzij we willen veronderstellen dat een derde van de delinquenten in het onderzoek onterecht veroordeeld werden, toont [dit onderzoek] dat zelfs personen die de zwaarste misdaden plegen niet uit hetzelfde hout gesneden zijn ..." (Lykken, 2007; p.6; eigen vertaling).

Hare (1998) hamert er op dat assessment vanuit persoonlijkheidstrekken veel meer utiliteit kent ten opzichte van categoriale DSM diagnoses. Een alternatief is om de gehele problematiek in een dimensioneel kader te zien. Zo zou "pathologisch narcisme een dimensie uitmaken binnen het veld van persoonlijkheidsstoornissen die – in volgorde van ernst – narcistische persoonlijkheidsstoornis, kwaadaardig narcisme syndroom en antisociale persoonlijkheidsstoornis bevat" (Kernberg, 1998; eigen vertaling). Het is opvallend dat, wanneer men alle criteria van de DSM persoonlijkheidsstoornissen samengooit om er vervolgens factor analyse op uit te voeren, men tot de conclusie komt dat: "de hogere orde factoren voor persoonlijkheidsstoornissen sterk gelijken op deze van een normale persoonlijkheid." (Livesley et al., 1998; p.941; eigen vertaling)

Ter conclusie kunnen we stellen dat DSM-ASPD en -NPD sterk gerelateerd zijn aan psychopathie maar dat over de onderliggende relaties nog heel wat onenigheid bestaat. Psychopathie lijkt zich in een schemerzone te bevinden tussen ASPD en NPD. Het onderbrengen van psychopathie onder een van deze noemers lijkt tekort te doen aan het construct. De field trial van Widiger et al., 1996 biedt daar evidentie voor. Anderzijds verwerpen zij het integreren van meer PCL-R kenmerken in de ASPD diagnose om wille van overlap met NPD criteria. Geen van beide lijkt alle aspecten van psychopathie te vatten en omgekeerd. Psychopathie lijkt een meer specifieke persoonlijkheid die aspecten bevat van zowel de ASPD als NPD categoriën. Categoriën bijmaken valt echter moeilijk te rijmen met spaarzaamheid.

Naast de verwante persoonlijkheidsstoornissen zijn er ook nog andere stoornissen (zoals beschreven in de DSM) die frequent gelinkt zijn aan psychopathie. Als eerste de relatie met angst- en depressiestoornissen. Deze is dubieus in die zin dat enerzijds een klassieke overtuiging heerst dat angst en psychopathie niet met elkaar te rijmen vallen doordat in Cleckley's Persoonlijkheidsfactoren beschreven staat: "Absence of 'nervousness' or psychoneurotic manifestations" (Cleckley, 1976). Anderzijds verwijst de DSM bij ASPD rechtstreeks naar angstproblematieken. Blackburn (1998) biedt hier mogelijk een oplossing met zijn opdeling in primaire en secundaire psychopaat. De eerste zou lage niveaus van angstigheid vertonen terwijl de laatste eerder hogere niveaus laat zien. Ook middelenmisbruik wordt integraal aan psychopathie gelinkt. Coid et al., 2009 vinden in hun onderzoek significante relaties ($p \leq .001$) voor alle categoriën van middelenmisbruik behalve meervoudig druggebruik. De relatie van psychopathie met middelenmisbruik is herhaaldelijk bevestigd in onderzoek (e.g. alcoholmisbruik: 93% en opioïden: 26%; Smith & Newman, 1990) Dit valt perfect te rijmen met het desinhibitorisch, impulsieve karakter van de psychopaat.

DETECTIE VAN PSYCHOPATE TREKKEN

Het identificeren van psychopate trekken bij een verdachte is niet evident buiten een institutionele setting. Hoewel Hollywood een beeld schetst van een psychopaat die makkelijk van ons allen te onderscheiden valt is de werkelijkheid heel anders. Psychopaten komen voor allerlei delictvormen in aanraking met het gerecht en zijn even divers als niet-psychopaten. Zo zijn ze niet per definitie hogerbegaafd, komen ze voor in alle volkeren en culturen, hebben ze sterk verschillende thuissituaties en zullen ze op verschillende manieren in aanraking komen met politie en gerecht. We vinden psychopate trekken bij partners, vaders, moeders, zonen, dochters, burens, etc. Zowel Hare (1998) als Cleckley (1976) wijzen op het 'unheimlich' gevoel dat gepaard gaat met het ontdekken van vreselijke misdaden gepleegd door een ogenschijnlijk goed aangepast en productief lid van de samenleving.

Het moet intussen duidelijk zijn dat het niet de bedoeling is om tot een grondige klinische diagnose van psychopathie te komen. Het is slechts de bedoeling een hypothese op te bouwen door te trachten enkele typische kenmerken te herkennen bij de verdachte. Kenmerken die de verhoorder steunen in het bepalen van een verhoorstrategie met als doel tot degelijke waarheidsvinding te komen. Met andere woorden te "verzekeren dat waardevolle informatie kan vergaard worden van een individu die mogelijks psychopaat is" (Perri, 2011; p. 42; eigen vertaling). De kenmerken van psychopathie volgens Hare zijn reeds aan bod gekomen. Ze vormen een degelijke basis voor de detectie van psychopathie. Sommige auteurs gaan zelfs zo ver om te zeggen dat: "psychopathie [zoals gemeten door de PCL:SV] zo een robuuste predictor is van geweld overheen populaties dat [men kan] vermoeden dat de persoonlijkheidstrekken geassocieerd met psychopathie aan de oorsprong van het geweld liggen"(Harris, Rice, & Camilleri, J.A., 2004; p. 1072; eigen vertaling). Merk op dat deze kenmerken persistent (tijdens de volledige levensloop) en pervasief (in alle aspecten van het leven) aanwezig zijn (Quayle, 2008). Net daarom lijkt het aangewezen een pluralistische aanpak na te streven en er op te wijzen dat psychopate kenmerken op verscheidene vlakken zijn terug te vinden. In wat volgt is het belangrijk op te merken dat deze kenmerken vaak belangrijker zijn in de gevolgen die ze met zich meebrengen of de persoonlijkheidstrekken die er achter schuilen dan in hetgeen ze representeren op zich. Het kan niet de bedoeling zijn een lijstje op te stellen van de verwachte kenmerken en wanneer in voldoende mate aanwezig over te gaan op de assumptie van psychopathie. Eerder is het aangewezen de kenmerken te onderzoeken aan de hand van de achterliggende persoonlijkheidsdimensies die ze vertegenwoordigen. In navolging van de methode van de PCL-R is het pas gerechtvaardigd de assumptie van psychopathie te handhaven als voldoende van deze persoonlijkheidskenmerken terug te vinden zijn.

In het volgende deel zullen we zien dat een goed verhoor start met een goede voorbereiding. In deze voorbereidende fase kunnen we heel wat elementen verzamelen waaruit we de hypothese kunnen opstellen dat we mogelijks te maken hebben met een psychopate persoonlijkheid. De focus ligt hierbij vooral op de gedrags- en levensstijldimensie van psychopathie.

Het is in dit deel van belang twee helften te onderscheiden: een studie van het delict en zijn omstandigheden (externe kenmerken) en een studie van de voorgeschiedenis van de verdachte (interne kenmerken). In een politieel onderzoek is de verdachte niet noodzakelijk de dader. De link tussen de verdachte en het delict moet immers nog aangetoond worden. Zolang deze link niet bevestigd is mogen we de kenmerken van het delict niet in rekening brengen m.b.t. de verdachte. Bij de interne kenmerken stelt dit probleem zich niet. De link tussen een verdachte en zijn voorgeschiedenis is duidelijk. Met andere woorden uit de externe kenmerken kunnen we opmaken of het delict door een psychopate dader werd gepleegd en via de interne kenmerken kunnen we uitmaken of we met een psychopate verdachte te maken hebben.

In Het Delict-type

Er bestaat heel wat onderzoek rond het aandeel van psychopathie in specifieke delict-types. Psychopaten lijken door de band genomen meer veroordelingen te hebben voor geweldpleging, diefstal, beroving, fraude, wapenbezit en ontsnapping (Hare, McPherson, & Forth, 1988). Op het eerste zicht lijkt deze opsomming zich te beperken tot de 'zachtere' delicten. Wat opvalt is dat ze bijna uitsluitend draaien rond persoonlijk gewin en eigendom. Ted Bundy zei ooit: "Murder is not about lust and it's not about violence. It's about possession." Dit is het mooiste voorbeeld van de reikwijdte van het begrip eigendom. Volgens deze redenering komt zelfs moord onder de eigendomsdelicten te vallen.

Het merendeel van het onderzoek is bijna uitsluitend gericht op het percentage psychopate daders per delict op basis van veroordelingen en is voornamelijk gevoerd in gevangenispopulaties. Het leert ons dus niet met welke kans we psychopaten gaan ontmoeten in een bepaald delict. Door op zoek te gaan naar welke delicten de voorkeur kennen proberen we de courante redeneerlijn om te draaien met als doel psychopathie in een onbekende dader te infereren op basis van het delict-type. Het is van belang op te merken dat er geen wetenschappelijk onderzoek gevonden werd dat een directe link aantoonde tussen delict kenmerken en psychopathie (Quayle, 2008). In wat volgt behandelen we enkele prominente voorbeelden van delict-types waar we verwachten psychopaten aan te treffen.

Oplichting

Gezien de oppervlakkige charme en overtuigende interpersoonlijke stijl van psychopaten is het niet verwonderlijk dat ze adept zijn in het plegen van delicten rond oplichting. In een Canadese steekproef vond men dat het percentage veroordelingen voor fraude delicten hoger was bij psychopaten dan bij andere daders (Haapasalo, 1994). Ook bij onderzoek in een Spaanse steekproef vond men een significant verband tussen psychopathie en fraude-delicten ($r=.22$ $p<.05$; Molto, Poy, & Torrubia, 2000)

Seksuele Delicten

We hadden het eerder al over de prevalentie van psychopathie onder daders van zedenfeiten (cf. supra). Er is al heel wat onderzoek verricht rond de rol van psychopathie bij verkrachting. The Massachusetts Treatment Centre: Third Revision (TC-R3) is een empirisch gevalideerde typologie van verkrachting die psychopathie expliciet in rekening brengt. Deze typologie identificeert vier motieven voor verkrachting (opportunistische, pervasieve woede, seksuele bevrediging en wraakzucht). Psychopathie wordt in verband gebracht met opportunistische, pervasieve woede en sadisme (Knight & Guay, 2006). Psychopaten zouden ook sneller overgaan tot seksuele homicide (i.e. het seksueel aanranden van slachtoffers voor, tijdens of na moord) in vergelijking met niet-psychopate moordenaars (Woodsworth & Porter, 2002)

Pedofiele verkrachters met een hoge psychopathie score lopen een hoger risico op recidive. De combinatie van psychopathie en een deviante seksuele opwindings (zoals gemeten via fallometrisch onderzoek) blijkt een van de sterkste predictoren van seksueel recidive (Hare & Neumann, 2009).

Geweld- En Levensdelicten

Williamson et al. (1987) vergelijken de verdeling van de meest ernstige delicten gepleegd door psychopate daders met deze gepleegd door niet psychopate daders en vonden significante groepsverschillen in de categorieën levensdelicten (o.a. moord, doodslag, ...), ernstige gewelddelicten (o.a. poging moord, slagen en verwondingen, ...) en eigendomsdelicten (o.a. diefstal, inbraak, ...). Opmerkelijk was dat het groepsverschil op vlak van levensdelicten tegen de verwachtingen inging: het aantal niet psychopate daders was significant hoger dan het aantal psychopate daders. Bij beide andere groepsverschillen was het aantal psychopate daders hoger. Psychopate daders lijken zowel om reactieve (impulsieve) als instrumentele redenen over te gaan tot levensdelicten. Er is enige aanwijzing dat psychopate daders er toch in slagen hun explosieve gewelddadige uitbarstingen niet te laten uitmonden in levensberoving. Een delict dat bij uitstek heel wat negatieve gevolgen met zich meebrengt voor hem persoonlijk. Als ze overgaan tot levensberoving lijkt dat vooral uit weloverwogen instrumentele overwegingen (Porter & Porter, 2007). Mogelijke instrumentele redenen voor het plegen van een levensdelict zijn: winstbejag, seks, uitschakelen van een liefdesrivaal, verwerven van eigendom, ... Psychopate daders zouden wel degelijk in staat zijn een bewuste beslissing te maken na een overhaaste evaluatie van de gevolgen. Zo zouden ze geweld eerder beschouwen als een aanvaardbaar middel om hun doel te bereiken en tegelijk van de gelegenheid gebruik maken om hun sadistische drang te bevredigen (Porter & Porter, 2007).

Eigendomsdelicten

Gezien de instrumentele aard van de meeste psychopate misdaden is het niet verwonderlijk dat ze zich ook gemakkelijk bezondigen aan eigendomsdelicten. Als een psychopaat overgaat tot diefstal is hij van mening recht te hebben op hetgeen hij zich toeëigent. Over het algemeen is een psychopate misdaad tot drie maal

vaker gemotiveerd via een extern doel (e.g. geld, eigendom, ...) in vergelijking met niet psychopate daders (Williamson et al., 1987). Ook andere delict-types zullen vaak vanuit een instrumentele motivatie gepleegd worden. Wanneer een delict gepaard gaat met het verwerven van één of ander persoonlijk voordeel is het de moeite verdere indicaties van psychopathie te onderzoeken. Deze delicten vallen dan strikt genomen niet onder de eigendomsdelicten maar volgen dezelfde rationale.

Recidive

Tot slot is het nog belangrijk op te merken dat naast het type delict ook de frequentie van delicten van belang is. Onderzoek toont aan dat de ernst van psychopathie in een dader evenredig is met een groter aantal veroordelingen (Haapasalo, 1994). Als in het vooronderzoek opvalt dat de verdachte reeds heel wat delicten op zijn naam staan heeft dan is dit een bijkomende reden om psychopathie te vermoeden. Immers psychopathie is een robuuste risicofactor voor recidive in het algemeen en geweld in het bijzonder. Dit geldt in diverse populaties zoals mannelijke, vrouwelijke en adolescente daders alsook psychiatrische patiënten (Hare & Neumann, 2009). Het is belangrijk om op te merken dat er evidentie is voor een "burn-out" fenomeen bij psychopaten na hun veertigste. Uit onderzoek blijkt hun recidive na hun veertigste drastisch te verminderen in tegenstelling tot dat van niet-psychopate daders waar dit vanaf de adolescentie graadueel daalde (Hare, McPherson, & Forth, 1988).

Op De Plaats Delict

De plaats delict (PD) is in het prille begin van een politieel onderzoek de voornaamste bron van informatie omtrent de omstandigheden van de misdaad. Het is dus logischerwijs de eerste plaats waar we op zoek kunnen gaan naar indicaties die wijzen op een psychopate dader. Het is belangrijk op te merken dat een plaats delict meer is dan een afgebakend en tijdelijk bevroren stukje werkelijkheid. Het is een dynamisch gebeuren, het vertelt "een verhaal geschreven door de dader, het slachtoffer en de unieke omstandigheden van hun interactie" (p. 302, O'Toole, 2007; eigen vertaling). De interactie waarvan sprake komt in essentie neer op het uitwisselingsprincipe van Locard maar dan met een extra psychologische dimensie. Het gedrag dat een persoon in zo'n interactie stelt is afhankelijk van een lange lijst factoren waaronder: persoonlijkheid, affect, psychopathologie, middelenmisbruik, ... Alle betrokken actoren werken ook een invloed uit op elkaar. Het is voor de politiediensten van nut om zoveel mogelijk van deze elementen te kennen. Het correct induceren van deze aspecten uit de plaats delict zowel met betrekking tot de (vermoedelijke) dader als het slachtoffer kan inzicht geven in deze complexe dynamiek. De PD is vooral van belang bij seksuele en levensdelicten. Wat betreft seksuele delicten zijn er aanwijzingen dat psychopathie gekoppeld aan deviante seksuele opwinding sterke predictoren zijn voor recidive in seksuele delinquenten. Dit doet vermoeden dat een groot aandeel van de daders van seksuele delicten, en dan vooral de veelplegers, psychopate trekken zullen vertonen. Psychopate daders zouden ook sneller overgaan tot seksuele handelingen bij moord (in vergelijking met andere moordenaars) en zijn daarbij ook geneigd meer gratuit en sadistisch geweld te

gebruiken (Logan & Hare, 2008). Dit wil geenszins zeggen dat psychopate daders geen andere delicten plegen. In dit onderdeel beperken we ons tot deze delictcategoriën. De andere komen later aan bod.

Al decenia lang ontwikkelen verschillende auteurs diverse classificatie paradigmata. Deze paradigmata variëren naar gelang het dader/slachtoffertype, de delictcategorie, enz. Ze draaien vooral rond motivatie van de dader en geven inzicht in de persoonlijkheid van de dader. De bekendste is het georganiseerd/gedesorganiseerd/gemengd paradigma ontwikkeld en gehanteerd door de FBI (cf. infra). Uit de literatuur valt een presentatievorm te distileren die uniek blijkt voor de psychopaat. De manier waarop een psychopate dader zich toont in de plaats delict is met andere woorden kwalitatief verschillend van andere dader groepen (O'Toole, 2007).

Slachtofferkeuze

Waar bij de meeste daders een specifiek type (op basis van leeftijd, geslacht, uiterlijke kenmerken etc) de voorkeur draagt zal de psychopaat opportuun van type veranderen wanneer hij het 'beu' is. De psychopaat is immers gevoelig voor verveling en zal snel zijn interesse verliezen. Dit leidt tot een snelle afwisseling van slachtoffers en slachtoffertypes en een hogere graad van recidive.

Slachtoffers van psychopaten zijn in vergelijking met andere gewelddadige daders vaker vreemden en minder vaak familie-leden (Williamson et al., 1987; Häkkänen-Nyholm & Hare, 2009). Deze laatste auteurs deden een studie in een representatieve Finse steekproef naar impressie management bij psychopate daders. Ze vonden dat daders met een hoge PCL-R score vaker een mannelijk slachtoffer maakten en minder vaak feiten pleegden op familie of partners

Benaderingswijze

Zoals eerder aangehaald gaat psychopathie vaak samen met een zekere vorm van welsprekendheid, oppervlakkige charme en manipulatievermogen. Deze welsprekendheid en hun vlotte omgang in het algemeen kan zich op de PD vertalen in een gebrek aan sporen van braak of de onmiskenbare indruk dat het slachtoffer elke vorm van veilige voorzichtigheid achterwege schijnt te hebben gelaten. Psychopaten komen vaak niet dreigend over waardoor ze vaak over het hoofd gezien worden door ordehandhavingdiensten en gemakkelijk contact leggen met slachtoffers. O'Toole (2007) vat de benaderingsmethoden die daders hanteren ten opzichte van hun slachtoffers samen als bedrog (con), list (ruse), verrassing (surprise) en overweldigen (blitz). Door middel van bedrog kan de dader zijn slachtoffers overtuigen dat hij geen risico vormt en ze er vaak toe aanzetten om vrijwillig het delict in de hand te werken. Door middel van een list kan een dader iets van zijn slachtoffer gedaan krijgen, vaak door zichzelf in een zwakke positie te plaatsen (e.g. in een rolstoel om hulp vragen) of iets aanlokkelijk in het vooruitzicht te stellen (e.g. geld, seks, etc.). Bij de twee laatste varianten gebruikt een dader verrassing in zijn voordeel al dan niet gepaard met overweldigend geweld. Het doel is het slachtoffer te treffen voor hij op zijn hoede is. De psychopaat zal al deze methoden

gebruiken en zelfs vaak willekeurig door elkaar. Waarin hij zich onderscheidt van andere daders is de efficiëntie waarmee hij deze methoden aanwendt. Minder intelligente psychopate daders zouden de voorkeur geven aan meer gewelddadige varianten zoals de blitz-aanval. Deze met een hogere intelligentie zouden eerder een extra dimensie van genot ondervinden door de uitdaging van het adequaat uitvoeren van misleiding (Porter & Woodworth, 2006). Verder dan deze categorische opdeling gaat de literatuur niet en zowel O'Toole (2007) als Quayle (2008) geven aan dat er specifiek wetenschappelijk onderzoek nodig is naar welke specifieke gedragingen op de PD indicatief zijn voor psychopathie.

Geweldtype

We hebben het in deel één al gehad over instrumenteel en reactief/affectief geweld. Onderzoek toont aan dat hoog psychopate daders te onderscheiden vallen van niet psychopate daders in hun gebruik van instrumenteel boven reactief geweld. Psychopaten gaan makkelijk over tot beide vormen van geweld maar ze vertonen opmerkelijk meer kans dan andere daders om instrumenteel geweld te gebruiken (Cornell et al., 1996). Op de PD toont het gebruik van instrumenteel geweld zich in een gebrek aan indicaties met betrekking tot een aanleiding voor het geweld en de aanwezigheid van indicaties voor persoonlijke winst voor de dader (seksuele gunsten, verkrijgen van goederen of geld maar ook maatschappelijk aanzien of beroemdheid, etc.), volledig gebrek aan handelingen die van spijt getuigen (heraankleden of respectvol poseren van het lichaam na moord, verbale spijtbetuyging na verkrachting, etc.), niet noodzakelijk een voorafgaande band met de slachtoffers, etc. Daarnaast hanteren ze liever een 'hands on' wapen (e.g. mes) en gaan vaker over tot gratuit geweld (i.e. meer geweld dan nodig om het slachtoffer te doden; Woodworth & Porter, 2002). Al deze kenmerken culminereren in casu seriemoordenaars en -verkrachters maar aangezien deze zelden gedocumenteerd zijn in ons land ga ik hier niet verder op in.

Daarnaast zal ook het psychopate gebrekkig empathisch vermogen ten aanzien van het slachtoffer blijken uit de PD. Vaak kan er fysiek bewijsmateriaal aangetroffen worden dat wijst op gratuit geweld (e.g. extensieve verwondingen op het lichaam) en fysieke maar ook psychologische terrorisering van het slachtoffer (e.g. fotomateriaal van familieleden van het slachtoffer om medewerking uit te lokken). Wanneer we dit koppelen aan de tendens tot sensatiegericht impulsief gedrag komen we tot hoog risico gedrag (geen angst voor detectie, verwonding, arrestatie, etc.) dat ook uit de PD kan blijken (e.g. ontvoering op de middag op drukke plaatsen, gebrek aan identiteitsverhullende maatregelen). We vermoeden dat een psychopate dader slechts vluchtig (of helemaal niet) zal stilstaan bij de gevolgen van zijn gedrag vooraleer over te gaan tot gewelddaden. Op de PD geeft dit de indruk van een spontane, ongeplande, gedesorganiseerde en opportunistische misdaad (O'Toole, 2007). De psychopaat zoekt sensatie in specifieke omstandigheden waarvoor hij hyperexciteerbaar is. Deze excitatie is vaak voldoende motivatie op zich om de misdaad te plegen. Het is net in het nastreven van deze excitatie dat vaak de voornaamste motivatie ligt. Het resultaat is een PD waar de dader veel meer risico lijkt genomen te hebben dan op het eerste zicht noodzakelijk was voor

het plegen van de misdaad.

Delict-kenmerken

Het deduceren van persoonlijkheidskarakteristieken uit fysiek bewijsmateriaal is in essentie daderprofilering ('profiling') wat ook wil zeggen dat elke wetenschappelijke ondersteuning gehinderd wordt door de populistische connotatie die aan dit begrip gekoppeld wordt. Om het speculatieve van het wetenschappelijke te onderscheiden en om duidelijk te maken dat voorzichtigheid geboden is geef ik volgende voorbeelden:

Een typologie rond delict-kenmerken die velen bekend is is de 'organised/disorganised' dichotomie ontwikkeld door de Behavioral Sciences Unit (BSU) van het Amerikaanse FBI. De empirische grond van deze dichotomie is onduidelijk en enkele auteurs gaan zelfs zo ver om het een valse dichotomie te noemen (Turvey, 2002). Leden van de BSU (i.e. FBI profilers) geven toe dat deze typologie in het leven werd geroepen om psychiatrische benamingen te vermijden in hun contact met ordehandhavingdiensten (Ressler & Shachtman, 1992). Om de achterliggende theorie te begrijpen moeten we onthouden dat (1) deze typologie enkel bedoeld was voor delicten met een dader die een psychiatrische stoornis vertoonde. (2) De oorspronkelijke opdeling was psychotisch ('disorganised') tegenover psychopatisch ('organised'). Een psychopate ('organised') PD zou volgende kenmerken vertonen: tekenen van planning, slachtoffer is een bewust gekozen onbekende, slachtoffer is gepersonaliseerd, gecontroleerde conversaties, tekenen van algemene controle, eist onderdanigheid van slachtoffer, slachtoffer werd vastgebonden, agressie op het lichaam pre-mortem, lichaam werd verborgen, gebrek aan wapen en ander bewijsmateriaal, lichaam verplaatst naar secundaire PD (vrij vertaald uit Turvey, 2002). Deze typologie is aanlokkelijk in zijn éénvoud maar tegelijk weinig concreet. Turvey is er alvast vrij kritisch over. Zo stelt hij o.a. dat (1) er bijna altijd sprake is van een mengvorm (i.e. een continuüm) en dat (2) psychopathie meer bewijsmateriaal vergt dan enkel het ontbreken van aanwijzingen van psychotisch gedrag. Hij besluit vrij kritisch dat: "[De typologie] is niets meer dan een slecht uitgedachte reeks dader generalisaties ontwikkeld als trainingsinstrument voor mensen zonder basiskennis van de menselijke psychologie" (Turvey, 2002; p.227; eigen vertaling).

Een ruimere conceptualisatie vinden we bij O'Toole (2007). Die ging op basis van een specifieke typologie op zoek naar verschillen op de PD. Aangezien deze verbanden (voor zover ons bekend) niet in onderzoek bevestigd zijn beperken we ons tot een korte opsomming. De criminele veelzijdigheid en hoge graad van recidive zal na verloop van tijd tot ervaring leiden met als gevolg een voorzichtige dader die beter voorbereid is en minder sporen nalaat. Sensatiedrift en gevoeligheid voor verveling kunnen zich uiten in een variërende Modus Operandi (MO). De psychopate dader blijft impulsief dus een goede voorbereiding kan volledig teniet gedaan worden door één impulsieve daad. Proportionaliteit is meestal ver zoek als we mogelijke aanleidingen voor het delict evalueren. Gratuit geweld is niet ongewoon.

Wat wel bewezen is in onderzoek is dat psychopate daders bijzonder kwetsbaar zijn voor middelenmisbruik omwille van hun prikkelhonger en sensatiegericht gedrag. Dit wordt bevestigd in de studie van Häkkanen-

Nyholm & Hare (2009): 82,2% van de psychopate daders pleegden het feit onder invloed. Het is wel onduidelijk of het middelenmisbruik bepaald werd op basis van fysiologische metingen of via zelfrapportage. In het laatste geval zouden we mogelijks met een overrapportering te maken kunnen hebben met het oog op strafvermindering.

Post-delict Gedrag

"Gedrag gesteld direct na de misdaad is een belangrijke indicator voor de aanwezigheid van psychopate trekken en interviewers kunnen dit niet negeren als ze een verhoorstrategie opbouwen." (Perri, 2011; p. 46; eigen vertaling) Daders trachten via hun gedrag na de feiten vaak te voorkomen dat anderen hen gaan overwegen als verdachten. Ze trachten hiermee ook de ernst van de feiten te minimaliseren. Ook psychopate daders zijn geneigd tot dit gedrag. Daarenboven bleken daders die de PD verlieten zonder iemand op de hoogte te brengen van het feit of de toestand van het slachtoffer gemiddeld de hoogste PCL-R scores te hebben (Häkkanen-Nyholm & Hare, 2009).

In De Criminele Voorgeschiedenis

Wanneer een psychopaat zich in een verhoorsituatie bevindt zal hij meestal niet aan zijn proefstuk toe zijn. Ze hebben vaak een lang en divers strafblad. In de levensgeschiedenis vinden we vaak een waslijst van schoolproblemen, diefstal en familieconflict in de kindertijd en alles van verkeersdelicten tot levens-, geweld- en seksuele delicten op latere leeftijd (Van Moffaert, M., 2002). Om dit na te gaan beschikt de Belgische politie over een algemene nationale gegevensbank (ANG). Hierin worden alle gerechtelijke antecedenten bewaard voor elke persoon die reeds met ordehandhavingdiensten in ons land in aanraking kwam. Dit is een snelle en eenvoudige manier om een exhaustieve lijst op te vragen van voorafgaand crimineel gedrag.

Het dient opgemerkt te worden dat heel wat misdaden niet gedetecteerd worden. Wat betreft moorden alleen al worden naar het schijnt jaarlijks zo'n 75 moorden niet ontdekt (Plasschaert, 2010) Over deze feiten is geen concrete informatie beschikbaar. Feiten die niet gedetecteerd worden zijn niet opgenomen in politionele databanken met als gevolg een vertekend beeld van de criminaliteit. Daarenboven is het ook noodzakelijk dat het criminele feit aan de juiste dader gelinkt wordt. Nog te weinig lijkt men in ons land beroep te doen op wat in de literatuur bekend staat als 'linkage analysis'. Hiervoor bestaan al sinds de jaren 80 geautomatiseerde systemen. Het FBI ontwikkelde als eerste het ViCAP systeem (Violent Criminal Apprehesion Program) en enkele jaren later ontwikkelde de RCMP in Canada zijn eigen ViCLAS systeem (Violent Crime Linkage Analysis System). Deze systemen zijn intussen wereldwijd verspreid en ook in België hanteert men sinds 2003 het ViCLAS systeem. Deze systemen kunnen echter slechts hun waarde tonen als ze gevoed worden vanuit zoveel mogelijk politiediensten.

Psychopate daders verlaten de PD zonder aangifte te doen, ontkennen de tenlastengelegde feiten, worden

vaker veroordeeld voor een minder ernstige misdaad en krijgen vaker hun vonnis van een hogere rechtbank (Häkkinen-Nyholm & Hare, 2009). Vaak zullen psychopaten dan ook aan vervolging ontsnappen.

In De Levensgeschiedenis

In de levensgeschiedenis vinden we vaak de gevolgen van een parasitaire en prikkelhongerige levensstijl. Wanneer iemand integraal rekt op anderen om te voorzien in de eigen dagelijkse levensbehoeften en ook niet in staat is om in te staan voor anderen zijn dit sterke aanwijzingen voor psychopathie. (Van Moffaert, M., 2002) Impulsiviteit en lage impuls regulatie uit zich vooral in aggressief en seksueel promiscue gedrag. In het dagelijkse leven kan dit zich vertonen in meerdere kortstondige partnerrelaties. Tijdens zijn schoolperiode kan er sprake zijn van pesten, spieken, algemeen regelovertrekend gedrag en spijbelen (Quayle, 2008).

De indicaties die terug te vinden zijn in de gezinssituatie zijn aan wat meer discussie onderhevig. Een vraag die vaak gesteld wordt met betrekking tot hun levensgeschiedenis is: waar komen ze vandaan? Hoe ontstaat een psychopate persoonlijkheidsstoornis. In tegenstelling tot sociopaten (een term gehanteerd door Lykken om een groep individuën te omschrijven die hun antisociale gedrag vooral te danken hebben aan vroege ervaringen en deviante rolmodellen) kunnen we psychopaten niet eenvoudigweg detecteren aan de hand van tegenwerkende sociale krachten (Logan & Hare, 2008). Het blijkt erg moeilijk om een typerende thuissituatie te omschrijven waaruit een psychopate persoonlijkheidsstructuur kan voortkomen. In de literatuur lijkt men niet tot een consensus te kunnen komen tussen enerzijds het beeld van de psychopate dader die als een wolf in schapenvacht een idyllische thuissituatie onderhoudt om onder de radar van de ordediensten te vliegen en anderzijds de psychopate dader die onder invloed van zijn karakterstructuur vervalt in een gewelddadige thuissituatie, doordrongen van huiselijk geweld en zowel seksueel als fysiek misbruik van partner en kinderen (Quayle, 2008). Deze tweedeling valt eigenlijk te handhaven over de volledige lijn in de levensgeschiedenis. Ook op het werk is een welaangepaste productieve stijl (Babiak, 2000) in contrast met het pesten en intimideren van collega's en het misbruiken van machtsposities. Er lijkt daarnaast ook nog een mengvorm te bestaan waarbij de psychopate persoon zijn parasitair gedrag ten opzichte van collega's en gezinsleden perfect weet te camoufleren met zijn interpersoonlijke vaardigheden. Het tragische van deze situatie is dat zijn naasten meegesleurd worden in het toneel en verplicht worden het dunne laagje vernis te onderhouden dat een problematische thuissituatie overdekt. Dit soort situaties demonstreert als geen ander de menselijke kost die psychopaten mogelijks met zich meebrengen.

DE PSYCHOPAAT IN VERHOOR

Het politieverhoor is één van de belangrijkste instrumenten die de politie ter beschikking heeft om een dossier op te lossen. Inbau, Reid, Buckley & Jayne (2001) geven hiervoor 3 redenen: (1) vele zaken worden pas opgelost via een bekentenis van de schuldige partij of op basis van informatie verkregen tijdens het verhoor. (2) Daders gaan, behalve als ze op heterdaad betrapt worden, zelden over tot bekentenis zonder verhoord te zijn in een private sfeer en dit gedurende ettelijke uren. (3) In het omgaan met verdachten, ook als ze later onschuldig blijken te zijn, is het noodzakelijk minder verfijnde methodes te hanteren dan gewoonlijk aanvaardbaar beschouwd in ordinaire, alledaagse contacten tussen burgers die de wet respecteren. De auteurs verwijzen met dit laatste punt naar de confronterende ondervragingsmethoden die de Amerikaanse praktijk tekent. Deze methode houdt bij psychopaten een zeer hoog risico op escalatie in alsook een geringe kans op succes. Het belangrijkste om te onthouden is dat een verhoor niet hetzelfde is als een dagdagelijks gesprek.

Wanneer we uit voorgaande cues hebben opgemaakt dat we mogelijks te maken hebben met een verdachte met psychopate trekken is het verantwoord om technieken toe te passen met deze doelgroep voor ogen. Als doorheen het verhoor de hypothese niet kan volgehouden worden is het steeds mogelijk om op de klassieke technieken terug te vallen maar omgekeerd is dit veel moeilijker (Perri, 2011). Het is sterk aan te raden om het verhoor van een verdachte met psychopate trekken vast te leggen op audio-visuele drager. Perri wijst erop dat het belang van het verhoor verder reikt dan enkel het vergaren van feiten. Het is het instrument bij uitstek om aan een volksjury in een mogelijke assisenzaak de interpersoonlijke stijl van de verdachte te illustreren. Op het proces zelf kan de verdachte verkiezen om geen verklaring af te leggen of net een heel normale indruk wekken waardoor de volksjury nooit zijn "ware aard" te zien krijgt. De opname kan dan dienen om enkele van de psychopate trekken aan de volksjury te verduidelijken. Men moet niet tot een bekentenis komen opdat het verhoor succesvol zou zijn geweest. Sommige auteurs zijn van mening dat het vertonen van psychopate trekken op zich boekdelen kan spreken voor een volksjury of rechter. (Perri, 2011) Dit sluit aan bij een recente heropflakking in het debat rond veroordelingen bij een volstrekt gebrek aan fysiek bewijsmateriaal (cf. Zaak Clottemans). Het volledig debat valt buiten het bestek van deze masterproef maar een opmerking dient gemaakt te worden: het kan uiteraard niet de bedoeling zijn om in de rechtbank via het selectief vertonen van gedragsregistratie op voorhand de verdachte te veroordelen. Het doel van videoregistratie in een verhoor is op de eerste plaats de bescherming van alle betrokken partijen tegen ongegronde beschuldigingen van ongeoorloofde druk en vervalsing van verklaringen. In de rechtbank kan het zijn meerwaarde bieden om magistraten en volksjury een beeld te geven van het gedrag van de verdachte in verhoor maar enkel met de bedoeling hen een zo volledig mogelijk beeld van de verdachte te geven om een gegronde beslissing in rechte te kunnen maken. Het risico op kwaadwillige manipulatie ten laste of ten onlaste van de verdachte is reëel. Het is van belang hier doorheen het strafproces beducht voor te zijn.

Verscheidene auteurs erkennen reeds dat: "traditionele interviewmethoden mogelijks noch een bekentenis, noch waardevolle informatie opleveren als we te maken hebben met psychopate verdachten ... Traditionele technieken zijn mogelijks contraproductief voor het bekomen van informatie"(Perri, 2011; p. 41-42; eigen vertaling). Het is belangrijk op te merken dat er diensten bestaan die gespecialiseerd zijn in het leveren van bijstand bij het verhoren of het communiceren en onderhandelen met persoonlijkheidsgestoorde individuen. In navolging van het FBI in de Verenigde Staten en het RCMP in Canada worden ook in België steeds meer diensten opgericht die zich specialiseren in gedragswetenschappen. Zo kunnen de Belgische politiediensten terecht bij de dienst gedragswetenschappen van de FGP Brussel.

Inleiding Op Het Verhoor

Verscheidene auteurs hebben reeds getracht een duidelijke fasering aan te brengen in het verhoor. In de Verenigde staten lijken de meeste technieken voort te bouwen op "The Reid nine steps of interrogation" (Inbau, Reid, Buckley & Jayne, 2001). Hoewel deze techniek bekend staat om informatie te bekomen van onwillige verdachten wordt hij vooral bevestigd vanuit de praktijk met anekdotische succesverhalen als bewijsmateriaal. In het geval van psychopate verdachten is succes veel minder voor de hand liggend en zouden deze technieken een omgekeerd effect kunnen hebben (Perri, 2011).

In Europese literatuur komen we steeds opmerkelijk gelijkaardige faseringen tegen. Zo is het PEACE model een veel gebruikte methodologie in het Verenigd Koninkrijk en zijn buurlanden. Het betreft een 5 fase model als keurslijf voor een verhoor. Ook in Vlaanderen zijn er verscheidene auteurs die een fasering hebben voorgesteld (e.g. Bockstaele, 2008). Vele van deze Europese faseringen vertonen sterke gelijkenissen. De steeds terugkerende fases zijn als volgt samen te vatten:

- Planning/ voorbereidingsfase
- Eerste contact: introductie fase + Formaliteiten (e.g. wettelijke bepalingen). Het doel is de verdachte te engageren en met hem tot een dialoog te komen.
- Open, niet-accusatoire ondervraging: de verdachte wordt gevraagd zijn verhaal te doen.
- Gesloten verduidelijkende ondervraging (doorvragen op elementen uit vorige)
- Afsluiten en evalueren

Belang Van Een Goede Voorbereiding

Een goed verhoor start met een goede voorbereiding maar in de praktijk blijken verhoorders daar niet altijd voldoende tijd voor te hebben. In wat volgt tracht ik uiteen te zetten dat het loont om aan de voorbereiding de nodige tijd te spenderen. Deze eerste fase steunt op enkele belangrijke pijlers: zelfkennis, dossierkennis en info over de verdachte.

Zelfkennis is van belang omdat je op de hoogte moet zijn van je eigen kwaliteiten en tekorten. In verhoor met een psychopaat zullen je tekorten ongetwijfeld tevoorschijn komen. Een goede manier om je tegen manipulatie te wapenen is om op de hoogte te zijn van deze tekorten en ze te aanvaarden als componenten van je persoonlijkheid. Niet iedereen leent zich even goed tot het verhoren van psychopaten. Een kennis van de verhoorcapaciteiten van collega's kan leiden tot een gegronde **keuze van leidend verhoorder en van het aantal verhoorders**. Iedereen heeft zijn eigen stijl en kiest doorgaans zelf of hij met of zonder andere collega's verhoort maar bij psychopaten is de ondersteuning van een collega vaak erg welkom. Een mogelijke hindernis is dat een psychopaat twee collega's tegen elkaar kan uitspelen, vaak zonder dat één van beide hier bewust van is. Dit kan geremedieerd worden door één van beide te laten observeren via een one-way screen. In geval van een audio-visueel verhoor, een praktijk die steeds meer ondersteuning krijgt, kan men ook in de regiekamer meevolgen. Bijkomende voordelen van met twee te verhoren is dat de verdachte gedwongen wordt zijn aandacht te verdelen en de samenwerking tussen collega's kan leiden tot verschillende denkpistes. De locatie van het verhoor beperkt zich in het geval van de psychopaat bijna uitsluitend tot de verhoorkamer. De ernst van het misdrijf zal thuis of op locatie verhoren vaak onmogelijk maken.

Met **dossierkennis** sta je sterk in het verhoor en het kan ook van belang zijn voor de waarheidsvinding. Maar dossierkennis alleen is niet voldoende. Het loont ook om voorafgaand aan het verhoor de voorbereide vragen te overlopen en na te denken over hoe de verdachte zal reageren op bepaalde pistes in het verhoor. (Perri, 2011) Bij de psychopate dader moeten we nog een stap verder gaan. Niet enkel moet het dossier door en door gekend zijn en moet de strategie aangepast worden aan de psychopate karakterstructuur, maar het loont ook om te anticiperen op hoe de verdachte zich zal gedragen ten aanzien van de gekozen strategie (Quayle, 2008).

De **verdachte kennen** is essentieel als je het uitgangspunt in deze masterproef onderschrijft dat verschillende persoonlijkheidsstructuren een verschillende verhoortechniek vragen. Het is de bedoeling op voorhand zoveel mogelijk informatie te bekomen over de persoon in kwestie. Als je weet dat de verdachte vroeger al in contact kwam met de politie, kan je in een vorig dossier aanwijzingen verzamelen over zijn bereidheid tot medewerken, tot verklaren, tot bekennen, etc (Bockstaele, 2008). Daarnaast kan het als verhoorder aangewezen zijn bij collega's te polsen naar hun ervaringen met de persoon. Een andere mogelijke bron van informatie is de correctionele sector. Als je aan de verdachte kan aantonen dat je over hem inlichtingen hebt ingewonnen maak je op hem een professionele indruk. Dit verhoogt je credibiliteit.

Veel van de suggesties die ik hier besproken heb kunnen door sommigen (in het beste geval) als onhaalbaar maar in vele gevallen ook als overbodig beschouwd worden. Let wel dat het hier gaat om een specifieke subgroep van gevaarlijke en ernstige persoonlijkheidsgestoorde verdachten. Gezien de ernst van hun misdaden en het risico op escalatie (cf. supra) is het bij deze verdachtenpopulatie wel te verantwoorden om in het verhoor extra tijd en moeite te steken.

Eerste Contact Met De Verdachte

In de introductiefase ligt de focus op het gelijkschakelen van referentie kaders. Daarnaast kan men ook nagaan in welke mate de verdachte een empathisch vermogen heeft ontwikkeld. Dit kan men gemakkelijk doen door aan de verdachte te vragen het standpunt van iemand anders in te nemen. Psychopaten zijn taaie klanten en het is verleidelijk te vervallen in een harde autoritaire houding. Ook Amerikaanse auteurs wijzen op het belang van autoriteit en een strikte aanpak. Dit staat echter haaks op de consensus binnen onze politiediensten. Van Moffaert vat deze consensus goed samen door te stellen dat "... [het] oog om oog, tand om tand fenomeen weinig effectiviteit met zich meebrengt." (p.74, Van Moffaert, M., 2002) Verder pleit ze ook tegen schijnempathie want psychopaten gaan dit al gauw doorzien. Ook de 'good cop, bad cop' methode wordt door haar van de hand gedaan als te klassiek en te doorzichtig. Ze vermeldt enkele absoluut te vermijden strategieën zoals: betuttelen, overemotionaliteit, overbetrokkenheid, kritiek en straf. Daartegenover pleit ze voor bekrachtigen, flatteren, assertiviteit, autoriteit uitstralen, negeren van manipulatief gedrag, time-out en debriefing met collega's. Ze merkt ook op dat hoewel psychopaten moeite hebben met discipline ze zich wel zullen inwerken in bestaande hiërarchische structuren. (e.g. politie apparaat)

In elke handleiding rond verhoor valt te lezen dat het noodzakelijk is om een vertrouwensrelatie op te bouwen met de verdachte. In het verhoor van psychopate verdachten wordt hier beter niet al te veel tijd aan besteed. De strategieën die de verhoorder met dit doel voor ogen hanteert zal hem in de visie van een psychopate persoonlijkheid doen overkomen als 'zacht', 'zwak' of 'overemotioneel'. Anderzijds zijn minimaliseren, rationaliseren en projecteren technieken die fervent gepromoot worden in politionele handleidingen en opleidingen rond verhoortechnieken. Tegelijk zijn het technieken die psychopate individuen hanteren als de beste. Toch is niet iedereen even overtuigd van deze manier van werken. Een rechercheur wees me er op dat dit soort technieken zeer nefaste gevolgen kunnen hebben voor de strafmaat als de verdachte ooit veroordeeld wordt. Elke vorm van minimalisering zal door de psychopate verdachte met beide handen aangegrepen worden en hoewel het de dynamiek van het verhoor mogelijks ten goede komt kan de minimalisatie een eigen leven gaan leiden. In de rechtbank heeft dit mogelijks een effect op het vonnis en de strafmaat. Het lijkt dus aangewezen hier voorzichtig mee om te springen en in het geval van een psychopate dader enkel mee te gaan in de rationalisaties die hij zelf aanbrengt.

Het uitstralen van professionaliteit kan gelinkt worden aan het concept van sociale macht (French & Raven, 1959). Zij onderscheiden 5 mogelijkheden als basis voor sociale macht. Dwang kan sociale macht afdwingen via het hanteren van straffen (zowel straf opleggen als wegnemen). Sociale macht kan ook bekomen worden via beloning van gewenst gedrag. De verhoorder kan ook sociale macht verwerven via legitimiteit. Aspecten als leeftijd, maatschappelijke positie, anciënniteit, e.d. brengen het idee over dat een persoon met gezag het recht heeft om gedrag te controleren. Een vierde aspect is expertise: ervaring, kennis en kunde over de materie. In het verhoor kan dit gecommuniceerd worden aan de hand van vakjargon en inzicht in het milieu.

Tot slot kan sociale dwang ook op basis van referentie. Deze vorm van sociale macht komt voort uit bewondering, aantrekkingskracht of identificatie met de ander. De laatste drie technieken zijn te verkiezen in een verhoor.

De Overdrachts- En Tegenoverdrachtsrelatie Met De Psychopaat

Overdracht in de ruime zin is een psychoanalytische term om de verhouding weer te geven tussen twee personen (meestal patiënt en analyst). De psychoanalytische rationale is dat elk persoon in de omgang met anderen gedwongen is te vervallen in een herhaling die zijn wortels heeft in ervaringen uit de kindertijd. Het draait specifiek rond het onbewust overbrengen van gevoelens op een ander. Een overdrachtsrelatie is dan elke interactie tussen twee personen waarbij gevoelens worden geïnfereerd op elkaar. Het merendeel van het overdrachtsonderzoek is gevoerd in een therapeutische context. Daar spreekt men van overdracht in zoverre de patiënt zich in relatie stelt met de therapeut en van tegenoverdracht wanneer het gaat om de positionering van de therapeut ten opzichte van de patiënt. In deze context wil ik dit primordiaal psychoanalytisch construct graag aanwenden om de specifieke interpersoonlijke interactie te beschrijven die optreedt tussen politiefunctionarissen en psychopate verdachten in het verhoor. Dit deel baseert zich op de bespreking van Meloy (2001) over de overdracht in de therapeutische context. Het is mijn mening dat veel van deze overdrachtscomponenten aansluiten bij wat in deze masterproef al aan bod kwam en dat ze net zozeer toepasbaar zijn in de context van een verhoor.

De overdracht is van belang omdat het de volledige sfeer van het verhoor kleurt. Zoals eerder aangehaald behoort narcisme tot de kern van psychopathie. Dit zal zich dan ook in het verhoor tonen. Hij dwingt respect af en eist serieus genomen te worden. Hij plaatst zich resoluut boven de verhoorder op alle vlakken. Het grote verschil met andere narcistische vormen van overdracht is dat psychopaten deze nood om de tegenpartij te domineren zullen uiten via (agressief) gedrag. Hier bestaat het risico dat de tegenpartij (in casu de verhoorder) aan ontwijkingsgedrag gaat doen. Aangezien deze uitbarstingen zodanig explosief en gewelddadig kunnen zijn, gaat men er vaak onbewust alles aan doen om deze uitspattingen te vermijden (Meloy, 2001).

Casus illustratie 1: Dimitri, verdacht van oplichting

We ontmoeten Dimitri als verdachte in een zaak rond oplichting. Het slachtoffer diende een klacht in die stelde dat voornoemde niet had voldaan aan de voorwaarden van een onderhands opgestelde handelsovereenkomst. De essentie was dat Dimitri een betaling ging overmaken via overschrijving. Toen dit niet gebeurde diende slachtoffer klacht in. Dimitri wordt bijgevolg ter verklaring geroepen door de politie.

In eerste instantie bevestigt hij het relaas van de klaagster met de wijziging van het vrij belangrijke detail dat hij de betaling ter plaatse en in cash zou hebben overhandigd aan het slachtoffer. Deze

inconsistentie wordt onmiddellijk weerlegt door een sms-berichtje dat het slachtoffer aan de politie overhandigde waarin Dimitri vraagt naar het rekening nummer van de beklaagde. (iemand die reeds cash betaalde, heeft geen nood aan een rekening nummer) Op dit punt begint hij uit de hoogte te doen, hij windt zich op en verheft zijn stem. Met uitspraken als: "ben je al mee", "kunt ge al volgen", "de simpelste boer verstaat dat" stelt hij zich openlijk assertief en megalomaan op ten opzichte van de verhoorder. Hij begint ook verbatim de woorden van de verhoorder over te nemen. Hij verliest de controle en laat elke poging om zijn fout te herstellen varen. In de plaats gaat hij zich openlijk verwonderen over het gebrek aan intelligentie van de verhoorder en doet op een zeer kleinerende wijze nogmaals het verhaal in de hoop dat hij het deze keer 'wel gaat begrijpen'. De verhoorder brengt hem tot de orde door zelf de stem te verheffen en duidelijk te maken wie in dit verhoor de leiding heeft. Wanneer Dimitri merkt dat zijn tirade niet het gewenste effect heeft gehad doet hij de zaak af als een technische fout van de gsm operator waardoor het berichtje te laat werd verstuurd. Naast deze uiteenzetting produceert hij nog een handgeschreven contract getekend door hemzelf en de klaagster waar (duidelijk met een andere balpen en in een ander handschrift) een zin werd toegevoegd.

Na afloop van het verhoor waarin hij geen enkele slag thuis heeft gehaald vertrekt hij met een zelfgenoegzame blik op het gezicht. Hij is duidelijk tevreden over het verloop en de uitkomst van het verhoor hoewel hij vooral zichzelf incrimineerde. Het onderzoek wordt verder gezet.

Casus illustratie 2: Samuel, verdacht van witwassen

Samuel wordt verhoord naar aanleiding van dubieuze handelspraktijken. Het is niet zijn eerste verhoor en dat wil hij graag duidelijk maken. Na enkele uren verhoord te zijn over erg technische materie begint hij zich in het nauw gedreven te voelen. Dit is indrukwekkend als je weet dat hij het in het verhoor moet opnemen tegen twee verhoorders en twee deskundigen. Hij lijkt ook vooral last te hebben van vermoeidheid want hij lijkt niet langer in staat zijn eigen denkpluimen te volgen. Plots en zonder opmerkelijke uitlokking vliegt hij in een tirade en begint luidkeels te schelden en te schreeuwen. Hij zegt de meest onzinnige zaken maar het is vooral de hevigheid en de agressieve sfeer die opvalt. Hoewel de verhoorder niet onder de indruk lijkt is het gehele gebouw getuige geweest van de tirade. Enkele collega's komen de verhoorkamer binnen om te kijken of er nood is aan bijstand. De verhoorder heeft dit duidelijk al eerder met Samuel meegemaakt en zegt hem heel rustig dat dit niet de manier is om zich te gedragen in een verhoor en maant hem aan om kalm te blijven. De rust keert terug en het verhoor wordt afgerond.

Beide bovenstaande voorbeelden tonen duidelijk aan welke explosieve tirades te verwachten zijn in het

verhoor van psychopaten. Hoewel beide verhoorders hier een andere aanpak opteerden toonden ze elk op hun eigen manier dat ze niet onder de indruk waren van de intimidatie en dat zij de touwtjes in handen zouden blijven houden. Gezien het risico op escalatie is het toch aangeraden om de tweede (niet confronterende) methode te verkiezen boven de eerste.

Een ander belangrijk aspect van de overdracht is het gevoel van genot dat psychopaten ervaren ten aanzien van een succesvolle leugen. Dit genot wordt ook wel benoemd als 'duping delight' (Ekman, 2009). Duping delight is niet altijd uiterlijk zichtbaar maar het kan een bijzonder krachtige motivator zijn om een psychopate verdachte tot bekentenissen te bewegen. Deze komt tot stand als men de verdachte zo ver krijgt om zijn euforische gevoelens te delen ten einde erkenning te krijgen voor zijn daden. Vanuit psychoanalytische invalshoek verwijst Meloy naar de term 'manipulative cycling'. Deze cyclus beschreven als een belangenconflict gevolgd door het opzet om te misleiden, het doorvoeren van misleiding en het resulterende gevoel van minachtende verheerlijking komt erg sterk in de buurt. Dit proces wordt ook omschreven als een onbewuste verdediging ter in stand houding van de structuur van het grandioze zelf (Meloy, 2001). Ten aanzien van deze euforische gevoelens kan ook gewenning optreden en de psychopaat moet dan steeds groter bedrog plegen om hetzelfde genot te ervaren. De euforie zou rechtvaardig zijn met het eraan gepaarde risico enerzijds (e.g. bij een gesprekspartner die uit is op het onthullen van de leugen) of het toegeven aan gevoelens van minachting anderzijds (e.g. bij een erg goedgegelovige gesprekspartner). Duping delight baat ook bij een (al dan niet fysiek aanwezig) publiek. Dit kan proporties aannemen waarbij het erg moeilijk wordt voor de psychopaat om onopgemerkt te blijven (Ekman, 2009). De overdracht zal door deze dynamiek sterk gekleurd worden. Een verhoor dreigt te resulteren in een krachtmeting tussen leugenaar en waarheidsvorsers.

We vermeldden voordien al het 'unheimlich' gevoel dat een persoon treft die zich in interactie bevindt met een psychopaat. Deze vorm van tegenoverdracht komt voort uit 'maligne pseudo-identificaties' vanwege de psychopaat. In essentie is dit een combinatie van bewuste imitaties en onbewuste simulaties van emoties. De psychopaat hanteert deze pseudo-emoties om de verhoorder te kwetsen of te controleren. Er is geen graduele overgang in deze emoties en ze zijn vaak van korte duur. De verhoorder blijft achter met een afstandelijk gevoel en zal zich verwonderen over het gebrek van elke vorm van empathie ten aanzien van de psychopate verdachte (Meloy, 2001). Dit is vervreemdend omdat, ook al verwachten we geen empathie vanwege de psychopaat, we verwachten toch zeker van onszelf dat we emotioneel investeren in de persoon waarmee we in interactie treden.

De voornaamste tegenoverdrachtreactie bij klinici is therapeutisch nihilisme of de overtuiging dat de therapie inherent onmogelijk is bij psychopaten (Meloy, 2001). Men gaat over tot het verwerpen van de patient. Hij kan niet geholpen worden want hij wil niet geholpen worden. De variant bij politiemensen lijkt te zijn dat ze de psychopaat gaan beschouwen als puur kwaad. Een verdachte waar de wet geen vat op heeft en die zich nooit aan de wet zal onderwerpen. Het therapeutisch nihilisme vertaalt zich in de overtuiging dat

psychopaten niet te rehabiliteren zijn en dat ze gedoemd zijn om deze persoon opnieuw en opnieuw te vervolgen voor de ene misdaad na de andere. Deze vorm van nihilisme draagt het risico met zich mee dat na verloop van tijd elke verdachte die enigzins psychopate trekken vertoont met hetzelfde cynisme zal worden bekeken.

Veelal lijken mensen in contact met psychopaten een valse assumptie van psychologische complexiteit op te bouwen. In therapie doet men dit om de therapeutische ijver te rechtvaardigen (Meloy, 2001). Bij politiemensen draait het wellicht op analoge wijze rond het rechtvaardigen van de tijd die men steekt in de psychopate dader, de ernst van zijn misdaden, de vervreemdende interacties, etc. Men loopt hier het risico op basis van de gladheid en oppervlakkige charme van de psychopaat een hoger intelligentie of een rijker gevoelsleven te gaan veronderstellen. Men maakt van de psychopaat als het ware een waardig tegenstander.

Deze opsomming is slechts een bloemlezing uit de complexe overdrachtsrelatie ten opzichte van psychopaten. Voor een grondiger bespreking van de overdracht van de psychopaat verwijs ik de geïnteresseerde lezer graag door naar het boek "The Mark of Cain" van J. Reid Meloy.

Typerend Gedrag Tijdens Het Verhoor

In eerste instantie, als we een hypothese van psychopathie willen opbouwen, is het noodzakelijk om hem aan het praten te krijgen eerder dan de waarheid te achterhalen. "Het feit dat deze daders niet de waarheid spreken is niet zo belangrijk dan ze aan het praten te krijgen." (Perri, 2011; p. 47; eigen vertaling) Anderzijds wijzen vele auteurs ook op het risico dat de verdachte begint door te bomen (Quayle, 2008).

Tijdens het verhoor zijn er enkele aspecten waar we de aandacht op kunnen vestigen. De kenmerken die in het psychopathie contract beschreven worden onder de interpersoonlijke en affectieve dimensies zullen sterk tevoorschijn komen in een verhoor. Quayle (2008) maakt uit de 20 items van de PCL-R een selectie van items die relevant zijn specifiek in de context van een politieverhoor (cf. tabel 8). Hellebuyck (2004) weerhoudt er heel wat meer maar dit zo ons te ver voeren. Zijn selectie werd opgenomen in bijlage 1.

Tabel 8: Selectie van PCL-R items volgens relevantie in politie interview (Quayle, 2008)

Interpersonal characteristics:

- Glibness/Superficial Charm** (oppervlakkige charme)
- Grandiose Sense of Self Worth** (grandioos gevoel van eigenwaarde/ narcisme)
- Pathological lying** (pathologisch liegen)
- Conning/Manipulative** (oplichten/manipuleren)

Affective characteristics:

- Lack of Remorse or Guilt** (ontbreken van wroeging of schuldgevoel)
- Shallow Affect** (oppervlakkig affect)
- Failure to Accept Responsibility for Own Actions** (verantwoordelijkheid niet opnemen voor eigen acties)

Antisocial and lifestyle characteristics:

- Need for stimulation/ Proneness to Boredom** (stimulatienuitdaging/ neiging tot verveling)
  - Poor Behavioural Controls** (zwakke gedragscontrole)
-

Het is belangrijk op te merken dat deze trekken van belang zijn tijdens het verhoor omdat ze niet enkel helpen bij de detectie van psychopate trekken in een verdachte maar ook de verhoorstrategie determineren (Perri, 2011). Ze geven ook een duidelijk beeld van de moeilijkheden in de omgang met deze personen. In wat volgt trachten we de uitdagingen per item te verduidelijken in een korte omschrijving, te illustreren via casusmateriaal en ten slotte te koppelen aan mogelijke strategieën.

Interpersoonlijke Kenmerken

Gladheid: oppervlakkige charme.

“ Le charme est une manière de s'entendre répondre «oui» sans avoir posé aucune question claire.
- Albert Camus -

Dit onderdeel is al uitvoerig aan bod gekomen in het onderdeel rond de overdrachtsrelatie (cf. supra). Met de woorden van Camus krijgt men een beeld van de psychopate charme. Het is een manier om iets gedaan te krijgen, een wapen in de strijd om persoonlijk gewin. Deze charme is wellicht één van de meest typerende interpersoonlijke kenmerken. Deze charme gaat gepaard met een ijzige kalmte in een verhoor dat doorgaans als een stressvolle situatie ervaren wordt. Ze wordt versterkt als hij zich door middel van pseudojargon op een positie plaatst waarmee de ondervrager zich kan identificeren. De kans dat hij deze charme kan volhouden gedurende het volledige verhoor is vaak erg klein.

Psychopaten bezitten een opmerkelijk charisma en lijken niet onder de invloed te staan van stress of sociale angst. Door hun charismatische schijn laten heel wat verhoorders zich instinctief bewegen tot één of andere vorm van vertrouwensrelatie op te bouwen. Zoals al opgemerkt in het vorige onderdeel haalt men daar weinig voordeel uit. Het is belangrijk de psychopaat van bij het begin met een gezonde argwaan te bekijken en niets van wat hij zegt te aanvaarden zonder grondig de inhoud te evalueren. Men moet voorbij het oppervlak gaan zonder de kern van de zaak expliciet op tafel te leggen. Het hanteren van metaforen kan helpen om tegelijk de focus van de persoon voor u weg te nemen en te peilen naar de algemene overtuigingen en gewoontes van de verdachte. Een bekentenis is zeldzaam maar als ze tot stand komt is dat vaak in de derde persoon, in een soort anonimiteit die hij zelf beschermt. (Van Moffaert, M., 2002)

Grandiositeit: sterk gevoel van zelfwaarde.

“ The megalomaniac differs from the narcissist by the fact that he wishes to be powerful rather than charming, and seeks to be feared rather than loved. To this type belong many lunatics and most of the great men of history.
- Bertrand Russell -

Vorbij de wildste dromen van de Britse filosoof Bertrand Russell bevindt zich de psychopate persoonlijkheidsstructuur die grandiositeit en narcisme combineert. Het arrogante en grandioze karakter van de psychopaat komt naar boven in het gebruik van pseudo jargon en het kleineren van de verhoorders. Hij tracht duidelijk te maken dat hij veel beter op de hoogte is van politiewerk dan in werkelijkheid het geval is

door (vaak foutieve) termen in het rond te gooien en is steeds overtuigd van zijn eigen superioriteit.

Een onderdeel van deze grandiositeit is het gevoel dat alles aan hem toebehoort. "Wat van mij is deel ik met niemand en wat van jou is moet van mij worden" (Logan & Hare, 2008; p. 376; eigen vertaling). Ook kinderen en partners zal hij als eigendom beschouwen en hij voelt zich bij gevolg ook gerechtvaardigd om ermee te doen wat hij wenst. Misdaden in de interpersoonlijke sfeer zijn dan ook vaak het gevolg van een overtreding van de eigen regels die hij zijn 'eigendom' oplegt. Met één of andere straf als 'logisch' gevolg.

De psychopate verdachte hanteert vaak een pseudo-professioneel jargon (bv. Termen die hij leerde in de media) om als gelijke op te treden. Hij zal vaak zichzelf ophemelen ten nadele van anderen. Zo is het niet zelden dat hij oppert de job van de verhoorder zelf veel beter te kunnen doen. De focus ligt echter op het oppervlakkig overtuigend goochelen met de woorden. Wanneer de verhoorder aandachtig luistert zal hij snel merken dat de achterliggende betekenis vaker wel dan niet hol blijkt. Hij heeft verschillende tactieken om de verhoorder te intimideren zoals: aanhoudend direct oogcontact, omslachtige handbewegingen, intrusie van de persoonlijke ruimte van de verhoorder. (Quayle, 2008)

De psychopate verdachte is uiterst narcistisch. Dit wordt nergens beter geïllustreerd dan in zijn onbedwingbare drang om in de schijnwerpers te gaan staan. In het verhoor geniet hij ervan om in het middelpunt van de belangstelling te staan. Hij vertelt de wildste verhalen en toont zich geamuseerd en charismatisch (Quayle, 2008). Daartegenover staat in scherp contrast de slachtofferrol die hij zichzelf aanmeet tijdens zijn delicten (cf. Supra). Op het eerste zicht lijkt dit volstrekt contradictorisch met het narcisme maar als we het persoonlijk gewin als hoogste goed in rekening brengen komen we al snel tot de conclusie dat de slachtofferrol een eenvoudige toegeving is voor de psychopaat om zijn doel te bereiken. Hij lijkt het zelfs in zoverre te kunnen rationaliseren dat hijzelf in de kwetsbaar ogende slachtofferpositie de overmacht bezit. Hij is het immers die het ware slachtoffer in de luren legt. Hij is diegene die aan het eind van de rit als winnaar uit het perpetuele machtspeel van zijn dagelijkse interacties moet opstaan.

Psychopathie wordt vaak geassocieerd met **ego dominantie**. Ze hebben een sterk opgeblazen gevoel van zelfwaarde en komen vaak zeer arrogant over. Een verhoorder kan dit uitspelen door zijn ego te strelen in een poging om een vlotte lijn van communicatie op te bouwen (Logan & Hare, 2008). Wanneer een psychopaat om zijn 'expert' opinie gevraagd wordt zal hij vaak extra bewijs prijs geven of zelfs overgaan tot een bekentenis.

Zijn grandiositeit voedt zijn verwachtingen over de verhoorder. In het begin start men best vanuit een formele atmosfeer van autoriteit. Het is hierom belangrijk om de verhoorder te profileren als bijzonder gekwalificeerd, als hoogste in rang of als 'superflik' (Logan & Hare, 2008). Het overbrengen van ervaring en zelfvertrouwen kan op heel uiteenlopende manieren. In de US komt dit neer op het dragen van een uniform, badge en wapen. Over het effect van een uniform is al heel wat onderzoek gebeurd (e.g. Singer & Singer, 1985). Bij ons is dit echter heel wat minder ingeburgerd. Het politie uniform wordt niet altijd gerespecteerd

en in de meer gespecialiseerde echelons (zoals de federale gerechtelijke politie en de lokale recherche) draagt men geen uniform. Politie mensen vermoeden dat het uniform heden ten dage eerder een negatief effect zou hebben. Uniformen kunnen namelijk ook agressie uitlokken. Ervaring kan echter ook gecommuniceerd worden door het gedrag van een verhoorder tegenover een verdachte. In de praktijk vond ik een mooi alternatief waarbij de autoriteit buiten de verhoorkamer geplaatst werd. De verhoorders maakten de verdachte er attent op dat het verhoor via video gevolgd werd door gedragsexperten. Hiermee kwamen ze tegemoet aan zijn **grandiositeit** en drang tot erkenning maar konden ze zich terzelfdertijd leergierig en onwetend opstellen om zo de verdachte tot praten te motiveren. Het doel is over te komen als een autoritair figuur die de volledige controle in handen heeft en respect heeft voor de verdachte. Dit is een argument om in deze situaties de voorkeur te geven aan een sterk ervaren verhoorder (Quayle, 2008). Alleen al de naambekendheid van de verhoorder kan in zijn voordeel spelen.

Pathologisch liegen

“ “Wer Augen hat zu sehen und Ohren zu hören, überzeugt sich, dass die Sterblichen kein Geheimnis verbergen können. Wessen Lippen schweigen, der schwätzt mit den Fingerspitzen; aus allen Poren dringt ihm der Verrat.”
- Sigmund Freud -

Freud was van de overtuiging dat mensen met de beste wil van de wereld niet in staat waren misleiding te verbergen. Het enorme corpus aan onderzoek rond leugendetectie heeft intussen zijn ongelijk bewezen maar hij vestigde wel de aandacht op de combinatie van verbaal en non-verbaal gedrag. De psychopaat is een meester in leugens en bedrog. Wanneer het waarheidsgehalte van zijn verhaal aan de kaak gesteld wordt zal de psychopaat met zichtbaar gemak overschakelen op een andere versie en de discrepanties minimaliseren. Hij doet dit vaak op een zeer geloofwaardige manier waardoor het heel wat alertheid en doorzicht vraagt van de verhoorder om hierin niet mee te gaan. Ingaan tegen de leugens die ze vol overgave in het verhoor vertellen is van weinig nut. Niet enkel zullen ze deze manifest ontkennen, het verhoor zal niet vorderen en er zal geen nieuwe informatie aan bod komen

Van Moffaert, M., 2002 linkt het pathologisch liegen van de psychopaat aan het Munchhausen syndroom (gesimuleerde ziekteverhalen). Ze stelt dat beiden liegen uit verweer tegen verlies van eigenwaarde of controle over zichzelf en de omgeving. Volgens haar gaat het zelfs zo ver dat ze in hun eigen confabulaties gaan geloven. Dit zou impliceren dat we de verzinsels van psychopaten (die vaak vol gaten zitten en zelden lang standhouden wanneer zorgvuldig bestudeerd) moeten aannemen als waar, om de eenvoudige reden dat ze ook voor de psychopaat niet als leugen beschouwd worden. In de woorden van Van Moffaert: "Aanvankelijk zijn de leugens en het bedrog van de psychopaat intentioneel, maar geleidelijk worden ze minder bewust geregisseerd en raakt de psychopaat zelf overtuigd van de authenticiteit van zijn fictieve wereld." (p. 73, Van Moffaert, M., 2002).

Een goede leugenaar voldoet aan vier kenmerken: (1) hij is origineel; (2) hij kan snel nadenken; (3) hij praat

makkelijk en (4) hij ervaart geen schuld, angst of opwinding. (Vrij, 1998) Deze kenmerken zijn in stijgende volgorde op de psychopaat van toepassing. Hare stelt: "Hoewel de meeste mensen zich wel eens laten verleiden tot misleiding en bedrog doen psychopaten het met ongelooflijk gemak en aan een alarmerende frequentie" (Hare, Forth, & Hart, 1989). Net doordat ze zo'n goede leugenaars zijn heeft het ook geen enkel nut om te bluffen. Los van het feit dat het in ons land niet toegestaan is binnen de wet om de verdachte iets voor te liegen (in tegenstelling tot bv. de Verenigde Staten) zal de misleiding snel gedetecteerd en gepareerd worden (Quayle, 2008).

Wat opvalt bij psychopaten is dat ze niet uit het veld te slaan zijn wanneer men ze wijst op discrepanties in hun leugens. Wanneer hij hiermee geconfronteerd wordt zal hij eenvoudigweg zijn verhaal aanpassen alsof er niets aan de hand is. Deze aanpassingen zijn vaak zeer overtuigend en hij doet het ogenschijnlijk zonder enige moeite (Quayle, 2008).

Gelukkig is er ook heel wat wetenschappelijk werk verricht rond het detecteren van leugens. Hoewel lang niet alle ontdekte methodieken toe te passen zijn op psychopaten zijn er toch enkele manieren om achter de waarheid te komen. Emoties tijdens het liegen daar heeft een psychopaat zelden last van. Merkwaardig genoeg maken ze via tegenstrijdigheden wel de meest doorzichtige fouten. Een psychopaat zal moeiteloos en zonder argwaan op te wekken tegenstrijdige verklaringen afleggen en zichzelf zo in de val lokken. Toch kan je hem hiermee niet van zijn stuk brengen. Een grove tegenstrijdigheid zal hij verstrooid verexcuseren als een milde vergissing (Hare, 1991).

Een andere methode waar doorgaans veel belang aan gehecht wordt is het detecteren van **non-verbaal gedrag**. Hier moet men toch voorzichtig mee omspringen, onderzoek stelt dat zelfs "ervaren beoordelaars vaak onjuiste ideeën hebben over de relatie tussen non-verbaal gedrag en misleiding. (Vrij & Foppes, 1996) Opmerkelijk is dat in hetzelfde onderzoek blijkt dat gevangenen het beste inzicht hebben in de relatie non-verbaal gedrag en misleiding. Vermoedelijk is dit een gevolg van de utilitaire waarde van liegen voor gevangenen.

Er bestaat heel wat anekdotisch bewijs dat psychopaten uitstekende leugenaars zijn maar welke strategieën ze hierbij hanteren is niet geheel duidelijk. Klaver, Lee, & Hart gingen op zoek naar de sleutel van de psychopate misleiding. Hun onderzoek toont aan dat bij psychopaten hun verbaal en non-verbaal gedrag tijdens het liegen verschilt van niet-psychopate individuen. Onderzoek naar non-verbaal gedrag is cruciaal omdat bekend is dat judiciële beslissingen vaak op basis van non-verbale cues gemaakt worden (zelfs als er een overvloed aan bewijs is dat dit tegensprekt; Vrij, 2008). In een beperkte steekproef (n=45) naar nonverbaal gedrag zouden psychopaten zowel bij het liegen als wanneer ze de waarheid spreken: vaker aarzelend spreken en meer hand en/of armbewegingen vertonen bij hun spreken. Wanneer ze liegen spreken ze sneller, verspreken ze zich meer, knipperen ze vaker met hun ogen en maken ze meer hoofdbewegingen. Aarzeling en versprekingen wijzen doorgaans op een verhoogde cognitieve belasting. Dit doet vermoeden

dat psychopaten bij het liegen meer beroep doen op hun cognitieve capaciteiten. Daarnaast lijkt hun vermogen tot uitzonderlijk goed liegen ook niet te steunen op efficiënt maskeren van non-verbale verklappers van misleiding. Er werd ook een link gevonden tussen de interpersoonlijke kenmerken van psychopathie en de subjectief ervaren geloofwaardigheid van de leugens. Psychopaten lijken beroep te doen op een specifieke strategie waarbij ze via sneller praten en grandioze bewegingen mogelijks de aandacht afleiden van de inhoud van hun spreken met als doel hun gesprekspartner te overspoelen (Klaver, Lee, & Hart, 2007). Deze auteurs ontdekten ook dat psychopaten een groter vertrouwen hadden in hun eigen vaardigheden rond bedrog en misleiding. Verrassend was dat ze geen verschil vertoonden met niet-psychopaten op vlak van de frequentie van het liegen. Een jaar later deden dezelfde auteurs een nieuwe studie ditmaal met betrekking tot verbale indicatoren. Op basis van deze indicatoren worden psychopaten als minder coherent en zeven keer minder geloofwaardig ingeschat wanneer ze de waarheid spraken in vergelijking met niet-psychopaten. Het onderzoek bevestigt dat de leugenachtige naratieven van psychopaten minder coherent en cohesief zijn en dat ze meer details en meer spontane correcties bevatten. De inhoud van wat psychopaten zeggen blijkt dus niet bevorderlijk voor manipulatie of misleiding (Lee, Klaver, & Hart, 2008). Deze resultaten geven een aanzet tot het verklaren van de mechanismen van bedrog door psychopate verdachten maar er is nood aan verder onderzoek.

Bovenal mogen we niet voorbij gaan aan wat misschien wel zijn meest bedrieglijke troef is: "Hun kinderen lijken normaal en hun vrouwen lijken van hen te houden. Als het echt goede acteurs zijn, lijken ze net zo verbouwereerd door een gewelddadige misdaad als de rest van ons zou zijn. Het is hun aura van normaliteit dat zo bevreemdend is." (O'Toole, 2007; p. 322; eigen vertaling)

Ten slotte is **polygrafie** een populair instrument bij de Belgische politiediensten en verdient daarom onze aandacht. Een volledige uiteenzetting van de relatie tussen psychopathie en polygrafie heeft reeds het onderwerp uitgemaakt van een doctoraatsproefschrift aan onze faculteit (Verschuere, 2005). Gezien hun inherente capaciteit tot liegen maar vooral door hun lage opwindingsniveau en gebrek aan angst verwachten we dat ze mogelijks beter zijn in het 'verslaan' van de polygraaf. Het weinige onderzoek beschikbaar geeft echter aan dat psychopathie geen effect heeft op detectie van misleiding via polygrafie (Patrick, & Iacono, 1989, Raskin & Hare, 1978).

Kortom, psychopate verdachten willen deelnemen aan het verhoor. Laat ze praten en ze zullen al snel de ene leugen na de andere vertellen. Als de verhoorders over materiaal beschikken dat zijn leugens tegensprekt kunnen ze hem die voorleggen maar een doorgedreven confrontatie zal nergens toe leiden. Men mag van de psychopate verdachte niet verwachten dat hij de leugens erkent of dat hij op voorafgaande verklaringen zal terugkomen. Het is de culminatie van deze leugens die uiteindelijk de schuld van de verdachte zal aantonen (Perri, 2011)

Oplichten en manipuleren

“ You know the psychopath is lying when you see his lips move. - Logan & Hare (2008) -

Deze boutade is ongetwijfeld wat overdreven maar het is intussen wel duidelijk dat de verhoorder er goed aan doet de psychopate verdachte van tijd tot tijd te wantrouwen. Een psychopaat zal uitzonderlijk genot ondervinden bij het buiten spel zetten van de verhoorder. De psychopate verdachte wil altijd de controle van het verhoor naar zich toetrekken. Het lijkt voor hem een spel dat dient gewonnen te worden. Hij beschouwt het als een persoonlijke overwinning wanneer hij de verhoorder 'te slim af' kan zijn door onder andere het verhoor nodeloos te rekken, ad nauseam en naast de kwestie over zichzelf te vertellen, antwoord te weigeren, zelf de vragen te stellen, een emotionele response of frustratie uit te lokken, de competentie of autoriteit van de verhoorder in vraag te stellen, nodeloze pauzes af te dwingen, de verhoorder trachten te intimideren, etc. Dit is veelal een teken dat de verhoorder de bovenhand begint te krijgen (Quayle, 2008). Ook het opnemen van een slachtofferrol behoort tot deze strategieën. Zoals reeds aan bod gekomen is, zijn psychopaten uitstekende toneelspelers. Ze hebben er geen problemen mee om zich zwakker voor te stellen dan ze zijn en zo het medelijden van anderen te misbruiken. Onderstaande casus is daar een mooi voorbeeld van (cf. casus 3).

Casus illustratie 3: Harry, verscheidene delicten

Harry wordt opnieuw verhoord over een incident waarbij hij een slachtoffer zou vernederd en bedreigd hebben bij het uitvoeren van zijn functie als bewakingsagent. Aan het begin van het verhoor maakt Harry een vermoeide en verwarde indruk. Hij gaat van start door te melden dat hij ernstig geestesziek is en heel wat medicatie neemt. Ongeveer een kwartier in het verhoor lijkt het hem allemaal te veel te worden. Hij begint onophoudelijk te trillen en te beven. Zijn stem breekt en hij gaat van start met een lange tirade over hoe slecht hij tot hier toe werd behandeld door politie en justitie. We krijgen het beeld van een zieke zwaar getormenteerde man ware het niet dat hij geregeld uit zijn rol valt. Zo stopt hij volledig met trillen wanneer hij zijn glas vastneemt. Hij neemt een slok water en praat even in normale toon verder. Hoe meer de verhoorders hem lijken te confronteren met discrepanties in zijn verklaring hoe meer moeite hij lijkt te hebben om zijn rol in stand te houden. Wanneer hij zich dan ook nog kwaad maakt lijkt hij zijn toneel volledig op te geven en van het ene moment op het andere gaat hij over tot een normale, ijzig kalme maar dominante houding. De plotse overgang is bijna niet te beschrijven het is alsof plots een volledig andere persoon in de verhoorkamer heeft plaats genomen.

We hebben reeds enkele bezwaren vermeld tegen het gebruik van rationaliseren, projecteren en minimaliseren (RPM) bij psychopaten. Aangezien deze technieken tot het arsenaal van de psychopaat zelf behoren, zijn ze erg moeilijk tegen hem te gebruiken. Wat wel zou werken is om de psychopaat te steunen in zijn beklag tegen de wereld. Deze techniek, vaak benoemd als bijvallen ('joining'), houdt in dat de verhoorders zich aan dezelfde zijde scharen als de verdachte en hem volgen in het aanklagen van het

systeem, 'moeder de vrouw', het gerecht, ... (Logan & Hare, 2008)

Ook het toepassen van drukmiddelen in het verhoor zal weinig effect hebben. Dit maakt dat een verhoor vaak uitdraait op een intellectuele krachtmeting tussen verdachte en verhoorder. Het gaat hier wel eerder om een soort pseudo-intellectualiteit waarbij de verdachte vooral het jargon en de oppervlakkige kenmerken meester is eerder dan de intrinsieke gevoeligheden van de materie. Psychopate daders lijken deze uitdaging niet te kunnen weerstaan, vooral als ze er de bovenhand in halen. Deze 'duping delight' (cf. supra) lijkt niet altijd even duidelijk te detecteren. Het lijkt in een verhoor een belangrijke drijfveer voor de psychopate verdachte om aan het verhoor te blijven deelnemen. Het is vooral een kwestie van hem attent en geëngageerd te houden en te blijven voorzien in een intellectuele uitdaging. Dit kan volgens professionals het best op twee mogelijke manieren: enerzijds door middel van een leergierige attitude waarin de verhoorder zich ondergeschikt opstelt ten opzichte van de verdachte en hem uitnodigt om zijn intelligente inzichten te delen, om zich als onderwijzer te profileren. Anderzijds door de intellectuele uitdaging aan te gaan. Het is dan wel essentieel om de relevante materie grondig te beheersen. Zonder kennis van zaken zal een verhoorder snel door de mand vallen.

Affectieve Kenmerken

Ontbreken van schuldgevoel

“ The human voice can never reach the distance that is covered by the still, small voice of conscience.
- Mahatma Ghandi -

Psychopate daders praten op een zeer koude, onthechte en feitelijke manier over zaken die de meeste andere mensen ongemakkelijk zouden maken. Dit vormt mogelijks een manier om de verhoorder te shockeren en op deze manier de touwtjes in handen te nemen. Ze zien emotionaliteit vermoedelijk als een zwakte. Ted Bundy verklaarde ooit: "I don't feel guilty for anything. I feel sorry for people who feel guilt". Daarnaast hebben ze de neiging om histrionisch en teatraal uit te vliegen naar de verhoorder wanneer ze in het nauw gedreven worden. Deze episodes zijn echter meestal van korte duur en zullen snel terug plaats maken voor een kalme houding alsof er niets aan de hand is. (Quayle, 2008)

Gezien de psychopate verdachte geen last schijnt te hebben van een schuldgevoel is hij in staat een zeer overtuigend beeld van onschuld te handhaven. Hij bezit alle karaktertrekken om op geloofwaardige wijze onschuld te veinzen. Liegen en bedriegen doet hij intuïtief en wanneer hij emotionaliteit simuleert in combinatie met zijn charme zullen toeschouwers vaak geloven in zijn onschuld (Quayle, 2008).

Casus illustratie 4: Jelle, verdacht van moord

Jelle is een jongeman van onder de twintig die veroordeeld werd voor de moord op een vrouw van middelbare leeftijd. Tijdens een navolgend verhoor peilen de ondervragers naar zijn schuldgevoel. Ze

vragen hem of hij nooit de indruk krijgt dat hij te ver is gegaan. Jelle lijkt de vraag niet te begrijpen. De verhoorders vragen vlakaf of hij zich nooit vragen stelt bij zijn gedrag. Hij geeft aan dat er dan meestal kamerarrest als straf volgde en dat hij daar niet echt mee opgezet was. Hij zei dan: "Ok, ik zal da wel doen" maar hij wist zichzelf wel bezig te houden ondertussen. De verhoorders merken op dat hij dus eigenlijk meer spijt heeft over het krijgen van de straf dan over hetgeen hij gedaan had. Ze vragen expliciet of hij het voor zichzelf niet jammer vond. Jelle antwoordt typerend: "Nee, 'k vond da nie jammer. Als ze mij opjagen, ja, dan is het hun eigen fout." De ondervragers proberen de vraag nogmaals te stellen maar krijgen een gelijkaardig antwoord. Jelle heeft spijt over de tijd die hij is verloren, over de hinder van een strafblad bij het zoeken naar werk en over de vieze blik die mensen naar hem werpen. Dit alles is zeer typerend voor psychopaten maar wat volgt biedt zo mogelijk een nog meer flagranter bewijs van het gebrek aan schuldgevoel. Na het plegen van de feiten is hij ter plaatse blijven kamperen (Het voorval deed zich voor op enkele meters verwijderd van waar hij een dag eerder zijn tent had opgezet). Na enkele uren komt hem daar dan ook een politiepatrouille opzoeken die op zoek is naar de vrouw die niet thuis is teruggekeerd. Hij weet de agenten te overtuigen de vrouw nooit gezien te hebben en kruipt terug zijn tent in. Hij verklaart: "Na een tijdje begon ik toch wat na te denken, de politie had ook gezegd dat ze kinderen had en dan heb ik maar mijnen boel gepakt. Ik had toch al niet veel goesting meer."

Psychopaten zien emotie als een zwakte. Vaak zullen ze de verhoorder trachten te emotioneren of schockeren. Alles wat enigzins als kritiek kan ervaren worden is uit den boze. Dit kan een verhoor snel op het verkeerde spoor brengen. We hebben de medewerking van de psychopaat nodig om tot de kern van de zaak te komen.

Dreigementen zijn überhaupt te vermijden in een verhoorsituatie maar bij psychopate daders zullen ze daarenboven amper een reactie teweeg brengen. Eén van de psychopate trekken is **gereduceerde angst** en het **gebrek aan overweging van mogelijke gevolgen**. Het vooruitzicht van een gevangenisstraf lijkt niet half zo intimiderend voor de psychopate verdachte.

Oppervlakkig affect

““ *The psychopath knows the words but not the music.* - Johns & Quay, 1962 -

Hij is in staat het emotioneel gedrag van anderen na te bootsen maar kan het niet zelf 'voelen'. Dit weerhoudt hem er echter niet van om anderen te overtuigen van het tegendeel. Deze oppervlakkige emoties lijken zowel beperkt in diversiteit als in intensiteit. Ze worden door sommigen aangeduid met de benaming proto-emoties. Proto-emoties zijn eerder directe primitieve responsen op onmiddellijke behoeften (Hare, 1993).

Casus illustratie 5: Ivo, verdacht van verkrachting

Ivo wordt in het verhoor geconfronteerd met enkele 'home videos' waarop hij seksuele episodes met zijn toenmalige vriendin had vastgelegd. Op de videos is duidelijk hoorbaar dat ze herhaaldelijk "nee" en "stop" zegt en klaagt van pijn. Wanneer de verhoorder Ivo er naar vraagt verklaart Ivo het volgende: "Natasha (zijn vriendin) is 'speciaal' op het vlak van seksualiteit, soms zegt ze nee ma daarna wil ze toch ... Natasha is zo van het principe als ze effectief geen zin meer heeft gaat ze haar handen er voor houden en da wil zeggen da ik zeker moet stoppen." De verhoorders vragen hem of hij dat normaal vindt. Hij zegt: "Ja maar als je dat bandje niet had ... Dat komt in ieder koppel wel eens voor." De verhoorder vraagt aan wat hij kan afleiden of zij geniet waarop hij zegt: "Ik weet da nie, ik moet daarvoor gans dienen band zien." De verhoorder geeft aan dat er teveel bandjes werden gevonden om in één dag door te nemen en dat ze een selectie hebben gemaakt van de voor hen meest shockerende momenten. Na het volgende fragment gezien te hebben spiegelt Ivo de woorden van de verhoorder door op te merken: "Ja, ik geef toe het is schokkend om mijzelf zo bezig te zien." Hij zegt dit echter met een glimlach en als de verhoorders er op inpikken door te vragen hoe dat overkomt weet hij enkel te antwoorden: "Het is schokkend, geen goed gevoel, shockerend eh." Hij kan met de beste wil van de wereld geen duidelijke omschrijving geven van hoe het voelt om 'geshockeerd' te zijn.

Vaak zal de psychopaat ook trachten om de verhoorders te shockeren of degouteren. Als hij daarin slaagt daalt deze in zijn achting. Dit kan het verhoor ernstig bemoeilijken. Elke uiting van emotie of medeleven met het slachtoffer door de verhoorder, kan door de psychopate verdachte opgevat worden als een teken van zwakte en kan de controle uit de handen van de verhoorder nemen.

Falen om verantwoordelijkheid te nemen voor eigen acties

Gezien het gebrek aan schuldgevoel en lange termijn doelen gekoppeld aan zijn egoïsme en materialisme hoeft het niet te verbazen dat een psychopaat zelden verantwoordelijkheid zal nemen voor zijn acties. Zoals in het casusvoorbeeld van Jelle duidelijk werd heeft een psychopaat enkel oog voor de gevolgen ten opzichte van zichzelf (e.g. gevangenisstraf, verlies van geld of eigendom, ...). Vermoedelijk is het zelfs een hele opgave om hem het concept duidelijk te maken.

Antisociale En Levensstijl Kenmerken

Nood aan stimulatie/ gevoelig aan verveling

Psychopaten zijn enorm competitief. Ze zien zichzelf als superieur aan anderen en gaan elke verhoorder als een tegenstander zien die ze moeten overtreffen (Logan & Hare, 2008). Zolang de interactie een uitdaging vormt zal het verhoor mogelijks nieuwe elementen opleveren. Als de psychopate verdachte niet langer de uitdaging voelt in het verhoor zal hij al snel zijn geduld verliezen of ten prooi vallen aan zijn gevoeligheid voor verveling. De duur van het verhoor kan daarom volgens Logan & Hare (2008) in het voordeel zijn van

de verhoorder. Ze lijken ervan uit te gaan dat de verdachte zelf de uitdaging zal in de hand werken en des noods zichzelf gaan incrimineren om de spanning er in te houden. Uit het casusmateriaal blijkt echter dat er minstens net zoveel kans is dat de verdachte 'ontploft' en dat er een vijandige sfeer ontstaat tussen de verhoorder en de verdachte. Meermaals wordt de vijandige situatie zo onhoudbaar dat de politiemensen zich genoodzaakt voelen om van verhoorder te wisselen en 'toe te geven' aan de verdachte.

Zwakke gedragscontrole

Psychopaten zijn uitermate impulsief ze zoeken vaak directe bevrediging en willen onmiddellijk af van hetgeen hen op dat ogenblik tegensteekt. Volgens sommige auteurs kan een lange ondervraging aversief genoeg zijn om de psychopaat tot een bekentenis te doen overgaan (Helseth, 2007). Op lange termijn zijn hier wel nadelen aan verbonden aangezien de sterke antipathie die zich ontwikkelt tussen verdachte en verhoorder. Het is vooral belangrijk voor een verhoorder om zich te verplaatsen in de denkwereld en rationalisaties van de psychopaat. Ten gevolge van zijn **impulsiviteit** hanteert de psychopaat een mentaliteit in de zin van: "Het leek de juiste handeling op dat moment". Deze onberedeneerde manier van handelen is velen van ons vreemd en werpt direct een ander licht op de feiten. Vaak staan politiemensen te kijken van de overhaaste keuzes waarmee psychopate verdachten zichzelf in de nesten werken. Als we echter de centrale gedragsregel ("Het leek de juiste handeling op dat moment") in het achterhoofd houden zien we al snel de particuliere logica in van zijn handelingen.

CONCLUSIE

Bij het schrijven van deze masterproef heb ik me in nogal wat bochten moeten wringen in de hoop twee meesters te dienen. Ten opzichte van de universiteit wou ik een robuuste studie doorvoeren van de wetenschappelijke literatuur rond beide onderzoeksvragen. Ten opzichte van de federale gerechtelijke politie had ik me geëngageerd om een toegankelijk manuscript op te stellen met een duidelijke praktische toepasbaarheid. Het resultaat is een document dat hier en daar heeft moeten inboeten aan het ene om te voldoen aan de eisen van het andere. Ik heb mijn uiterste best gedaan om niet te vervallen in assumpties en giswerk maar hier en daar heb ik bij gebrek aan wetenschappelijk onderzoek toch een brug moeten slaan in de vorm van een gegronde persoonlijke mening. Waar mogelijk heb ik het vakjargon achterwege gelaten. Waar noodzakelijk heb ik het jargon voldoende trachten verduidelijken. De masterproef is van bij het begin geschreven met de praktijk in het achterhoofd. Het doel was politiemensen gevoelig te maken aan de psychopate trekken die zo een determinerend verschil kunnen maken in een verhoorcontext. Na het lezen van deze uiteenzetting zou elkeen een accurater beeld moeten hebben van wat een psychopaat is, hoe ze zich presenteren en hoe er mee om te gaan. Het overgrote deel van de strategieën die aan bod kwamen komen rechtstreeks voort uit wetenschappelijk onderzoek of zijn bevestigd door experten op het vlak van de psychopate persoonlijkheidsstructuur. De verzamelde kennis in deze masterproef vervat kan men terzelfdertijd zien als een oogopener ten aanzien van de nefaste invloed die psychopaten en psychopate trekken in diverse persoonlijkheidsstructuren hebben op de algemene bevolking.

Aan het begin van deze masterproef hebben we twee onderzoeksvragen vooropgesteld: (1) Kan men een psychopathische persoonlijkheidsstructuur reeds van bij een eerste verhoor detecteren en (2) zijn er wetenschappelijk onderbouwde strategieën voor het verhoren van een verdachte met een psychopate persoonlijkheid. Op beide vragen hebben we doorheen deze masterproef een positief antwoord kunnen geven. Toch moeten we er beducht voor zijn dat een sluitende diagnose van psychopathie nooit het doel is geweest. We opteren ervoor om een hypothese uit te werken die ons in staat stelt een aangepaste strategie te hanteren, op een moment dat een doorgedreven klinisch onderzoek realistisch niet haalbaar is. We dienen dus het onderscheid te maken tussen een diagnose van psychopathie, die in een verhoor moeilijk haalbaar is, en de hypothese van psychopate trekken die we in deze masterproef hanteren om de verhoorstrategie te bepalen.

Doorheen het eerste deel hebben we kunnen aantonen dat psychopathie op zich wel degelijk een specifiek gedefinieerd construct is dat diep geworteld is in wetenschappelijk onderzoek. De factorstructuur is herhaaldelijk gerepliceerd en blijft actief verder onderzocht en uitgewerkt te worden. Gezien de link tussen psychopathie en criminaliteit lijkt het gerechtvaardigd om dit construct te hanteren in de context van een verhoor. Niet alleen is het construct bekend over de hele wereld, het heeft ook zijn nut bewezen over verscheidene settings. Psychopathie is bij uitstek een forensisch construct en kent een expliciete link met criminaliteit. Dit alles impliceert een waardevol construct voor interdisciplinaire samenwerkingsverbanden

Conclusie

---

zoals we die vinden in de forensische sector. Maar gaat dit ook op voor de specifieke context van het verhoor? Psychopaten bezitten een opmerkelijke interpersoonlijke stijl waarvan leugenachtigheid en manipulatie enkele kernaspecten vormen. Ze lijken ook affectief te verschillen van de doorsnee verdachte omwille van een gebrek aan schuldgevoel en empathie en een vervlakking van het affect. Dit alles schetst een beeld van een verdachte die in verhoor een hele uitdaging kan vormen voor de ondervragers. Een bewustzijn van de kenmerken die psychopathie typeren heeft de mogelijkheid een meerwaarde te bieden in het verhoor op voorwaarde dat we er verantwoordelijk mee omspringen. Zoals eerder aangehaald is er een reëel risico tot stigmatisering.

We kennen nu het belang van psychopathie voor de verhoorder maar hoe weten we wie psychopaat is en wie niet? Hiermee zijn we aangekomen bij de eerste onderzoeksvraag en direct ook het tweede deel van deze masterproef. Het antwoord op deze vraag is heel éénvoudig. We kunnen het niet weten. Los van een doorgedreven psychiatrisch onderzoek is het niet mogelijk een sluitende diagnose van psychopathie te maken. Politie mensen zijn vaak niet gekwalificeerd om deze diagnose te stellen. Maar de onderzoeksvraag was iets voorzichtiger geformuleerd: kan men de psychopate persoonlijkheidsstructuur in een eerste verhoor detecteren? Met andere woorden kunnen we een hypothese opbouwen die de keuze van verhoorstrategie bepaalt. Op basis van de studies die in deze masterproef de revue zijn gepasseerd en de studie van de verhoorcontext kunnen we voorzichtig besluiten van wel. Als men attent is voor de specifieke trekken en kenmerken ('cues') is het mogelijk een hypothese op te stellen die stelt dat we mogelijks met een psychopate persoonlijkheid hebben te maken. In de hoop deze hypothese te versterken onderzochten we als eerste de plaats delict, de delict kenmerken en de voorgeschiedenis. Het verzamelen van deze elementen voorafgaand aan een verhoor bleek cruciaal. Elk van deze gebieden bleek waardevolle cues te bevatten ter bevestiging van onze hypothese. We maakten een onderscheid tussen interne kenmerken en externe kenmerken. De interne kenmerken afgeleid uit de persoonlijke voorgeschiedenis bieden informatie over de verdachte. De externe kenmerken afgeleid uit het delict bieden informatie over de dader. Dader en verdachte worden pas één en dezelfde persoon na een succesvol onderzoek en een gegronde veroordeling. Tot die tijd werken we vanuit een vooronderstelling die enkel de verhoorstrategie zal bepalen. We herinneren de lezer eraan dat het steeds mogelijk is om op de klassieke technieken terug te vallen maar dat dit omgekeerd veel moeilijker is (Perri, 2011).

In deel drie bespraken we de eigenlijke verhoorcontext. Dit deel bevat zowel cues als strategieën en levert dus antwoorden op beide onderzoeksvragen. Met betrekking tot de detectiesignalen van psychopathie bleek de persoonlijke ervaring van de verhoorder in de (tegen) overdracht een waardevolle ondersteuning te bieden voor de hypothese die we trachten hard te maken. Van Moffaert stelt: "Wil de verhoorder alert zijn voor de detectiesignalen [van psychopathie] dan moet hij/ zij ook eigen emotionele reacties incalculeren. ... Het is belangrijk ook de eigen emotionele reacties te registreren als deel van de snelle detectiesignalen." (p. 64, Van Moffaert, M., 2002) Met andere woorden ook eigen reacties in de omgang met de verdachte kunnen

Conclusie

---

aanwijzingen bieden voor onze hypthese. Daarnaast werden enkele essentiële persoonlijkheidskenmerken van psychopathie grondig toegelicht. Oppervlakkige charme, grandiositeit, leugenachtigheid, manipulativiteit, gebrekkig schuldgevoel, oppervlakkig affect, gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel, prikkelhonger en zwakke gedragscontrole waren de kenmerken die we in detail bespraken. Deze kenmerken zijn in onderzoek bevestigd als resoluut verschillend tussen psychopaten en niet-psychopaten. Met deze kenmerken komen we bij de tweede onderzoeksvraag. Deze draaide rond de mogelijke strategieën die men kan hanteren in het verhoor van een psychopaat. Niet alleen is een specifieke verhoorstrategie denkbaar, ze lijkt ook essentieel te zijn om de klassieke strategieën te vervangen die bij deze populatie gedoemd zijn te mislukken. Vooreerst dient de verhoorder zich goed te wapenen tegen de nefaste interpersoonlijke stijl van de psychopaat. Zelfkennis en de steun, feedback en bijstand van een goed team werken zeker en vast immuniserend. Bij psychopaten lijkt het niet bevorderlijk om een vertrouwensrelatie op te bouwen. In bepaalde gevallen bleek het zelfs contraproductief. Gezien hun gebrek aan empathie, schuldgevoel of spijt en het risico dat de verhoorder defensief een hoger gevoelsleven projecteert op de psychopate verdachte bestaat de kans dat men in het verhoor gevoelens gaat behandelen waar de psychopate verdachte geen invulling voor kan geven. Dit kan gepaard gaan met heel wat frustratie. Een leergierige stijl is altijd te verkiezen boven een confronterende stijl. Openlijke kritiek kan nefast zijn voor de dynamiek. Dit kan histrionische episodes uitlokken die het verhoor ernstig bemoeilijken. De beste reactie op zulke episodes is om kalm en professioneel te blijven. De leergierige houding speelt ook in op het ego van de psychopaat. Hij zal met genoegen zijn kennis uit de doeken doen als de verhoorder daar interesse in toont. Al bij al vonden we voldoende elementen die niet voldoende beantwoord werden door de huidige standaard verhoorstrategieën. Hieruit valt te concluderen dat de psychopate verdachte wel degelijk een eigen aanpak vereist.

Een mogelijke beperking van deze masterproef is dat ze integraal steunt op de Hare conceptualisatie van psychopathie. De moeilijkheden daarrond kwamen eerder al aan bod. Vele professionals waarschuwen voor het te frequent gebruiken van de PCL-R voor diverse doeleinden. Meestal draait deze kritiek rond het generaliseren van het PCL-R gebruik over populaties die niet in direct verband kunnen gebracht worden met de steekproeven van delinquenten waarmee het instrument gevalideerd werd. Dit probleem gaat ook hier op er is weinig geweten met de populatie van mensen die in contact komen met politiediensten. We weten wel dat de uitvoerig bestudeerde gevangenenpopulatie hiervan per definitie een subgroep moet zijn. Daarnaast heb ik me doorheen het schrijven van deze masterproef ook herhaaldelijk afgevraagd of ik het onderwerp niet te ruim heb gekozen. De lezer zal ongetwijfeld opgemerkt hebben dat heel wat interessante onderwerpen niet uitgediept zijn omwille van plaatsgebrek. Ik denk daarbij aan de relatie tussen psychopathie en de polygraaf, de verdere relevantie van subtyperingen, het debat rond de waarde van gedragsregistratie voor de rechtbank, het aandeel van psychopathie in zedendelicten, etc. Ik hoop in mijn verdere carrière de kans te krijgen deze onderwerpen verder te bestuderen.

Zoals op cruciale punten doorheen deze masterproef duidelijk is geworden zijn er nog vele mogelijkheden

Conclusie

---

om uit te breiden op het huidig corpus van wetenschappelijk onderzoek rond dit onderwerp. De onderzoekslijn die voortbouwt op het concept van Cleckley kent veel interesse en heeft al heel wat belangrijke resultaten verzameld. De link met het forensische is gemaakt en heel wat studies bestuderen psychopathie in de correctionele sfeer, de forensisch psychiatrische sfeer, etc. De kruising met het politionele veld daarentegen staat nog in zijn kinderschoenen. De praktijk hunkert naar verder onderzoek rond de relatie van psychopathie met delict-types, de relatie met kenmerken van de PD, de specifieke psychopate interpersoonlijke interactie in het verhoor, het valideren en repliceren van de hierboven genoemde strategieën, ... Dit onderzoek moet bij uitstek de wetenschap rond psychopathie trachten te implementeren in de praktijk van de politionele diensten. We naderen hier het domein van de forensische daderprofilering ('offender profiling'). Veel academici kijken hier argwanend tegenaan en sommigen beschouwen het geheel als onwetenschappelijk. Ze zijn hierin ten dele gerechtvaardigd aangezien deze onderzoekslijn een valse start heeft genomen en enorm gepopulariseerd is. Al decenia wordt het beroep van profiler of profiel-analyst beoefend door zelf-uitgeroepen specialisten zonder formele scholing in psychologie, criminologie, recht of formele logica. Het resultaat is een overvloed aan daderprofielen die inductieve hypothesen op een deductieve manier voorstellen (om ze meer kracht bij te zetten) zonder te beseffen dat er elementaire denkfouten gemaakt worden. De laatste jaren komt daar stilaan verandering in. Beroepsverenigingen worden opgericht en academici beginnen zich te wagen aan ondersteunend onderzoek. Dit veld lijkt ook voor ons vakgebied een interessante en praktisch relevante uitdaging te worden in de komende jaren. Ik hoop met deze masterproef alvast een stap in de goede richting te hebben gezet.

Bijlage 1: Overzicht detectie cues psychopathie gerangschikt op basis van PCL-R kenmerken. (Hellebuyck, 2004)

Interpersonal characteristics:

Glibness/Superficial Charm (oppervlakkige charme)

- spraakzaam, gezellig, vriendelijk, onderhoudend, beleefd (soms overdreven)
- overtuigende verhalen om zich in goed daglicht te stellen. Snel scherpzinnig antwoord.
- Indruk maken met jargon, pseudo intellectueel (maar oppervlakkige kennis)
- lijkt coöperatief maar neemt leiding in gesprek, dwaalt af.
- Erg op gemak. Weinig angst of schaamtegevoel
- zeer bezorgd om de indruk die hij maakt op de interviewer.

grandioze Sense of Self Worth (grandioos gevoel van eigenwaarde)

- opscheppen (over status en reputatie, ook in criminaliteit)
- intentie carrière met status na te streven
- minacht anderen of andere beroepen (ze zijn 'stom', 'saai', 'vervelend')
- zelfzeker, eigenzinnig, verwaand. Wil dat anderen hem respecteren, vrezen, benijden.
- Ziet zichzelf vaak als slachtoffer. Problemen zijn gevolg van pech, ontrouwe vrienden, oneerlijk rechtstelsel.
- Toekomst zal volgens hem niet ongunstig beïnvloed worden, zelfs niet na aanraking met gerecht.
- Probeert gesprek te controleren

Pathological lying (pathologisch liegen)

- liegen is karakteristiek in interactie met anderen
- verzint uitgebreide verhalen over verleden
- soms meerdere totaal verschillende levensverhalen (ook als makkelijk falsifieerbaar)
- liegt met groot gemak, niet uit het lood geslagen wanneer betrap

Conning/Manipulative (oplichten/manipuleren)

- hanteert misleiding en bedrog met persoonlijke winst als hoofd motief
- koel, zelfverzekerd, brutaal, zonder bekommernis
- Vindt het dwaas om zwakheid bij anderen niet uit te buiten en pakt dit slim aan.
Illus.: ongedekte cheques, onder verschillende namen sociale zekerheid innen, ...

Affective characteristics:

Lack of Remorse or Guilt (ontbreken van wroeging of schuldgevoel)

- Enkel negatieve repercussies op hemzelf zijn een bekommernis.
- Vindt elke straf die hij oploopt te zwaar (minimaliseert steeds de feiten)
- Legt de schuld altijd ergens ander (maatschappij, slachtoffers, opvoeding, ...)
- Komt hier soms openlijk voor uit.

Shallow Affect (oppervlakkig affect)

- Mogelijke emoties zijn steeds dramatisch, oppervlakkig, kortdurend, gesimuleerd
- Heeft geen inzicht in subtiele verschillen in affectieve toestanden.
Illus.: Liefde = seksuele opwindning, Droefheid = frustratie, woede = irritatie, ...
- Geen inzicht in gradaties van emoties waardoor ze vaak ongepaste proporties aannemen.

Callous/Lack of Empathy (onverschilligheid/ gebrek aan medeleven)

- Enkel bekommerd om zichzelf, ongevoelig ten opzichte van anderen.
- Anderen zijn louter te manipuleren objecten
- Geen scrupules, iedereen is mogelijk slachtoffer (illus.: familie, gehandicapten, ...)
- Ongevoelige, excessieve en sadistisch in misdaden (ook t.o.v. dieren)

Failure to Accept Responsibility for Own Actions (verantwoordelijkheid niet opnemen voor eigen acties)

- Schuld ligt altijd bij de anderen, hij is slachtoffer.
- Blijft ontkennen ook in geval van overweldigend bewijs.
- In een zeldzame bekentenis ontkent hij het eigen aandeel (bekennen in derde persoon).

Behavioural and lifestyle characteristics:

1. **Parasitic Lifestyle** (parasitaire levensstijl)

- opzettelijke financiële afhankelijkheid van anderen als deel van de levensstijl.
  - Leeft vaak boven zijn stand (ga na waar hij het geld vandaan haalt.)
  - bereikt wat hij wil door hulpeloosheid te veinzen, door dreiging of dwang of door uitbuiting.
-

Conclusie

---

2. **Poor Behavioural Controls** (zwakke gedragscontrole)
    - Snel kwaad, opvliegend en agressief en even snel terug gekalmeerd. (ook in gesprek)
    - Vaak erger onder invloed van alcohol
    - Uit zich in een lang divers strafblad en gelijkaardig gevangenisverslag
  3. **Promiscuous Sexual Behaviour** (promiscue sexueel gedrag)
    - Diverse aantal en aard van seksuele partners en activiteiten.
    - Seksuele interactie onder dwang.
    - Vertelt hier vaak over met trots.
  4. **Early Behavioural Problems** (vroeg gedragproblemen)
  5. **Need for stimulation/ Proneness to Boredom** (stimulatienuitdaging/ neiging tot verveling)
    - chronisch buitensporige behoefte aan nieuwe opwindende stimulatie
    - hoge interesse in risico's
    - gevarieerd drugsgebruik
    - Alles is saai en monotoon en wordt door hem verworpen, kan niet stilzitten.
  6. **Lack of Realistic, Long-Term Goals** (gebrek aan realistische doelen op lange termijn)
    - geen interesse voor de toekomst of er nog niet over nagedacht.
    - Leidt soms een zwerversbestaan.
    - Doelstellingen zijn hol en te ambitieus.
    - Vaak is snel en makkelijk rijk worden het belangrijkste doel in hun leven.
  7. **Impulsivity** (impulsiviteit)
    - handelt ondoordacht, zonder overleg en impulsief.
    - Maakt impulsief drastische levenskeuzes.
-

REFERENTIES

- American psychiatric association (2000) *Beknopte handleiding bij de diagnostische criteria van de DSM-IV-TR*. Washington, DC: American psychiatric association.
- Babiak, P. (2000) Psychopathic manipulation at work. In Gacono, C.B. (Eds.) *The clinical and forensic assessment of psychopathy: a practitioner's guide*. New Jersey: Erlbaum
- Beven, J.P., O'Brien-Malone, A., & Hall, G. (2004) Using the interpersonal reactivity index to assess empathy in violent offenders. *International Journal of Forensic Psychology*, 1(2), .
- Blackburn, R. (1988) On moral judgements and personality disorders. The myth of psychopathic personality revisited. *The British Journal of Psychiatry*, 153, 505-512.
- Blackburn, R. (1993) *The psychology of criminal conduct: theory, research and practice*. Chichester: Wiley.
- Blair, J., Mitchell, D., & Blair, K. (2005) *The psychopath. Emotion and the brain*. London: Blackwell.
- Bockstaele, M. (2008) *Handboek verhoren 1*. Antwerpen: Maklu.
- Brantley, P.J., & Sutker, P.B. (1984) Antisocial behaviour disorders.. In H.E. Adams, & P.B. Sutker (Eds.) *Comprehensive handbook of psychopathology*. New York: Plenum
- Cleckley, H. (1976) *The Mask of Sanity*. Saint Louis: The C.V. Mosby Company.
- Coid, J., Yang, M., Ullrich, S., Roberts, A., Moran, P., Bebbington, P., Brugha, T., Jenkins, R., Farrell, M., Lewis, G., Singleton, N., & Hare, R.D. (2009) Psychopathy among prisoners in England and Wales. *International journal of law and psychiatry*, , 134-141.
- Coid, J.W. (1992) DSM-III diagnosis in criminal psychopaths: a way forward. *Criminal behaviour and mental health*, 2, 78-94.
- Cooke, D.J. (2005) Psychopathic disturbance in the Scottish prison populations: cross cultural generalizability of the Hare psychopathy checklist. *Psychology, crime and law*, , 101-118.
- Cooke, D.J., & Michie, C. (2001) Refining the construct of psychopathy: towards a hierarchical model. *Psychological Assessment*, 13, 171-188.
- Cooke, D.J., Michie, C., & Hart, S.D. (2007) Facets of clinical psychopathy: towards clearer measurement. In Patrick, C.J. (Eds.) *Handbook of psychopathy*. London: Guilford press
- Cornell, D.G., Warren, J., Hawk, G., Stafford, E., Oram, G., & Pine, D. (1996) Psychopathy in instrumental and reactive violent offenders. *Journal of consulting and clinical psychology*, , 783-790.
- Davis, M.H. (1983) Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, , 113-126.
- Davis, M.H. (1980) A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSAS Catalog of selected documents in psychology*, 10, 85.
- Decuyper, M., De Fruyt, F., & Buschman, J. (2008) A five-factor model perspective on psychopathy and comorbid Axis-II disorders in a forensic-psychiatric sample. *International Journal of Law and Psychiatry*, 5, 394-406 .
- Ekman, P. (2009) *Telling Lies*. London, UK: Norton.
- Feshbach, N.D. & Feshbach, S. (1969) The relationship between empathy and aggression in two age groups. *Developmental psychology*, 1(2), .
- Fowles, D.C., & Dindo, L. (2007). A dual-deficit model of psychopathy. In Christopher, J.P. (Eds.) *Handbook of psychopathy*. London: Guilford press
- French, J., & Raven, B. (1959) The bases of social power. In Cartwright, D. (Eds.) *Studies in social power*. Ann Arbor: University Michigan Press

- Frick, P.J., & Hare, R.D. (2001) *Antisocial Process Screening Device*. Toronto, ON: Multi-Health Systems.
- Grann, M. (2000) The PCL-R and gender. *European journal of psychological assessment*, , 147-149.
- Haapasalo, J. (1994) Types of Offense Among the cleckley psychopaths. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 38(1), .
- Häkkinen-Nyholm, H., & Hare, R.D. (2009) Psychopathy Homicide, and the courts: working the system. *Criminal justice and behavior*, 36 (8), 761-777.
- Hare, R.D. (1993) *Without conscience*. London: Guilford press.
- Hare, R.D. (1991) *Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R)*. Toronto, ON: Multi-health systems.
- Hare, R.D. (2003) *Hare Psychopathy Checklist-Revised (PCL-R): 2nd Edition*. New York: Multi-health systems.
- Hare, R.D. (1998). Psychopaths and their nature: implications for the mental and criminal justice systems. In (Eds.) *Psychopathy: antisocial, criminal, and violent behavior*. London: The Guildford Press
- Hare, R.D. (1996) Psychopathy: A clinical construct whose time has come. *Criminal Justice and Behavior*, 23, 25-54.
- Hare, R.D., & Hervé, H. (1999) *The Hare P-scan: Research Version*. Toronto: Multi-Health systems.
- Hare, R.D., & Neumann, C.S. (2009) Psychopathy: assessment and forensic implications. *The canadian journal of psychiatry*, 12, 791-802.
- Hare, R.D., Forth A.E., & Hart S.D. (1989) The psychopath as prototype for pathological lying and deception. In Yuille, J.C. (Eds.) *Credibility Assessment*. Dordrecht, NL: Kluwer Academic Publishing
- Hare, R.D., Harpur, T.J., Hakstian, A.R., Forth, A.E., Hart, S.D., & Newman, J.P. (1990) The Revised Psychopathy Checklist: Reliability and factor structure. *Psychological Assessment*, 2, 338-341.
- Hare, R.D., McPherson, L.M., & Forth, A.E. (1988) Male Psychopaths and Their Criminal Careers. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(5), .
- Harpur, T.J., Hakstian, A.R., & Hare, R.D. (1988) Factor structure of the psychopahty checklist. *Journal of Consulting and Clinical Psycholgy*, 56, 741-747.
- Harris, G.T., Rice, M.E., & Camilleri, J.A. (2004) Applying a forensic actuarial instrument (the violence risk appraisal guide) to non-forensic patients. *Journal of interpersonal violence*, 19, 1063-1074.
- Harris, G.T., Skilling, T.A., & Rice, M.E. (2001) The construct of psychopathy. In Tonry, M., & Morris, N. (Eds.) *Crime and Justice: An annual review of research*. Chicago: University of Chicago press
- Hart, S.D. (1998) Psychopathy and risk for violence. In D.J. Cooke, A.E. Forth, & R.D. Hare (Eds.) *Psychopathy: theory, research and implications for society*. Dordrecht: Kluwer
- Hart, S.D., & Hare, R.D. (1997) Psychopathy: assessment and association with criminal behavior. In Stoff, D., Breiling, J., & Maser, J.D. (Eds.) *Handbook of antisocial behavior*. New York: Wiley
- Hellebuyck, H. (2004) De aangestelde deskundige-psihiater en het moraliteitsonderzoek. In Bockstaele, M. (Eds.) *Moraliteitsverslagen in assisenzaken*. Brussel: Politeia
- Helseth, S. (2007) The effectiveness of interrogations on psychopaths. *WSU Psychology Student Journal*, , 1-8.
- Inbau, Fred E., Reid, John E., Buckley, Joseph P., & Jayne, Brian C. (2001) *Criminal interrogation and confession*. Gaithesburg: .
- Jackson, R., & Richards, H. (2007) Psychopathy in women. In Hervé, H., & Yuille, J.C. (Eds.) *The psychopath: theory, research, and practice*. London: Routledge
- Jackson, R.L., Rogers, R., Neumann, C.S., & Lambert, P.L. (2002) Psychopathy in female offenders: an investigation of its underlying dimensions. *Criminal justice and behavior*, , 692-704.

- Johns, J.H., & Quay, H.C. (1962) The effect of social reward on social conditioning in psychopathic and neurotic military offenders. *Journal of Consulting Psychology*, 26, 217-220.
- Kernberg, O.F. (1998). pathological narcissism and narcissistic personality disorder: theoretical background and diagnostic classification. In Ronningstam, E.F. (Eds.) *Disorders of narcissism. Diagnostic, clinical and empirical implications*. Washington D.C.: American psychiatric press
- Klaver, J.R., Lee, Z., & Hart, S.D. (2007) Psychopathy and nonverbal indicators of deception in offenders. *Law & Human Behavior*, 31, 337-351.
- Knight, R.A., & Guay, J.P. (2006) The role of psychopathy in sexual coercion against women. In Patrick, C.J. (Eds.) *Handbook of psychopathy*. London: Guilford press
- Kosson, D.S., Forth, A.E., Steuerwald, B.L., & Kirkhart, K.J. (1997) A new method for assessing the interpersonal behaviour of psychopathic individuals: preliminary validation studies.. *Psychological Assessment*, 9(2), 89-101.
- Lee, Z., Klaver, J.R., & Hart, S.D. (2008) Psychopathy and verbal indicators of deception in offenders. *Psychology, crime & law*, 14 (1), 73-84.
- Lilienfeld, S.O. (1994) Conceptual problems in the assessment of psychopathy . *Clinical Psychology Review*, 14(1), 17-38.
- Livesley, W.J., Jang, K.L., & Vernon, P.A. (1998) Phenotypic and genetic structure of traits delineating personality disorder. *Archives of general psychiatry*, , 941-948.
- Logan, M., & Hare, R.D. (2008) Criminal psychopathy: an introduction for police. In M. St-Yves & M. Tanguay (Eds.) *Psychology of Criminal Investigations: the search for truth*. Cowansville, Quebec: Editions yvonblais
- Louth, S.M., Hare, R.D., & Linden, W. (1998) Psychopathy and alexithymia in female offenders.. *Canadian journal of behavioural science*, , 91-98.
- Lykken, D.T. (2007). Psychopathic personality: the scope of the problem. In Patrick, C.J. (Eds.) *Handbook of psychopathy*. London: Guilford Press
- Meloy, J.R. (2001) Introduction to Section II. In Meloy, J.R. (Eds.) *The Mark Of Cain: psychoanalytic insight and the psychopath*. New Jersey: The Analytic Press
- Millon, T., Simonsen, E., Birket-Smith, M., & Davis, R.D. (Eds.) (1998) *Psychopathy: antisocial, criminal, and violent behavior*. New York: The Guildford Press.
- Mineka, S., Watson, D., & Clark, L.E.A. (1998) comorbidity of anxiety and unipolar mood disorders. *Annual review of psychology*, , 377-412.
- Molto, J., Poy, R., & Torrubia, R. (2000) Standardization of the Hare Psychopathy Checklist-Revised in a Spanish Prison Sample. *Journal of personality disorders*, 14(1), 84-96.
- O'Toole, M.E. (2007) Psychopathy as a Behavior Classification System for Violent and Serial Crime Scenes. In Hervé, H., & Yuille, J.C. (Eds.) *The Psychopath: Theory, Research, and Practice*. New York: Routledge
- Parker, J., Sitarenios, G. & Hare, R.D. (2003) Large sample multi-group factor analysis of the Hare psychopathy checklist revised (PCL-R). *Manuscript submitted for publication*, , .
- Patrick, C.J., & Iacono, W.G. (1989) Psychopathy, threat, and polygraph test accuracy. *Journal of applied psychology*, 74, 347-355.
- Perri, F.S. (2011). The flawed interview of a psychopathic killer: what went wrong?. In (Eds.) . : John Wiley & Sons, Ltd.
- Pham, TH, Chevrier, I., Nioche, A., Ducro, C., & Réveillère, C. (2005) Psychopathy, risk assessment and rehabilitation. *Annales Médico Psychologiques*, 163, 878-881.

- Pham, TH, Ducro, C., Marghem, B., & Réveillère, C. (2005) Prediction of recidivism among prison inmates and forensic patients in Belgium. *Annales Médico Psychologiques*, 163, 842-845.
- Plasschaert, K. (2010) *Ariadne #4 Verdacht overlijden*. Brussel: Politeia.
- Porter, S., & Porter, S. (2007) Psychopathy and violent crime. In Hervé, H., & Yuille, J.C. (Eds.) *The psychopath: theory, research and practice*. New Jersey: Lawrence Erlbaum associates
- Porter, S., & Woodworth, M. (2006) Psychopathy and aggression. In Patrick, C.J. (Eds.) *Handbook of psychopathy*. London: Guilford press
- Quayle, J. (2008) Interviewing a psychopathic suspect. *Journal of investigative psychology and offender profiling*, 5, 79-91.
- Quinsey, V.L., Rice, M.E., & Harris, G.T. (1995) Actuarial prediction of sexual recidivism. *Journal of interpersonal violence*, 10, 85-105.
- Raskin, D.C., & Hare, R.D. (1978) Psychopathy and detection of deception in a prison population. *Psychophysiology*, 15, 126-36.
- Ressler, R., & Shachtman, T. (1992) *Whoever fights monsters*. New York: St. Martins Press.
- Rice, M.E., Harris, G.T., & Quinsey, V.L. (1990) A follow-up of rapists assessed in a maximum-security psychiatric facility. *Journal of interpersonal violence*, 5, 435-448.
- Rutherford, M.J., Cacciola, J.S., Alterman, A.I., & McKay, J.R. (1996) Reliability and validity of the revised psychopathy checklist in women methadone patients. *Assessment*, , 43-54.
- Salekin, R.T., Rogers, R., & Sewell, K.W. (1997) construct validity in a female offender sample: a multitrait-multimethod evaluation. *Journal of abnormal psychology*, , 576-585.
- Singer, M.S. and Singer, A.E. (1985) The Effect of Police Uniform in Interpersonal Perception. *Journal of Psychology*, 119(2), 157-161.
- Smith, S.S., & Newman, J.P. (1990) Alcohol and drug abuse-dependence disorders in psychopathic and non-psychopathic criminal offenders. *Journal of abnormal psychology*, , 430-439.
- Turvey, B.E. (2002). Organized v. disorganized - a false dichotomy. In (Eds.) *Criminal Profiling: an introduction to behavioural evidence analysis*. London: Elsevier Academic Press
- Van Moffaert, M. (2002) Detectie van psychopathie bij verdachten: (on)mogelijk?. In Bockstaele, M. (Eds.) *Politieverhoor en personality-profiling*. Brussel: Politeia
- Verschuere, B. (2005) *Deception, the polygraph, and psychopathy : the role of orienting in the concealed information test*. : ongepubliceerd doctoraatsproefschrift aan de faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen van de universiteit Gent..
- Vitale, J.E., & Newman, J.P. (2001a) Using the psychopathy checklist-revised with female samples: reliability, validity, and implications for clinical utility. *Clinical psychology: science and practice*, , 117-132.
- Vrij, A. (2008). Lie detection without using specialised tools. In (Eds.) *Detecting lies and deceit: pitfalls and opportunities*. Chichester UK: Wiley & sons
- Vrij, A. & Foppes, J.H. (1996) Kun je zien wanneer iemand liegt?. *Tijdschrift voor de politie*, 5, 16-20.
- Vrij, Aldert (1998) een handleiding voor het ontmaskeren van leugenaars. In (Eds.) *De psychologie van de leugenaar*. : Harcourt
- Weaver, C.M., Meyer, R.G., Van Nort, J.J., & Tristan, L. (2006) Two-, three-, and four-factor PCL-R Models in applied sex offender risk assessments. *Assessment*, 2, .
- Werlinder, H. (1978) *Psychopathy: a history of the concept. Analysis of the origin and development of a family of concepts in psychopathology*. Stockholm(Sweden): Almqvist & Wiksell.

Referenties

- Widiger, T.A. (2007). Psychopathy and DSM-IV Psychopathology. In Patrick, C.J. (Eds.) *Handbook of psychopathy*. London: The guildford press
- Widiger, T.A., & Frances, A. (1985) interviews and inventories for the measurement of personality disorders. *Clinical psychology review*, , 47-75.
- Widiger, T.A., Cadoret, R., Hare, R., Robins, L., Rutherford, M., Zanarini, M., Alterman, A., Apple, M., Corbitt, E., Forth, A., Hart, S., Kultermann, E., Woody, G., & Frances, A. (1996) DSM-IV Antisocial Personality Disorder Field Trial. *Journal of Abnormal Psychology*, 1, 3-16.
- Widiger, T.A., & Lynam, D.R. (1998) Psychopathy and the five-factor model of personality. In Millon, T., Simonsen, E., Birket-Smith, M., & Davis, R.D. (Eds.) *Psychopathy: Antisocial, criminal, and violent behaviors*. New York: Guilford
- Williamson, S.E., Hare, R.D., & Wong, S. (1987) Violence: criminal psychopaths and their victims. *Canadian journal of behavioral science*, , 454-462.
- Wilson, J.Q., & Herrnstein, R.J. (1985) *Crime and human nature*. New York: Simon & Schuster.
- Woodsworth, M., & Porter, S. (2002) In cold blood: characteristics of criminal murders as a function of psychopathy. *Journal of abnormal psychology*, , 436-445.
- Zolondek, S., Lilienfeld, S.O., Patrick, C.J., & Fowler, K.A. (2006) The interpersonal measure of psychopathy - construct and incremental validity in male prisoners. *Assessment*, 13(4), 470-482.